

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Dana Šebestová

**Provedení první pozemkové reformy v
Československu (včetně její revize) a její
možné dopady na současné vlastnické vztahy
k nemovitostem v České republice**

**Implementation of the first land reform in
Czechoslovakia (including its revision) and
its possible impacts on the current ownership
relations to property in the Czech Republic**

Rigorózní práce

Vedoucí rigorózní práce: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., děkan PF UK

Tematický okruh: České a československé právní dějiny

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 12. 9. 2020

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 383.020 znaků včetně mezer.

.....

Mgr. Dana Šebestová

V Praze dne 12. 9. 2020

Děkuji vedoucímu mé rigorózní práce, panu prof. JUDr. Janu Kuklíkovi, DrSc., děkanovi Právnické fakulty Univerzity Karlovy, za jeho vstřícný přístup a poskytnuté rady z pozice vedoucího práce, dále Krajskému pozemkovému úřadu pro Jihočeský kraj - Pobočce Prachatice a Státnímu okresnímu archivu Prachatice za umožnění přístupu ke spisovému materiálu, a v neposlední řadě i mé rodině a přátelům za podporu a trpělivost.

.....

Mgr. Dana Šebestová

V Praze dne 12. 9. 2020

Obsah

Úvod	5
1. K transformaci pozemkového vlastnictví obecně	6
1.1. K vývoji právní úpravy vlastnictví na historickém území českých zemí před tzv. první pozemkovou reformou	8
1.2. Ke společenským a hospodářským poměrům na historickém území českých zemí před tzv. první pozemkovou reformou	12
2. Tzv. první pozemková reforma	17
2.1. Okolnosti přijetí tzv. první pozemkové reformy	17
2.2. Specifikum tzv. první pozemkové reformy – národní hledisko a proklamovaná snaha o odčinění křivd	23
2.3. K zákonné úpravě tzv. první pozemkové reformy	30
2.4. Provádění tzv. první pozemkové reformy	45
2.4.1. Provádění tzv. první pozemkové reformy in concreto	55
2.5. Výsledky tzv. první pozemkové reformy	61
3. Revize tzv. první pozemkové reformy	71
3.1. Poválečná transformace vlastnictví	71
3.2. K zákonné úpravě revize tzv. první pozemkové reformy	76
3.3. Provádění revize tzv. první pozemkové reformy	82
3.3.1. Provádění revize tzv. první pozemkové reformy in concreto	88
3.4. Výsledky revize tzv. první pozemkové reformy	91
4. Možné dopady tzv. první pozemkové reformy (včetně její revize) na současně vlastnické vztahy k nemovitostem v České republice	93
4.1. Snaha o nápravu některých křivd přijetím zákona o půdě	93
4.2. Některé případy z aplikační a rozhodovací praxe	101
4.2.1. Zbytkový statek Žitná; duplicitní zápis vlastnického práva	101
4.2.2. První pozemková reforma a její revize v rozhodovací praxi soudů ČR	110
4.3. Snaha o opětovné nastolení právní jistoty	125
Závěr	145
Seznam zkratek	148
Seznam použitých zdrojů	149
Seznam příloh	162
Abstrakt	163
Abstract	164

Úvod

Tématem mé rigorózní práce je „*Provedení první pozemkové reformy v Československu (včetně její revize) a její možné dopady na současné vlastnické vztahy k nemovitostem v České republice*“, přičemž hlavním cílem mé rigorózní práce je provedení analýzy možných vlivů tzv. první pozemkové reformy, jež probíhala v Československu zejména v letech 1919 až 1935, jakož i její revize, provedené podle zákona o revizi první pozemkové reformy, na soudobé vlastnictví nemovitostí nacházejících se na území České republiky.

V této souvislosti bych se přitom chtěla předně zaměřit na okolnosti přijetí tzv. první pozemkové reformy a její specifika odlišující ji od ostatních pozemkových reform, a také na způsob jejího provedení a výsledky. Následně bych se chtěla zabývat i důvody pro přijetí zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, jakož i otázkou naplnění této právní úpravy a způsobem provedení revize první pozemkové reformy v praxi. Závěrem bych ráda analyzovala možné dopady tzv. první pozemkové reformy a její následné revize na současně vlastnické vztahy k nemovitostem v České republice, přičemž pro tyto účely se budu jednak zabývat právní úpravou zakotvenou v zákoně o půdě a v občanském zákoníku a jeho prováděcích předpisech, jednak vyberu některé případy z aplikační a rozhodovací praxe. Předpokládám, že během vypracování mé rigorózní práce zjistím, že i v současné době je možné se ještě v praxi setkat s projevy změn pozemkového vlastnictví uskutečněných v důsledku provedení tzv. první pozemkové reformy a její revize, byť budou tyto dopady do současných vlastnických vztahů k nemovitostem na území České republiky pravděpodobně minimální.

Relevantní literaturu a prameny bych ráda opatřila především z knižního fondu Národní knihovny České republiky. Co se týče mnou vybraných případů z aplikační a rozhodovací praxe, chtěla bych zároveň získat přístup i ke spisovému materiálu archivního fondu Krajského pozemkového úřadu pro Jihočeský kraj - Pobočky Prachatice a Státního okresního archivu Prachatice.

1. K transformaci pozemkového vlastnictví obecně

Pozemkové reformy představují významné hospodářské, právní a ve svém důsledku i sociální změny, jež spočívají v novém přerozdělení vlastnických a užívacích práv k půdě, které má napříště odpovídat ekonomickým, politickým a společenským potřebám dané doby. Ať už tedy na pozemkovou reformu nahlížíme ve smyslu Malé československé encyklopedie, vydané v Praze v roce 1987, tedy jako na změnu „v obecné úpravě vlastnických a užívacích práv a vztahů k půdě provedená státem především za účelem omezení či likvidace velkého soukromého pozemkového vlastnictví, v historii je zpravidla spojena s revolučním hnutím pracujících mas venkova. Její výsledek je určen v první řadě zájmy vládnoucí třídy, jejíž uskutečnění podmiňuje zase dosažený stupeň sociálně ekonomického rozvoje společnosti“¹; anebo ve smyslu Ottova naučného slovníku z roku 1937, tj. jako na „snahu o novou, sociálně spravedlivější úpravu pozemkového vlastnictví“², představuje institut pozemkové reformy vždy „změnu majetkových, vlastnických a užívacích práv k půdě, především zemědělské, s cílem nově tato práva upravit, a tím splnit účel sledovaný danou pozemkovou reformou. Jedná se o reformu v oblasti pozemkového práva, která má důsledky nejen v oblasti hospodářské, ale i důsledky sociální, politické a můžeme říci, že celospolečenské. Účelem těchto změn je nejen oslabení určité vrstvy společnosti, která v ruce drží rozhodující část půdy, a tedy ekonomické a politické moci, ale i snaha získat si politickou podporu těch, kteří doposud půdu nevlastní, ale na základě nové úpravy pozemkové držby jí získají.“³

Na historickém území českých zemí lze přitom nazírat na pozemkové reformy rovněž z pohledu časového, kdy pro období předcházející 16. století je typický nadbytek půdy, která takřkajíc „hledala lidi“, a byla žádoucí její kolonizace, což v porovnání s následným (až do dnešní doby přetrvávajícím) „hladem po půdě“ (který v 16. století

¹ ČEREŠŇÁK, Bedřich. Ke klíčovým aspektům hodnocení První pozemkové reformy v Československé republice. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slováké muzeum*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994. s. 39-42.

² NĚMEC, Bohumil, ed. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Díl 4, sv. 2. Praha: Novina, 1937. s. 1359.

³ KUKLÍK, Jan. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-25-4. s. 32.

odstartovalo především účelné lesní hospodářství) představuje zcela odlišnou potřebu v uspořádání vztahů k půdě. V tomto směru zastává v oblasti pozemkových reforem klíčovou roli zejména exkluzivita půdy, která je vyvolaná jak množstevním omezením půdy, tak i její nenahraditelnou užitnou hodnotou, kdy právě půda patří mezi hlavní výrobní prostředky, a to převážně (nikoliv však výlučně) v oblasti zemědělství a lesnictví, přičemž jakožto vzácný, neopotřebitelný a nenahraditelný statek plní půda nejen funkci ekologickou, ale i ekonomickou a společenskou.⁴

Předmětem vlastnických (a užívacích) vztahů se přitom stává půda ve formě pozemku, jenž představuje individualizovanou (oddělenou) část zemského povrchu. Podle platného právního řádu České republiky, resp. na základě ust. § 498 odst. 1 ve spojení s ust. § 506 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, v platném znění, (dále také jen jako „občanský zákoník“), je pak na pozemek nahlíženo jako na věc v právním smyslu, a to na věc nemovitou, kdy součástí pozemku tvoří jak prostor nad povrchem, tak i pod povrchem, včetně rostlinstva vzešlého na pozemku a staveb a jiných zařízeních zřízených na pozemku (s výjimkou staveb dočasných), s tím, že součástí pozemku může být i podzemní stavba, není-li podle ust. § 498 odst. 1 občanského zákoníku samostatnou nemovitou věcí.⁵

Pro účely zákona č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí, v platném znění, (dále jen „katastrální zákon“), se současně stanoví, že pozemkem se rozumí část zemského povrchu oddělená od sousedních částí hranicí územní jednotky nebo hranicí katastrálního území, hranicí vlastnickou, hranicí stanovenou regulačním plánem, územním rozhodnutím nebo územním souhlasem, hranicí jiného práva dle ust. § 19 katastrálního zákona, hranicí rozsahu zástavního práva, hranicí rozsahu práva stavby, hranicí druhů pozemků, popř. rozhraním způsobu využití pozemků.⁶ V katastru nemovitostí, jenž představuje veřejný seznam, který obsahuje soubor údajů o nemovitých věcech vymezených katastrálním zákonem (zahrnující jejich soupis, popis,

⁴ DROBNÍK J. *Základy pozemkového práva*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Eva Rozkotová, 2010. ISBN 978-80-904209-8-4.

⁵ Česká republika. Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012, občanský zákoník. In *Sbírka zákonů*. 2012, částka 33, s. 1026.

⁶ Česká republika. Zákon č. 256 ze dne 23. srpna 2013, o katastru nemovitostí (katastrální zákon). In *Sbírka zákonů*. 2013, částka 99, s. 2674.

jejich geometrické a polohové určení a zápis práv k těmto nemovitostem), se přitom pozemky evidují ve formě parcel, kdy parcelou se rozumí geometricky a polohově určený pozemek, zobrazený v katastrální mapě a označený parcelním číslem.

Nahlížení na půdu, potažmo na pozemek, jakožto na potenciální předmět vlastnického práva v dnešním smyslu slova (tj. za právního stavu, kdy každý má právo vlastnit majetek a vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu, a kdy dědění majetku se zaručuje, přičemž vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva je možné jen ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu⁷), je ovšem na území České republiky výsledkem několika set let dlouhého vývoje zasahujícím až do 21. století, kdy až v roce 2012 se zákonodárcům podařilo rozsáhlou soukromoprávní rekodifikací, spočívající v přijetí nového občanského zákoníku a s tím souvisejících nových právních předpisů, včetně nového katastrálního zákona, učinit rozhodující kroky k nastolení právní jistoty stran uspořádání a obsahu pozemkového vlastnictví na našem území (tak, jak bude ostatně ještě blíže popsáno níže).

1.1. K vývoji právní úpravy vlastnictví na historickém území českých zemí před tzv. první pozemkovou reformou

Úvodem této podkapitoly předně konstatuji, že základy pro moderní chápání institutu vlastnického práva u nás položil v roce 1811 Všeobecný občanský zákoník, jenž vycházel z římskoprávní nauky a v zásadě přejímal přirozenoprávní koncepci vlastnictví vyjádřenou již v roce 1789 v Deklaraci práv člověka a občana, jež byla později promítnuta do francouzského Code Civil. Samotná Deklarace práv člověka a občana přitom ve svém ust. čl. II. výslovně proklamovala, že účelem každého politického společenství je zachování přirozených a nezadatelných práv člověka, jmenovitě pak svobody, bezpečnosti, práva na odpor proti útlaku a vlastnictví, a jelikož již bylo na vlastnictví nazíráno jako na nedotknutelné právo, bylo do ust. čl. XVII. Deklarace práv člověka a občana současně explicitně promítnuto, že tohoto práva

⁷ Česká republika. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2 ze dne 16. prosince 1992, o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky. In *Sbírka zákonů*. 1993, částka 1, s. 17.

nemůže být nikdo zbaven, vyjma případu, kdy by to vyžadovala tzv. zákonně zajištěná veřejná nezbytnost, a to však výhradně pod podmínkou předchozího spravedlivého odškodnění.⁸ Tento zákonný princip následně reflektoval v roce 1804 i francouzský Code Civil (Code Napoleon), jenž nakonec ovlivnil i podobu císařského patentu č. 946/1811 Sb. z. s., ze dne 1. 6. 1811, Obecného zákoníku občanského, (dále jen „Obecný zákoník občanský“, „ABGB“ či „Všeobecný občanský zákoník“), který byl později recipován i do československého právního řádu, a to na základě zákona Národního výboru č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého.

Obecný zákoník občanský, vycházející z římskoprávní koncepce vlastnictví, pak ve svém ust. § 354 stanovil, že vlastnické právo představuje oprávnění vlastníka (a to úplného vlastníka, jak bude popsáno níže) libovolně nakládat s podstatou věci i jejími užitky a každého jiného z toho vyloučit; tzv. úplný vlastník byl přitom limitován toliko právy třetích osob a omezeními stanovenými zákonem ve prospěch veřejného zájmu (obecného blaha). Vlastnit bylo možné jak věci hmotné, tak i nehmotné, přičemž bylo v zásadě vycházeno z rovnosti forem vlastnického práva (státního, veřejného, družstevního, církevního i soukromého). Ohledně soukromého vlastnictví však v ust. § 365 ABGB zákonodárce výslovně upravil možnost vyvlastnění, kdy každý člen státu musel za přiměřené odškodnění pro tzv. obecné dobro (později obecný zájem) postoupit i úplné vlastnictví věci.

Na rozdíl od francouzského Code civil však Všeobecný občanský zákoník upravoval institut děleného vlastnictví⁹ a rozděloval vlastnictví na tzv. úplné a neúplné, přičemž ust. § 357 Všeobecného občanského zákoníku stanovilo, že bylo-li právo k podstatě věci spojeno s právem k užitku v jedné a téže osobě, bylo vlastnické právo úplným a neděleným. Měla-li však jedna osoba jen právo k podstatě věci (tj. byla tzv. vrchním vlastníkem), přičemž druhá osoba (tzv. užitkový vlastník) disponovala naproti tomu toliko výlučným právem k užitkům věci, pak bylo vlastnické právo pro obě tyto

⁸ SKOUPÝ, Arnošt. *Texty k obecným dějinám kapitalismu I: určeno pro posl. učit. studia dějepisu filozof. fak. [Prohlášení práv člověka a občana (ze dne 26. 8. 1789)]* 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989. Dostupné také z <<http://www.historie.upol.cz/19/prameny/prava.htm>>

⁹ Za hlavní inspirační zdroj pro ABGB ohledně institutu děleného vlastnictví je označován pruský Allgemeines Landrecht z roku 1794.

osoby dělené a neúplné. V tomto směru ust. § 359 Všeobecného občanského zákoníku dále doplnilo, že oddělení práva k podstatě od práva k užitkům nastává jednak nařízením vlastníkovým; jednak nařízením zákonným, přičemž podle různosti poměrů, jež jsou mezi vrchními a užitkovými vlastníky, se dané statky, u nichž je vlastnictví děleno, rozdělují na statky lenní, statky dědičného pachtu a dědičného nájmu.¹⁰

ABGB ve svém ust. § 618 a násl. dále upravil i základní podmínky pro institut rodinného fideikomisu s tím, že bližší podmínky tohoto institutu byly upraveny tzv. nesporným patentem vydaným císařem Františkem Josefem I. dne 9. srpna 1854 pod č. 208. Na základě shora označené recepční normy, tj. zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., se pak rodinné fideikomisy zřízené šlechtou v rámci zemí Koruny české staly po roce 1918 nedílnou součástí i Československa. V této souvislosti přitom nutno dodat, že „*dle platného čs. práva převzatého recepčním zákonem při založení republiky měl zvláštní kurátor čili opatrovník každého fideikomisu za povinnost bdít nad tím, aby kmenové svěřenské jmění bylo zachováno a nezhoršeno. Navíc vedle kurátora měly soudy, tedy přímo stát, podle ust. § 627 ABGB a podle § 223 císař. patentu z 9. srpna 1854 č. 208 ř. z. za úřední povinnost pečovat o to, aby svěřenství byla zachována v neztěněné podobě.*“¹¹ Ve zrušení rodinných svěřenství tedy nakonec sehrála významnou roli právě pozemková reforma, jež si mj. kladla za cíl oslabit ekonomickou a hospodářskou pozici šlechty a odstranit poslední zbytky (již překonaného) systému feudalismu, kdy značná výměra půdy byla v dané době i nadále vázaná právě v rámci fideikomisu. Dne 3. července 1924 tak byl přijat zákon č. 179/1924 Sb. z. a n., o zrušení svěřenství, na základě kterého byly tyto rodinné fideikomisy zrušeny a nová svěřenství již zakládána být nemohla.¹²

V této souvislosti je ovšem nutné současně podotknout, že některé prvky shora označené předchozí právní úpravy byly pro samotnou realizaci první pozemkové reformy zároveň inspiračním zdrojem, kdy tzv. přidělový zákon, č. 81/1920 Sb. z. a n., v daném směru zakotvil například institut tzv. rolnického nedílu, jenž mohl být zcizen

¹⁰ Císařský patent č. 946 ze dne 1. června 1811, Obecný zákoník občanský. In *Sbírka zákonů soudních*. 1811.

¹¹ BEDNAŘÍKOVÁ, Barbora. *Svěřenské fondy: institut pro uchování a převody rodinného majetku*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Právní monografie. ISBN 978-80-7478-585-6. S. 75-76.

¹² Tamtéž.

pouze se souhlasem Státního pozemkového úřadu. „*Toto legislativní řešení přesto dělené vlastnictví připomínalo, a proto býval „rolnický nedíl“ někdy označován také jako „rolnický fideikomis“ či „rolnické léno“.* Jak ostatně upozorňoval prof. Rouček ve známém prvorepublikovém Komentáři, mohly vznikat, pokud by se nejednalo o léna nebo fideikomisy, i nové případy děleného vlastnictví, avšak buď jako vykupitelné, nebo sice bez práva výkupu, ale jen na určitou dobu: tak bylo např. možné zříditi superficies (tj. právo povrchu) nebo emfiteusi (tj. právo zákupní), ale jen s právem výkupu pro užitkového vlastníka. Až v osnově nového občanského zákona pak bylo navrženo zrušení všech ustanovení, která dělené vlastnictví zakotvovala. Nový občanský zákoník se však za první republiky – a to i přes dlouholeté kodifikační a s tím spojené unifikační snahy – schválit nepodařilo (návrh z roku 1937).“¹³

Co se týče právní úpravy institutu lenních statků, konstatuji, že k postupnému rušení lenních vztahů docházelo již po zrušení poddansko-vrchnostenských vztahů patentem č. 1180 Sb. z. s. ze dne 7. září 1848 a zákonem č. 152 ř. z. ze dne 4. března 1849, a to prostřednictvím tzv. alodifikačních zákonů vydaných v šedesátých letech 19. století.¹⁴

V souvislosti s výše uvedeným pak pro úplnost zároveň konstatuji, že alodifikační zákony byly přijímány v návaznosti na zákon č. 103/1862 ř.z., o částečném zrušení svazku manského, dle kterého mělo dojít ke zrušení lenního svazku za náhradu a pro futuro bylo současně zakázáno zřizovat léna nová. Do působnosti alodifikačních zákonů přitom nepodléhala úřední léna a léna řádu Německých rytířů.¹⁵

¹³ HORÁK, Ondřej. *Tzv. dělené vlastnictví v 19. a 20. století (k proměnám chápání tradičního pojmu v domácí právní vědě)*. In Sborník příspěvků z konference Dny práva 2010, 4. ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity, 2010. Dostupné taky na <https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/08_promeny/Horak_Ondrej.pdf>

¹⁴ V rámci Čech se přitom jednalo alodifikační zákon č. 106, v rámci Moravy o alodifikační zákon č. 103 a v rámci Slezska o alodifikační zákon č. 107.

¹⁵ Tamtéž.

1.2. Ke společenským a hospodářským poměrům na historickém území českých zemí před tzv. první pozemkovou reformou

S ohledem na skutečnost, že jedním z proklamovaných cílů tzv. první pozemkové reformy mělo být odčinění křivd, ke kterým došlo v důsledku pobělohorských konfiskací majetku, dovoluji si předně konstatovat, že po skončení třicetileté války držela v Čechách vysoká šlechta cca 60% veškeré poddanské půdy, církve zhruba 12%, rytíři 10%, panovník 5% ¹⁶, přičemž velká část půdy navíc přešla do držení přistěhovalým cizincům. Česká země byla značně vylištěna („*Různé prameny uvádějí různou výši lidských ztrát, zpravidla se odhady pohybují od 30% do 60% původního stavu obyvatelstva Čech, Moravy a Slezska. Přitom na významně sníženém počtu rolnického obyvatelstva ležela podstatná část daňové zátěže.*“ ¹⁷); sedláci byli ze svých usedlostí navíc vyháněni, aby se tyto následně připojily k vrchnostenským hospodářstvím, v důsledku čehož ubylo i množství pracovní síly, což bylo zároveň důvodem pozastavení dělení selských hospodářství na menší celky, a to až na několik desetiletí. „*Souhrnné daňové břemeno bylo rozděleno následovně: zhruba 55% daní patřilo státu, tedy králi, 41% vrchnosti a přibližně 4% církvi (po bitvě na Bílé hoře pochopitelně katolické). Navíc sedláci odevzdávali ročně asi 150 dnů bezplatné robotní práce.*“ ¹⁸

Za shora nastíněné situace (za účelem rozvržení daně dle skutečného stavu poddaných, při zohlednění výměry jednotlivých pozemků v krajích, včetně stanovení jakosti půdy, tak, aby nemohla vrchnost napříště nesvobodnou zdanitelnou půdu eventuálně připojovat k dominikální půdě, která nespadala do berního režimu) následně vznikl v roce 1654 tzv. První rustikální katastr (neboli První berní rula), který rozděloval půdu na ornou a neobdělávanou, a to s jakostí dobrá, prostřední a špatná půda, přičemž výměra se určovala ve strychách. Na Moravě přitom vznikaly v dané době paralelně tzv. lánové rejstříky.

¹⁶ BERANOVÁ, Magdalena; KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1. vydání. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-113-4. s. 201-217.

¹⁷ BUMBA, Jan. *České katastry od 11. do 21. století*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-2318-1. s. 22.

¹⁸ Tamtéž.

I přes značné nepřesnosti uváděné v berní ruli (které se nepodařilo odstranit ani provedením generální revizitace ani reformami hraběte Kinského, v jejichž důsledku došlo v roce 1683-1684 k úpravě berní ruly do podoby tzv. Druhé berní ruly) pak vytvořil tento podrobný soupis poddanské půdy základ pro správní reformu Marie Terezie, jež usilovala o zmírnění berní povinnosti poddaných a o nápravu poddanských poměrů. Výsledky třetí berní ruly (tzv. První tereziánský katastr rustikální/ Rekalkulovanou rulu) podepsala panovnice v roce 1747. Nový operát, odstraňující nesrovnalosti v dosavadní berní soustavě, pak vstoupil v platnost dne 1. května 1749 a vedle předchozí berní ruly nahradil i moravské lánové rejstříky.

První tereziánský katastr rustikální nebyl již na rozdíl od svého předchůdce státním tajemstvím a bylo tak možné proti jeho obsahu podávat do tří let námitky a připomínky, přičemž držitelé půdy obdrželi výtahy z této ruly, čímž byla nově zakotvena zásada publicity daného operátu.

V roce 1755 pak byl dokončen i Druhý tereziánský katastr rustikální, jenž sumarizoval panskou půdu, a na základě kterého se berně vrchnosti již nevyměřovala podle katastru rustikálního, ale napříště již podle katastru dominikálního, čímž byla prolomena zásada, že panská půda nemůže být podrobena dani. (*„Před r. 1654 přiznaly vrchnosti zabraných selských pozemků přes 39.000 korců orné půdy, ovšem nelze pochybovati, že rozsah svedené půdy byl daleko a jistě několikanásobně větší. Katastr Tereziánský z roku 1757 počítá, že veškeré zabrané půdy selské jest 232.000 korců, tedy skoro 5 procent (4,2 proc.) všeho rustikálu. V katastru josefínském najdeme už čísla, poučující nás o rozsahu půdy vrchnostenské i selské. Této půdy rustikální (selské) bylo celkem z veškeré půdy v Čechách 58,5% a vrchnostem pak patřilo 41,5%.“¹⁹*)

Zatěžující byla pro selský lid ovšem nejen břemena státní, ale především pak povinnosti ukládané ze strany vrchnosti. Poddaný lid byl na svých pozemkových pánech závislý nejen veřejnoprávně, ale i soukromoprávně. Vrchnost dávala selskou půdu v dočasný či dědičný nájem. Vztah poddaných ke statku současně rozděloval selský stav na tzv. sedláky zakoupené, kteří ačkoliv nebyli pravými vlastníky statku,

¹⁹ KAZIMOUR, Josef. *K dějinám dělení velkostatků v 18. století*. Praha: Český odbor Rady zemědělské v Praze, 1921. s. 8.

drželi tento dědičně a i přes určitá omezení s ním mohli nakládat jako s vlastním, na rozdíl od tzv. sedláků nezakoupených, kteří byli pouze dočasnými nájemci statku.²⁰

V letech 1750 až 1751 začalo navíc docházet k četným případům svévolného zabírání selských hospodářství a obdělávání mýtin vrchností, v důsledku čehož bylo nakonec přijato nařízení, podle kterého se zakazovalo svévolné zabírání a zaměňování gruntů poddaných, a to bez předchozího oznámení krajským úřadům a bez příslušného odškodnění dotčených hospodářů, čímž se dostalo zemědělské malovýrobě alespoň částečně potřebné státní ochrany. Snahy panovnice o ochranu poddaných a o zmírnění robotních povinností pak ještě více vzrostly po skončení sedmileté války (1756-1763).²¹

V roce 1769 byl například Marii Terezii předložen anonymním autorem návrh, aby byly na komorních českých panstvích, až na jeden případ, všechny panské dvory zrušeny a příslušné pozemky byly obhospodařovány poddanými s tím, že roboty by byla převedena na peněžní dávky. O rok později panovnice obdržela další anonymní spis ve věci zavedení nového způsobu obhospodařování (tento způsob byl pak dokonce na dvou dvorech komorního panství vyzkoušen; přes odpor vrchnosti však bylo rozšířenější zavedení povinnosti parcelování dvorů, včetně výkupu roboty, prakticky neproveditelné).²²

V letech 1775 - 1778 ještě panovnice učinila pokus o pozemkovou reformu z podnětu dvorního rady Antonína Raaba. „*Ten na bývalých dvou jezuitských panstvích zrušil velkostatkářské hospodaření a jejich půdu rozdělil mezi poddané. Propustil poddané z nevolnictví (nikoli z poddanství) a prominul jim roboty, které se proměnily v naturální a peněžní dávky (reluice).*“²³ Podstatu svého systému vyjádřil sám Raab následujícím způsobem: „*Vrchnost zbaví poddané nevolnictví a roboty, rozdělí mezi ně poplužní pozemky prodá jim dvorská stavení i dobytek, krátce přemění svoje dosud na vlastní účet provozované hospodářství v malé statky selské, ovšem s podmínkou, že se jí*

²⁰ BERANOVÁ, Magdalena; KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1. vydání. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-113-4. s. 220 - 225.

²¹ KAZIMOURL, Josef. *K dějinám dělení velkostatků v 18. století*. Praha: Český odbor Rady zemědělské v Praze, 1921. s. 8 - 10.

²² Tamtéž.

²³ BERANOVÁ, Magdalena; KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1. vydání. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-113-4. s. 220 - 225.

dostane plné náhrady za všechny důchody“, jichž dříve požívala a jichž průměrný obnos měl být zjištěn na základě výpočtu všech příjmu a výdajů za posledních 10 let“²⁴.

Raabova reforma ovšem pochopitelně narážela na silný odpor vrchnosti, a tak bylo její následování zvláštním patentem (ze dne 1. března 1777) toliko doporučeno s tím, že v roce 1778 přikázala Marie Terezie provedení raabizace pouze na statcích královských a věnných měst, a to v Čechách, na Moravě, Dolním Rakousku, Haliči a Štýrsku.

Tereziánské reformy se však pouze dotkly tehdejšího společenského systému, kdy až vydáním patentu Josefa II. ze dne 1. října 1781 o zrušení nevolnictví, a následně zvláště pak v roce 1848 v důsledku přijetí návrhu zákona ²⁵, jímž byla v českých zemích zrušena robota, došlo k takovému narušení společenských a sociálních vztahů, které mohlo odstartovat výraznou transformaci pozemkového vlastnictví. Právě zákonem o zrušení poddanství a robotních břemen bylo v českých zemích nejen zrušeno poddanství a všechna práva vrchnosti nad poddanými, ale současně byl i odstraněn rozdíl mezi dominikálními a rustikálními pozemkami. Poddanská půda měla být napříště zbavena robotních břemen, a to tzv. vyvazováním z poddanských břemen, přičemž „*poddanské závazky byly rozděleny do tří kategorií:*

a) závazky vyplývající z poddanství, které byly vykoupeny bez náhrady;

b) povinnosti a dávky ze selské půdy, za ně pánu dominia (velkostatku) nepříslušela plná náhrada, ale slušné odškodnění;

c) povinnosti a dávky z panské půdy, za něž příslušela vrchnosti plná náhrada.“²⁶

Po několika letech vyvazování poddanských usedlostí tedy poddaní nejen postupně nabývali osobní nezávislost, ale zároveň se stávali i skutečnými vlastníky své půdy. (Pro úplnost dodávám, že na základě ust. § 365 Obecného zákoníku občanského musel sice člen státu postoupit pro obecné dobro i úplné vlastnictví věci, avšak pouze za přiměřené odškodnění. Omezení vlastnického práva bylo tedy napříště možné jen zákonem, přičemž vyvlastnění bylo umožněno pouze za náhradu.)

²⁴ KAZIMOUR, Josef. *K dějinám dělení velkostatků v 18. století*. Praha: Český odbor Rady zemědělské v Praze, 1921. s. 16.

²⁵ Pro úplnost uvádím, že konečné znění zákona o zrušení poddanství a robotních břemen bylo schváleno Ústavodárným říšským sněmem dne 7. září 1848.

²⁶ BERANOVÁ, Magdalena; KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1. vydání. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-113-4. s. 248.

Na základě zemských zákonů, jež byly vydány v Čechách roku 1869 (na Moravě již v roce 1868), pak byli vlastníci jednotlivých statků oprávněni nakládat se svou půdou již zcela svobodně, tzn. že za života mohli své statky volně zcizovat a pro případ smrti je eventuálně odkázat. Zemskými zákony byly navíc zrušeny předpisy, kterými bylo do té doby omezeno obchodování s pozemky, a dále zrušeno nařízení, dle kterého byl vlastník statku mimo jiné povinen na své půdě osobně hospodařit. V roce 1853 byl pak vydán zvláštní patent, jenž stanovil pravidla pro výkup lesů a pastvin. V roce 1889 byl dále, mimo jiné, vydán tzv. rámcový zákon říšský, podle kterého např. v případě, že vlastník statku zemřel bez pořízení závěti, měl daný statek včetně jeho příslušenství připadnout výlučně jednomu z oprávněných dědiců (tzv. nápadníkovi), jenž musel současně vyplatit ostatní oprávněné dědice dle úředně stanovené ceny statku. Účelem této právní úpravy bylo zejména zamezení dělení statků střední velikosti. Vedle toho museli velcí vlastníci půdy (tzv. landlordi) začít vstupovat do tržních vztahů a reflektovat dosavadní vývoj v zemědělské výrobě (včetně přeměny trojpolního postupu v racionální soustavu střídavého hospodářství spočívající ve střídavých osevních postupech). Postupně se nadto u nich začaly objevovat tendence decentralizovat řídicí strukturu jednotlivých velkostatků, čímž se posilovala role hospodářských úředníků.

Rozložením dosavadního feudálního systému tedy byly postupně otevřeny dveře kapitalismu, jehož přístup k volnému trhu a námezdní práci přinesl do hospodářství státu (včetně zemědělství) významný pokrok. V okamžiku narušení dosavadního společenského systému (který byl definitivně rozložen v důsledku první světové války) tak byla odstartována další významná transformace pozemkového vlastnictví, která měla u nás odstranit poslední zbytky feudalismu (zejména pak šlechtické latifundie), a která je známá jako tzv. první pozemková reforma.

2. Tzv. první pozemková reforma

2.1. Okolnosti přijetí tzv. první pozemkové reformy

Pouze pro ilustraci si dovoluji dále poukázat na skutečnost, že na počátku 20. století představovaly v českých zemích nejpočetnější zemědělská hospodářství statky o rozloze maximálně 2 ha, přičemž tyto tvořily celkem 48,3% ze všech hospodářství. Většinou se jednalo o veskrze rodinná hospodářství, jež téměř nevyužívala cizí pracovní sílu. Celková produktivita těchto zemědělských hospodářství byla obvykle velmi nízká.²⁷

Vedle toho je možné rovněž za rodinná hospodářství označit i tzv. malorolnická hospodářství s výměrou 2 – 5 ha, jež představovala okolo 24,6% ze všech zemědělských hospodářství (resp. svou rozlohou 16,5% obdělávané zemědělské půdy), či hospodářství o výměře 5 – 10 ha připadající tzv. středním rolníkům, jejichž počet představoval v roce 1902 cca 12,6% z celkového počtu zemědělských hospodářství.²⁸

V mnohem menší míře bylo možné považovat za rodinná hospodářství selská hospodářství o výměře 10 – 20 ha (v roce 1902 jejich počet činil zhruba 10,1%), v rámci kterých byla často využívána stálá pracovní síla, vybavení stroji bylo téměř úplné a produkce byla vedle vlastní spotřeby určena částečně i pro trh.²⁹

V případě zemědělských hospodářství o výměře 20 – 50 ha, jejichž počet tvořil v roce 1902 okolo 3,8%, byli na sedminu pracovní síly využíváni sezonní pracovníci, přičemž na rozdíl od shora označených hospodářství hospodařilo v tomto případě 83,9% sedláků pouze na své půdě, ostatní si museli pozemky pronajímat nebo propachtovávat. Statky s výměrou 50 – 100 ha (počtem představovaly 0,3% z celku) již bylo možné označit za skutečně hospodářsky výkonné, konkurenceschopné a výnosné.³⁰

Velkostatky o výměře 100 – 200 ha hospodařily na 5,6% veškeré půdy a jejich počet představoval 0,2% z celkového počtu zemědělských hospodářství; obdobně na

²⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938): Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-195-7. s. 439-495.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

tom byly velkostatky s výměrou 200 – 500 ha, jejichž držitelé obhospodařovali 5,8% veškeré půdy, a co do počtu jich bylo okolo 0,1%.³¹

V neposlední řadě je samozřejmě nutné uvést významnou kategorii zemědělských hospodářství, kterou představovala tzv. latifundia, jež byla tvořena majetkově celistvými soubory velkostatků. „*Podíl latifundistů na zemědělství v Českých zemích, počítaných zde v rozloze nad 1 000 ha, představoval pouze 0,04% všech držitelů půdy, tedy číslo ve srovnání se všemi ostatními úplně zanedbatelné. Vždyť to byla jen desetina všech, kteří vlastnili velkostatky nad 100 ha, jedna šedesátina počtu statkářů; na jednoho latifundistu připadalo 127 velkých sedláků – o ostatních nejpočetnějších hospodářstvích ani nemluvíme. A tato malá vrstva obyvatel vlastnila téměř jednu třetinu (30,81%) veškeré půdy Českých zemí! Jak vyplynulo ze všech uvedených souvislostí a z postavení jednotlivých kategorií zemědělských závodů, byla to právě ona, která byla držitelem onoho „absolutního monopolu“ na půdu.*“³²

Problematika stávajícího rozdělení půdy se tak nevyhnutelně stala již v rámci programových příprav na poválečné uspořádání země jednou z klíčových otázek. V prosinci roku 1917 nastínil František Udržal v rozpočtovém výboru říšské rady možnost rozparcelování latifundií. Agrární strana však nemohla v té době na svůj předválečný program příliš navázat, když tento spočíval spíše v usnadnění odkupu půdy od šlechty a v podpoře družstevního podnikání, aj. Na jaře roku 1918 žádal již veřejně Jan Auerhan vyvlastnění velkostatků a znárodnění lesů, jež nejsou obhospodařovány přímo jejich vlastníkem, a postupné rozprodání půdy rolníkům. Dne 18. října 1918 se pak v textu tzv. Washingtonské deklarace explicitně stanovilo, že československý národ provede dalekosáhlé sociální a hospodářské reformy; velkostatky budou vykoupeny pro domácí kolonizaci a šlechtické výsady budou zrušeny.³³ Ještě než byl tedy vůbec vydán zákon o prozatímní ústavě, byl v intencích dosavadního politického vývoje na pořadu jednání Národního výboru (konkrétně pak dne 9. listopadu 1918) návrh zákona o obstavení deskových statků (neboli zákon o obstavení velkostatků, č. 32/1918 Sb. z. a

³¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938): Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-195-7. s. 439-495.

³² Tamtéž.

³³ Virtual Archive of Central European History: Documents on the Founding of Czechoslovakia, 1918-1919. Czechoslovak Declaration of Independence communicated of Washiongton. 1918. Dostupný z <http://ecommons.cornell.edu/bitstream/1813/2139/1/Founding_of_Czechoslovakia_1918-1924.pdf>

n.). Při předložení návrhu tohoto zákona označil v rámci svého úvodního referátu prof. JUDr. Karel Engliš za klíčové hledisko pro vyhotovení návrhu daného zákona vykonat po 300 letech po Bílé hoře jistou formu spravedlnosti, které sice nemohlo být v daném okamžiku ještě dosaženo, ale tendence po jejím rychlém naplnění se posilovala. Pod drobnohledem se tak v té době ocitli všichni velkostatkáři, kteří se snažili o prodej svých statků, nebo se zadlužovali a své jmění tak, co možná nejrychleji, vyváděli ze státu. Druhým proklamovaným důvodem pro přijetí daného zákona pak byla snaha politických stran, a to napříč politickým spektrem, zajistit, aby latifundiové hospodaření (zemědělské i lesní) mohlo být v budoucnu transformováno, a to tak, aby především zemědělská latifundia byla přeměněna převážně v zemědělské statky střední velikosti. Předkládaný návrh zákona o obstavení deskových statků měl tedy představovat určitou formu opatření, jež v budoucnu umožní realizovat agrárně-politické reformní snahy. S ohledem na skutečnost, že byly téměř všechny šlechtické statky zapsány v zemských deskách (cca 90% z celkového počtu), zvolila se pro zamezení dispozice s těmito statky právě forma obstavení statků deskových, přičemž předložený text zákona měl mít za cíl výlučně umožnění kolonizace jednotlivých statků (především zemědělské půdy). Na paláce, resp. držitele těchto statků se právní úprava vztahovat neměla, i když jejich zabrání pro futuro vyloučeno nebylo (ze stenografického protokolu schůze Národního výboru ze dne 9. listopadu 1918: „*Předs. dr. Kramář: Myslím, že celý zákon má jen kolonizační smysl, do paláců nám nic není. Když v nich budou chtít být živi, nebudeme jim bránit. My tam zůstat nebudeme; člen N. V. Johanis: Ale můžeme je vyvlastnit; Předs. dr. Kramář: To můžeme vždycky.*“³⁴).

Dne 10. prosince 1918 byl dále přijat zákon č. 61/1918 Sb. z. a n., jenž byl předjímán již v návrhu senátního prezidenta vídeňského Nejvyššího správního soudu dr. Ferdinanda Pantůčka, pověřeného detailním zpracováním návrhu o politických, ústavních a právních opatřeních souvisejících s vyhlášením samostatného Československa.³⁵ Na základě ust. § 1 zákona č. 61/1918 Sb. z. a n. se přitom zrušilo šlechtictví, řády jakož i veškerá z nich plynoucí práva, rovněž tak tituly, pokud byly

³⁴ ČSR. Národní výbor československý: *Stenografický protokol (ze dne 9. listopadu 1918)*. Dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1918nvc/stenprot/19181109/19181109_06.htm#_d>

³⁵ KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920. I, Příprava a přijetí ústavní listiny*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. s. 26 -30. ISBN 978-80-246-4541-4.

udělovány jako pouhá vyznamenání, s tím, že v platnosti zůstaly pouze takové tituly, ke kterým bylo možné při splnění předepsaných podmínek nabýt právního nároku (titul doktorský, inženýrský atd.), a dále tituly, které vyjadřovaly skutečně zastávanou úřední hodnost, a vyznamenání udělovaná vysokými školami (čestné doktoráty aj.).³⁶

Snaha o samotné vyvlastnění velkostatků a provedení kolonizace byla následně výslovně promítnuta do Programového prohlášení vlády Karla Kramáře, předneseném v lednu roku 1919. Vzájemná shoda politických stran přitom zpočátku panovala pouze ohledně konfiskace velkostatků ve vlastnictví příslušníků panovnické rodiny³⁷, a to bez náhrady. V období února až března roku 1919 se navíc vyostřily (mimo jiné i v důsledku přetrvávající absence konsensu politických stran na podobě pozemkové reformy) rozpory mezi stranou agrární a sociální demokracií, přičemž právě sociální demokracie (v té době reprezentována ještě Františkem Modráčkem) požadovala vyvlastnění velkostatků již o výměře 100 či 50 ha a znárodnění půdy s tím, že získaná půda bude předána převážně družstvům.

Dne 27. února 1919 vyvrcholila vládní krize vyhlášeným ultimátem sociální demokracie, aby nejpozději do 14-ti dnů přijala vláda zákon o vyvlastnění velkostatků. V průběhu zpracovávání návrhu záborového zákona byl přes značné peripetie nakonec akceptován návrh sociálního demokrata Rudolfa Bechyně na stanovení hranice pro zabrání půdy, a to na 150 ha půdy zemědělské a 250 půdy veškeré. Z důvodu dosažení kompromisu s agrární stranou ohledně hraniční výměry půdy pro zábor učinila sociální demokracie současně ústupek, díky kterému bylo možné provedení záboru půdy spojit s principem peněžní náhrady.³⁸

Neprodleně po schválení záborového zákona, byl v květnu roku 1919 založen Svaz českých velkostatkářů, který měl hájit jejich zájmy při naplňování předválečné pozemkové reformy. Již v dubnu roku 1919 se však z iniciativy agrární strany současně vytvořila zájmová sdružení tzv. Domoviny, která sdružovala žadatele o půdu z pozemkové reformy.

³⁶ Československá republika. Zákon č. 61 ze dne 10. prosince 1918, jímž se zrušují šlechtictví, řády a tituly. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1918, částka 11, s. 50.

³⁷ Pro úplnost v této souvislosti uvádím, že zabraná půda v daném případě následně vytvářela základnu pro státní statky a lesy.

³⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938): Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. s. 455-461. ISBN 80-7277-195-7.

Jako další v pořadí byl schválen např. zákon o výkupu dlouhodobých pachtů, a to dne 27. května 1919, jenž se dotkl především šlechtických a hlavně církevních velkostatků, anebo zákon č. 330 o pozemkovém úřadu, ze dne 11. června 1919, v jehož vedení si zajistila hlavní roli Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu³⁹, když byl do čela úřadu jmenován místopředseda této strany, JUDr. Karel Viškovský. (Pro zajímavost podotýkám, že výše označený předseda pozemkového úřadu ve vydání listu Venkov uvedl, že „*pozemková reforma se neprovádí jako odvetné opatření proti šlechtě, nýbrž jako opatření hospodářské a sociální nutnosti.... V pozoruhodném článku svém, psaném zcela nedávno ke dni čtvrtého výročí republiky (Venkov 28. října), rozeznával dr. Viškovský ještě dva hlavní úkoly pozemkové reformy: negativní a pozitivní. Prvým je mu dílo politické odvety a odčinění křivd pobělohorských, druhým vybudování nové soustavy našeho zemědělství; autor kladl důraz na to, že reforma nemůže spokojiti se jen úkolem prvním, ale dbáti i druhého.*“⁴⁰) Dále byl schválen zákon č. 593 o ochraně drobných zemědělských pachtýřů, a to dne 30. října 1919, a o tři měsíce později byl přijat zákon přidělový; dne 11. března 1920 byl pak schválen tzv. úvěrový zákon, (k zákonné úpravě pozemkové reformy ostatně blíže viz kapitola 2.3 této práce).

Pro úplnost považuji za nezbytné rovněž uvést, že na základě ust. § 108 odst. 1 Ústavní listiny Československé republiky (dále také jako „Ústava“), jejíž znění bylo přijato Národním shromážděním československým dne 29. února 1920 (s účinností od 6. března 1920), se každý občan Československé republiky nejenže mohl usazovat na kterémkoli místě Československé republiky, nabývat tam nemovitosti a vykonávat výdělečnou činnost v mezích všeobecných právních ustanovení, přičemž osobní svoboda byla dle ust. § 107 odst. 1 věta první Ústavy zaručena, ale dle ust. § 109 odst. 1 a 2 Ústavy bylo navíc možné soukromé vlastnictví omezit pouze zákonem s tím, že vyvlastnění bylo možné jen na základě zákona a za náhradu, pokud nebylo zákonem výslovně stanoveno, že se náhrada dát nemá.⁴¹

³⁹ Československá strana agrární přijala tento název v roce 1922.

⁴⁰ PEKAŘ, Josef. *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*. 3. vydání. Praha: Nakladatelská a vydavatelská společnost s r.o. (Vesmír), 1923. s. 26-40.

⁴¹ Československá republika. Zákon č. 121 ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka 26, s. 289.

Celková konstrukce občanských práv a svobod přitom byla ve smyslu ust. § 106 Ústavy založena na rovnosti, kdy všichni obyvatelé a občané Československé republiky požívali na území Československa plné a naprosté ochrany svého života i své svobody nehledíc k tomu, jakého jsou původu, státní příslušnosti, jazyka, rasy nebo náboženství, čímž byl mj. na ústavní úrovni zároveň potvrzen zákon č. 61/1918 Sb. z. a n.⁴²

Vzájemná provázanost a podmíněnost osobní svobody a soukromého vlastnictví tak byla pro futuro zakotvena přímo mezi ústavní principy.

V intencích shora uvedeného pak byl dne 8. dubna 1920 přijat náhradový zákon, čímž mohlo dojít k plné realizaci předválečné pozemkové reformy.

S ohledem na výše uvedené je tedy zřejmé, že transformace vlastnictví půdy (resp. nový způsob jejího přerozdělení) je pro její specifické vlastnosti, ať už se jedná o její nenahraditelnost či její množstevní omezenost, zároveň jedním z hlavních hybatelů změn uspořádání vztahů ve společnosti, v jejímž důsledku nastává odstartování dalšího vývojového stupně v hospodářství a zemědělské výrobě, kdy právě soudobé nedostatečně produktivní (potažmo neefektivní) obhospodařování půdy a vyvstanuvší potřeba přetvoření stávajícího společenského systému zároveň představovaly klíčové katalyzátory pro realizaci tzv. první pozemkové reformy, (*„Budoucnost dělených velkostatků nedá se odloučiti od přítomnosti i minulosti. Ale jen opření o znalost minulosti můžeme porozuměti přítomnosti a budoucnosti. Podobné reformy podnikány byly v dobách dávno minulých vícekrát a mohou tedy býti nám pro poučení i pro výstrahu.“*⁴³).

⁴² KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920. I, Příprava a přijetí ústavní listiny*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. s. 217. ISBN 978-80-246-4541-4.

⁴³ KAZIMOUR, Josef. *K dějinám dělení velkostatků v 18. století*. Praha: Český odbor Rady zemědělské v Praze, 1921. s. 3.

2.2. Specifikum tzv. první pozemkové reformy – národní hledisko a proklamovaná snaha o odčinění křivd

„Nelze tvrdit, že by latifundie byly zhoubné ze stanoviska zemědělské produkce. Jsou mnohem nebezpečnější sociálně. Při naší reformě ani příliš nedoufáme ve zvýšení zemědělské produkce, ba pro první léta obáváme se jejího poklesu. Provádíme tuto reformu, vedení jsouce snahou po sociální spravedlnosti, vidíme v ní však také velkou otázku národní.“⁴⁴, dr. Němec, národní demokrat

V souvislosti s tzv. první pozemkovou reformou se objevuje rovněž často diskutovaná otázka národní, kdy heslo „odčinění Bílé hory“ bylo nedílnou součástí politických proklamací v průběhu přípravy jejího zákonného rámce.

Dne 9. listopadu 1918 vydaný zákon o obestavení velkostatků tak pro tehdejší veřejnost nepředstavoval jen hospodářské osvobození ve formě prozatímního řešení v podobě obestavení velkostatků do doby, než bude možné provést vlastní pozemkovou reformu, ale tento zákon jí byl rovněž prezentován jako způsob národního osvobození velkého pozemkového majetku, tedy půdy, která byla po bělohorského porážce konfiskována a rozdělena do rukou mezinárodní šlechty, na kterou bylo postupem časem čím dál více kolektivně nahlíženo jako na německou aristokracii (cizí šlechtu). Provedení meziválečné pozemkové reformy se tak stalo jedním z hlavních požadavků „popřevratového“ národně osvobozenického hnutí, („Byla zaměřena proti německé šlechtě a jejím cílem bylo převedení šlechtické půdy do rukou „českého národa“ a odstranění latifundií... Hlavním, bezprostředním úkolem českého národa za války bylo národní osvobození, které mohlo být vybojováno jen proti vůli šlechty, jejíž osudy byly úzce spjaty s habsburskou monarchií. Zrušení stavovských výsad šlechty a vyvlastnění jejích velkostatků se proto stalo společným programem všech složek českého národa, které se na národně osvobozenickém hnutí podílely.“⁴⁵).

V otázce způsobu vyvlastnění velkostatků tak na rozdíl od agrární strany, která usilovala o posílení domkářů, maloročníků, zemědělského dělnictva, apod., navrhovala socialistická strana zprvu dokonce půdu získanou pozemkovou reformou prohlásit za

⁴⁴ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2003. 2 sv. ISBN 80-200-1121-8. s. 545.

⁴⁵ OTÁHAL, Milan. *Zápas o pozemkovou reformu v ČSR*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1963. s. 69.

národní majetek, jenž by z větší části připadl státu, anebo se stal základnou pro budoucí družstva.⁴⁶ Tento princip pak byl de facto částečně reflektován v případě záboru lesních pozemků, především pak těch příhraničních, v jejichž případě byli dosavadní vlastníci tvořeni především z řad německých a maďarských velkostatkářů, kteří z důvodu jejich národnosti nevzbuzovali v dané době pro politické představitele dostatečnou důvěryhodnost. Většina pohraničních lesů tedy v důsledku realizace tzv. první pozemkové reformy nakonec připadla do rukou československého státu.

Stejně tak zasáhla národnostní otázka i do diskuse týkající se formy náhrady za budoucí vyvlastnění pozemkového majetku. Na jedné straně panovala snaha o položení pevných právních základů pro provedení budoucí pozemkové reformy, a to včetně určení způsobu stanovení náhrady za zabranou půdu, na druhé straně sílily agitace prosazující vyvlastnění půdy bez náhrady jako trest za historické křivdy, jenž měl být vykonán především proti majetným velkostatkářům z řad tzv. cizí šlechty.

Na základě dobrozdání odborníků byl nakonec sice přijat princip náhrady, a to v počtu 16-ti proti 12 hlasům⁴⁷, avšak samotná náhrada byla stanovena z průměru cen, kterých bylo dosahováno v případě výměry převyšující 100 ha při prodeji z volné ruky v období let 1913 až 1915, kdy u výměr nad 1000 ha se tyto ceny nadto ještě snižovaly o jednu desetinu za každých 100 ha nad 1000 ha, a to oproti jiné zákonné úpravě přijaté v témže roce, konkrétně zákonu o dávce z majetku, na základě kterého byla půda oceňována, resp. dávky se stanovily z cen poválečných, tedy z cen mnohem vyšších.⁴⁸ V tomto ohledu lze tedy konstatovat, že v případě určení výše náhrady za majetek podléhající záboru se tedy agitaci ohledně sankcionování pobělohorských konfiskací do určité míry dostalo.

Svou roli při právním zakotvení a následném způsobu provádění pozemkové reformy přitom v neposlední řadě sehrála (zjednodušeně řečeno) i faktická politická

⁴⁶ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2003. 2 sv. ISBN 80-200-1121-8. s. 157.

⁴⁷ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2003. 2 sv. ISBN 80-200-1121-8, s. 546-547.

⁴⁸ SLEZÁK, Lubomír. Pozemková reforma v Československu 1919-1935. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slováké muzeum*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994. s. 3-11.

diskvalifikace Němců. „Poněvadž Němci pro svou opozici nebyli dosud do parlamentu připuštěni, dosáhly zastoupení v Pozemkovém úřadu jen československé strany, a poněvadž nabytí půdy nebylo nikomu zaručeno zákonem, nýbrž ponecháno kompromisům mezi stranami v Pozemkovém úřadě, byli Němci z těchto kompromisů vyloučeni a neměli kde hájit svůj zájem.“⁴⁹

Na druhou stranu nutno uvést, že navzdory tomu, že v rámci veřejných prohlášení a politické propagandy se jedním z hlavních proklamovaných cílů pozemkové reformy stala národní otázka a snaha posilování pozice příslušníků ČSR, a to především české a slovenské národnosti⁵⁰, nesměla Československá republika na základě uzavřených mírových smluv nakládat s pozemkovými vlastníky cizí státní příslušnosti hůře než v případě vlastních občanů; především pak z ust. článku 267 mírové smlouvy uzavřené s Rakouskem č. 507/1921 Sb. z. a n., či z ust. článku 250 mírové smlouvy č. 102/1922 Sb. z. a n., jež byla uzavřena s Maďarskem, vyplývá zákaz konfiskace a likvidace majetku, práv a zájmových účastenství maďarských a rakouských příslušníků a společností nacházejících se na území bývalého Rakouska-Uherska. Obdobně tomu bylo i v případě Versailleské mírové smlouvy č. 217/1921 Sb. z. a n., uzavřené s Německem, s tím rozdílem, že podle ust. čl. 297 Versailleské mírové smlouvy měly spojené a přidružené mocnosti právo zlikvidovat či zadržet práva, majetek a zájmová účastenství německých společností a příslušníků, jestliže se tito nacházeli na území daných mocností. Československo se ovšem až na výjimky, představující některé kategorie podniků veřejného zájmu, předmětného práva vzdalo, a

⁴⁹ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu: Československá politika v letech popřevratových*. Díl 2, část druhá. Praha: František Borový, 1934. s. 875.

⁵⁰ „Tomu všemu může důsledně odporovat jen ten, kdo germanisaci a umělé hospodářské posilování Němců a Maďarů v Rakousku-Uhersku pokládá za bajku a kdo se proti vši pravděpodobnosti rozhodl nevěřit, že tyto národy by byly své nadvlády v monarchii využívaly k svému prospěchu. Československou pozemkovou reformu je neochoten pokládat za spravedlivou každý, kdo si neuvedomí, že se v ní dokonávala revoluce dlouho potlačovaného národa. Němcům jakožto jednotlivcům byla v ní ovšem působena krivda, ale revoluce se nedívá na jednotlivce, nýbrž na kolektiva, na národní celky. Němci, kteří by měli nárok na objektivitu jakožto jedinci, neměli jej v tomto revolučním vyrovnání jakožto členové národa, jenž, dlouho utlačován, na konec podlehl.“ (viz PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu: Československá politika v letech popřevratových*. Díl 2, část druhá. Praha: František Borový, 1934. s. 885.)

to na základě smluv uzavřených s Německem č. 359/1922 Sb. z. a n. a č. 350/1921 Sb. z. a n.⁵¹

Pokud by se výše označení cizí státní příslušníci domnívali, že Československo neplní své závazky plynoucí mu z uzavřených mezinárodních dohod, měli tedy právo se domáhat ochrany svých práv u mezinárodních smírčích soudů.⁵² V řadě případů se Němci a Maďaři s cizí státní příslušností nakonec fakticky dostávali do výhodnějšího postavení ohledně propuštění majetku ze zaboru nebo výše poskytnuté náhrady než příslušníci Československé republiky maďarské anebo německé národnosti.⁵³

Pro bližší představu si dovoluji v souvislosti se shora uvedeným předestřít, že ke dni 1. 12. 1924 vlastnili cizí státní příslušníci na území Československa půdu (zemědělskou i nezemědělskou) o následující výměře:

STÁTNÍ PŘÍSLUŠNÍCI:	přibližná výměra veškeré půdy ve vlastnictví (v ha)	půdy v %	z toho převzato Státním pozemkovým úřadem (v ha)	z toho přibližně převzato Státním pozemkovým úřadem (v %)
Rakouští	291.249	7,35	45.470	15
Němečtí	145.393	3,67	17.844	12
Maďarští	316.893	7,99	13.623	4
Italští	29.359	0,74	3.629	11
Rumunští	27.172	0,68	3.159	11
Britští	12.690	0,32	-	-
Francouzští	10.916	0,27	896	8
Polští	7.496	0,19	2.485	33
Jugoslávii	2.988	0,07	367	12
Švýcarští	5.997	0,15	895	15
Belgičtí	505	0,01	-	-
Celkem	850.658	21,44	88.008	18,57

54

⁵¹ KUKLÍK, Jan. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-25-4. s. 38.

⁵² Československo-německý, stejně tak jako československo-maďarský, smírčí rozhodčí soud ukončil svou činnost až v roce 1933.

⁵³ KUKLÍK, Jan. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-25-4. s. 38.

⁵⁴ RYCHLÍK, Jan. Sociální a národnostní dimenze československé pozemkové reformy v mezinárodním kontextu. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní*

Ve věci převzetí majetku a statků bývalé panovnické Habsbursko-Lotrinské rodiny československým státem pak byla přijata speciální zákonná úprava, a to zákon č. 354/1921 Sb. z. a n., ze dne 18. srpna 1921, o převzetí statků a majetku, případných podle mírových smluv československému státu. Statkem a majetkem se ve smyslu ust. § 2 zákona č. 354/1921 Sb. z. a n. rozuměl veškerý nemovitý a movitý majetek, včetně s ním souvisejících majetkových práv a pohledávek, přičemž československý stát na základě ust. § 1 zákona č. 354/1921 Sb. z. a n. nabýval veškeré tyto statky a majetek, které se nacházely na území někdejšího mocnářství Rakousko-Uherského, nově patřící Československé republice, a které náležely bývalému císařství Rakouskému, bývalému království Uherskému, nebo jako společný majetek bývalému mocnářství Rakousko-Uherskému, jakož i koruně rakouské a uherské a bývalé panovnické rodině rakousko-uherské, a to ke dni 28. října 1918 (a pokud se jednalo o území, jež byla po 28. říjnu 1918 přivtělena, pak ke dni inkorporace těchto území); dále pak statky a majetek nacházející se na Valčicku a Vítorazsku a náležející zemi Dolnorakouské v den inkorporace daného území; a konečně pak majetek a statky, jež na území přivtěleném od říše německé náležely koruně a říši německé a státům německým, jakož i bývalému císaři německému a jiným osobám panovnických rodin německých, a to v den inkorporace tohoto území.⁵⁵ Stát v souladu s předmětným zákonem nakonec získal celkem 638.812 ha nezemědělské půdy a 114.853 ha půdy zemědělské, přičemž největší statky (jež byly tvořeny převážně pastvinami a lesy) se nacházely na území dnešní Podkarpatské Rusi a na Slovensku.⁵⁶ Co se týče vkladu vlastnického práva k těmto statkům ve prospěch československého státu, konstatuji, že tento byl proveden soudy, v jejichž veřejných knihách byly dotčené nemovitosti zapsány, a to ex lege, (*„Výjimka platila pro majetek příslušníků panovnické rodiny, pokud o tom, které osoby se za ně považují, rozhodovalo ministerstvo vnitra po dohodě s ministerstvem zahraničních věcí ve vyhlášce v úředním listě ministerstva vnitra. V tomto případě provedl soud vklad až*

souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slovácké muzeum. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1994. s. 43-50.

⁵⁵ Československá republika. Zákon č. 354 ze dne 12. srpna 1921, o převzetí statků a majetku, případných podle mírových smluv československému státu. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1921, částka 81, s. 1411.

⁵⁶ KUKLÍK, Jan. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-25-4. s. 38.

po této vyhlášce. Tyto státní statky spravovalo generální ředitelství státních statků, které bylo podřízeno ministerstvu zemědělství.“⁵⁷).

Pro úplnost dále uvádím, že ještě před přijetím zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového, bylo navíc účelově používáno recipované císařské nařízení, ze dne 29. července 1916, o konfiskaci majetku zrádců a nepřátel státu. Podle tohoto nařízení bylo možné během první světové války zabavit majetek osob odsouzených za protistátní, resp. protirakouskou, činnost.⁵⁸ Recipované císařské nařízení bylo využito např. k zabavení majetku arcivévody Bedřicha, majetku Arnošta a Maxe z Hohenbergu, anebo dětí arcivévody Františka Ferdinanda d'Este a Žofie Chotkové,⁵⁹ na Slovensku se dotklo např. majetku Františka Lotrinského (císařských velkostatků Holíč a Šaštín).

Ačkoliv přesné vyčíslení zabraného pozemkového majetku Němců (resp. i Maďarů) na území Československa ani konkrétní rozsah následných přidělů těmto národnostním skupinám není znám, němečtí autoři odhadují provedení zaboru pozemkového vlastnictví Němců v českých zemích na 35 až 45%; v případě drobného přidělu německým rolníkům se pak odhady z roku 1927 pohybují okolo 67.000 ha zemědělské půdy, tj. 8,5%.⁶⁰ Přesto všechno však lze nahlížet na předválečnou pozemkovou reformu při zohlednění hospodářských, sociálních a politických poměrů v dané době, a to navzdory jejím nedostatkům (jež budou ještě nastíněny níže), jako na maximálně možné demokratické řešení odstranění (potažmo zmírnění) zjevného rozdílu sociálního a také extrémního rozdílu v rozsahu vlastněné půdy, kdy pozemkové vlastnictví bylo tvořeno na straně jedné zemědělskými závody do výměry 2 ha, na straně druhé pak zemědělskými latifundiemi přesahující několikanásobně výměru 150

⁵⁷ KUKLÍK, Jan. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-25-4. s. 38.

⁵⁸ RYCHLÍK, Jan. Sociální a národnostní dimenze československé pozemkové reformy v mezinárodním kontextu. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slováké muzeum*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994. s. 43-50.

⁵⁹ KUKLÍK, Jan. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-25-4. s. 32.

⁶⁰ SLEZÁK, Lubomír. Pozemková reforma v Československu 1919-1935. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slováké muzeum*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994. s. 3-11.

ha. Provedením pozemkové reformy a realizovanými drobnými přiděly se tak otevřela cesta k zemědělství pro sta tisíce nových pozemkových vlastníků.⁶¹

Co se týče samotné deklarace národní otázky, tuto nenalezneme výslovně vyjádřenou v žádném právním předpise, který byl přijat pro účely uzákonění samotné pozemkové reformy, nýbrž jen v různých prohlášeních, odborných publikacích (viz např. dílo Jana Voženilka *O rozdělení velkostatků k účelu vnitřní kolonisace v Československé republice* z roku 1919) a veřejných diskusích.⁶² V tomto směru je přitom třeba zmínit i objevující se kritiku radikálního přijetí tzv. první pozemkové reformy, kdy mezi nejvýznamnější zastánce nejen dosavadního vlastnického uspořádání, ale i samotného šlechtictví jakožto kulturního fenoménu se bezesporu řadí historik Josef Pekař, („Každý přizná zajisté tolik, že aristokracie, již minulá století postavila jako privilegovanou panující vrstvu nad národem, vtiskla v podobu země mnohonásob podobu svého šlechtictví, míním šlechtictví v nejlepší smyslu. Stopu toho šlechtictví vidíme hojně i v tváři krajinné přírody. Jsou to staleté parky u panských sídel, jsou to staré aleje ovocných a okrasných stromů na mnohých velkostatkách, jsou to někdy pravé přírodní parky, v něž proměnila kraj dříve všední a hedvábný kulturní péče celých generací. Nuže, ... nejcennější odkaz, jenž z doby panského nadprávní dostal se v dědictví demokracie našich dob, je vážně ohroženo pozemkovou reformou, jak ji naše zákony projektují.“⁶³), jehož obava se týkala mj. i následného potenciálního chátrání uměleckých a historických památek, („Budou-li zákony o tzv. pozemkové reformě v duchu a textu svém opravdu provedeny, bude velká část našich šlechtických i nešlechtických velkostatkářů ochuzena tak, že jí nebude možno nést zvýšené náklady na opravy velkých zámků, na udržování zvláště cenných parků, nebo nést ztráty, spojené s láskyplným šetřením porostů krajinných a lesních... Dopustit, aby skupiny nebo aleje

⁶¹ SLEZÁK, Lubomír. Pozemková reforma v Československu 1919-1935. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slováké muzeum*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994. s. 3-11.

⁶² LACINA, Vlastislav. Představy o pozemkové reformě v ČSR před jejím uzákoněním. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slováké muzeum*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994. s. 35-38.

⁶³ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2003. 2 sv. ISBN 80-200-1121-8. s. 548-549.

starých dubů zůstaly nedotčeny sekerou, dokud nezhynou marasmem, může jen vlastník – boháč nebo kavalír.“⁶⁴).

2.3. K zákonné úpravě tzv. první pozemkové reformy

Dne 9. 11. 1918 byl přijat zákon č. 32, o obstavení velkostatků, na základě kterého *„každé zcizení mezi živými, jakož i zastavení a reální zatížení smluvní i exekuční statků zapsaných do desek zemských bez svolení úřadů pro správu zemědělskou jest neplatné“*, přičemž *„zápisy do zemských desk o právních jednáních uvedených v § 1, jež pocházejí ze smluv datovaných před platností tohoto zákona, jsou nepřípustny“*.⁶⁵ S ohledem na skutečnost, že uherské právo neznalo instituci zemských desek a deskových statků, nebylo přitom možné ustanovení daného zákona na území Slovenska bez dalšího aplikovat. Z tohoto důvodu bylo od konce roku 1918 na Slovensku přistoupeno ke všeobecnému zákazu volného nakládání s nemovitostmi⁶⁶, kdy pro Slovensko byl jako určitá alternativa výše uvedeného omezujícího právního předpisu přijat zákon č. 64/1918 Sb. z. a n., o mimořádných přechodních ustanoveních na Slovensku, ze dne 10. prosince 1918, na základě jehož ust. § 4 bylo každé zcizení i pronájmy mezi živými, jakož i zastavení a reálné smluvní a exekuční zatížení nemovitosti, bez souhlasu orgánu, který vláda Československé republiky za tímto účelem určila, neplatné. Zápisy do pozemkových knih o takových právních jednáních, které pocházely ze smluv datovaných před platností daného zákona, byly nepřípustné.⁶⁷

Účelem shora označeného zákona o obstavení velkostatků pak bylo v intencích důvodové zprávy vládního návrhu zákona č. 130/1927 Sb. z. a n., ze dne 24. června 1927, (kterým byl zrušen zákon ze dne 9. listopadu 1918 č. 32 Sb. z. a n. o obstavení velkostatků, ust. § 4 zákona ze dne 10. prosince 1918 č. 64 Sb. z. a n. o mimořádných

⁶⁴ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2003. 2 sv. ISBN 80-200-1121-8. s. 548-549.

⁶⁵ Československá republika. Zákon č. 32 ze dne 9. listopadu 1918, o obstavení velkostatků. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1918, částka 5, s. 22.

⁶⁶ RYCHLÍK, Jan. Sociální a národnostní dimenze československé pozemkové reformy v mezinárodním kontextu. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slováké muzeum*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994. s. 43-50.

⁶⁷ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010. ISBN 978-80-87284-12-4. s. 39.

přechodných ustanoveních na Slovensku a ust. § 5 zákona ze dne 11. června 1919 č. 330 Sb. z. a n. o pozemkovém úřadu) zajištění velkého pozemkového majetku pro připravovanou pozemkovou reformu a současně zabránění právnímu jednání mezi živými, které by mohlo znamenat zmenšení (resp. faktické rozdrobení) pozemkového majetku, nebo úmyslné předlužování či zatěžování pozemkového majetku, který měl být v nejbližší době podroben tzv. záboru. Navzdory skutečnosti, že zákon o obstavení velkostatků byl ponechán v platnosti ještě v době účinnosti tzv. záborového zákona, tak byl tento právní předpis pro svůj účel pouze určitou formou prozatímního opatření.⁶⁸

V březnu roku 1919 byl na místě zvoleného zemědělského a kolonizačního výboru zřízen výbor pro pozemkovou reformu, čítající 32 členů, jenž byl rozdělen do zvláštních subkomitét, zabývajících se například otázkou náhrady či otázkou pobělohorských konfiskací, přičemž účelem zřízení daného výboru bylo připravit nejpozději do 26. března 1919 zákonnou úpravu pozemkové reformy.⁶⁹

S několikadenním zpožděním, ve středu 16. dubna 1919, byla na 46. schůzi Národního shromáždění československého předložena zpráva výboru pro pozemkovou reformu, konkrétně pak tisk č. 869, na základě kterého daný výbor navrhl, aby bylo připojené osnově zákona o zabránění velkého majetku pozemkového uděleno ústavní schválení, a dále aby byla přijata resoluce, jejíž znění bylo v průběhu předmetné schůze upraveno, a to tak, že: *„Výboru pro pozemkovou reformu se ukládá, aby vypracoval neprodleně osnovu zákona o právu dlouhodobých drobných nájemců na výkup pozemků tak, aby tento zákon mohl býti v nejbližší schůzi Národního shromáždění projednán a aby vstoupil současně se zákonem o zabránění velikého majetku pozemkového v platnost.“*⁷⁰

Výbor pro pozemkovou reformu se zpočátku zabýval variantou zákona, na základě kterého by se ke dni jeho vyhlášení převedl veškerý vyvlastněný nemovitý majetek přímo do vlastnictví státu. Zejména s ohledem na skutečnost, že však stát

⁶⁸ Československá republika. Národní shromáždění republiky československé. *Tisk č. 656: Vládní návrh zákona, kterým se zrušují zákon o obstavení velkostatků, § 4 zákon o mimořádných přechodných ustanoveních na Slovensku a § 5 zákona o pozemkovém úřadě.* Dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0656_00.htm>

⁶⁹ KUKLÍK, Jan. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století.* Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-25-4. s. 35.

⁷⁰ ČSR. Národní shromáždění republiky československé. *Tisk č. 869: Zpráva výboru pro reformu pozemkovou.* Dostupný také z <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0869_00.htm>

nedisponoval institucí, která by mohla naplnit účel takového zákona, a to včetně zajištění následné kolonizace dotčených nemovitostí převážně venkovským obyvatelstvem, tak, aby bylo možné zajistit plynulé obhospodařování cca 20.000 dvorů, nacházejících se na velkostatkách, kterých by se zábor týkal, s tím, že značná část těchto velkostatků v sobě navíc zahrnovala i průmyslové podniky, přičemž členové výboru odhadovali proces administrace přejímání velkostatků na cca 10 až 20 let, bylo od zvažované právní úpravy nakonec upuštěno.

Další problematickou otázkou přijímané právní úpravy následně představovalo zaujetí shody ve věci stanovení výměry tzv. velkého majetku pozemkového, jež by představovala pro aplikaci pozemkové reformy rozhodný ukazatel.

V rámci diskuze ve výboru pro pozemkovou reformu byly předloženy návrhy horní hranice výměry pozemkového majetku od 100 ha, 250 ha, 500 ha až 1000 ha, přičemž výjimkou nebyly ani hlasy, které volaly po tom, aby se explicitně nestanovovala žádná maximální výměra. Na základě vypracovaných expertíz byla v návrhu zákona nakonec výborem pro pozemkovou reformu nastavena hranice na 150 ha půdy zemědělské a na 250 ha půdy vůbec, přičemž se předpokládalo, že stát realizací pozemkové reformy získá cca 4,300.000 ha půdy, z toho zhruba 1,300.000 ha měla představovat zemědělská půda a minimálně 3,000.000 ha lesy.⁷¹ Zároveň ovšem bylo na základě ust. § 11 návrhu zákona o zabránění velkého majetku pozemkového umožněno pozemkovému úřadu, aby osobám, jejichž majetek byl na základě daného zákona zabrán (popř. jejich dědicům), přidělil ze zabraného majetku půdu, jejíž výměra přesahovala 150 ha půdy zemědělské (resp. 250 ha půdy vůbec), maximálně však do výměry 500 ha půdy, a to s přihlédnutím k tomu, jaká byla potřeba půdy na jednotlivých místech, jaká byla jakost dané půdy, a také při zohlednění principu účelného hospodaření se zřetelem na zemědělský průmysl, zásobování měst a tzv. všeobecné blaho.

Na základě ust. § 14 návrhu zákona o zabránění velkého majetku pozemkového (dále také jako „záborový zákon“) bylo současně umožněno, aby v případě naléhavé

⁷¹ ČSR. Národní shromáždění republiky československé 1918-1920: Stenoprotokol 46. schůze (ze dne 16. dubna 1919). Dostupný z <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/046schuz/s046001.htm>>

místní potřeby, kdy nestačily zabrané pozemky, a v zájmu obecného blaha, byla vyvlastněna půda i pod meze stanovené v ust. § 2 tohoto zákona.

Nastavení režimu volby klíčových osob do vedení pozemkového úřadu, který byl zřízen za účelem naplnění záborového zákona a s ním souvisejících právních prepisů, pak mělo především zamezit eventuálnímu zpochybňování postupu pozemkového úřadu, a to mimo jiné i v případech rozhodnutí ve smyslu ust. § 14 shora označeného zákona; jinými slovy zákonem předpokládaný způsob ustanovení řídicí struktury pozemkového úřadu měl zajistit v co největší možné míře eliminaci případné libovůle ze strany pozemkového úřadu při aplikaci příslušných zákonných ustanovení in concreto.

Na základě ust. § 15 záborového zákona byl pozemkový úřad podřízen ministerské radě, jejíhož předsedu jmenoval prezident republiky, přičemž správní výbor byl zároveň volen Národním shromážděním.⁷² (V této souvislosti pro úplnost uvádím, že na základě zákona č. 387/1919 Sb. z. a n. bylo s účinností od 19. července 1919 doplněno ust. § 15 záborového zákona, a to o odstavec 2 ve znění: „*Pokud vyhláškou ve Sbírce zákonů a nařízení nebude oznámeno, že pozemkový úřad zřízený podle § 15 vstoupil v činnost, vykonává úkoly pozemkového úřadu v naléhavých případech ministerstvo zemědělství.*“⁷³ Funkci pozemkového úřadu tak tedy mohlo dočasně vykonávat i ministerstvo zemědělství.)

Předložená osnova zákona o zabránění velkého majetku pozemkového byla s několika textovými změnami v §§ 4, 9, 10, 11 a 14 a dále s úpravou ust. § 3 (v němž byla v písm. b) vyškrtnuta slova: „*majetek urbární a kuriální obecné komposessoráty*“ s tím, že bylo do předmětného zákonného ustanovení in fine vloženo, že „*O majetku urbaniálních obcí a kuriálních komposesorátech bude rozhodnuto zvláštním zákonem.*“) nakonec schválena, přičemž zákon nabyl účinnosti dne 24. dubna 1919.⁷⁴

⁷² Československá republika. Zákon č. 215 ze dne 16. dubna 1919, o zabránění velkého majetku pozemkového. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1919, částka 43, s. 289.

⁷³ Československá republika. Zákon č. 387 ze dne 11. července 1919, jímž se doplňují některá ustanovení zákona ze dne 16. dubna 1919, čís. 215 Sb. zák. a nař., o zabránění velkého majetku pozemkového. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1919, částka 82, s. 525.

⁷⁴ ČSR. Národní shromáždění republiky československé 1918-1920: Stenoprotokol 46. schůze (ze dne 16. dubna 1919). Dostupný z <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/046schuz/s046001.htm>>

Na základě ust. § 1 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového, byl následně v letech 1920 až 1933⁷⁵ zabírán tzv. velký majetek pozemkový nacházející se na území Československé republiky, jež představoval „*soubory nemovitostí s právy, která jsou spojena s jejich držením, jestliže výměra náležející v území Československé republiky vlastnický jediné osobě nebo týmž spoluvlastníkům je větší než 150 ha půdy zemědělské (rolí, luk, zahrad, vinic, chmelnic), nebo 250 ha půdy vůbec*“⁷⁶, a to včetně tzv. velkého majetku vázaného, kdy za tímto účelem byl současně zřízen pozemkový úřad.

S ohledem na skutečnost, že výbor pro pozemkovou reformu shledal pro samotnou realizaci pozemkové reformy jako nevyhovující jak formu vyvlastnění pozemkového majetku in stricto sensu, tak přijetí pouhého zmocňovacího zákona k naplnění účelu pozemkové reformy, bylo nakonec přistoupeno k novému právnímu pojmu, jenž vzešel z ideje prof. Jana Krčmáře⁷⁷, a to k tzv. „zabraní“⁷⁸.

Vytvoření tohoto zcela nového právního institutu mělo přitom zdůraznit skutečnost, že se v daném případě jedná o významné omezení původního vlastníka a následné přerozdělení velkého pozemkového majetku pro účely naplnění veřejného zájmu, (resp. obecného blaha), kdy konečné rozhodnutí stran vyvlastnění bude připadat Pozemkovému úřadu. Institut záboru tak poskytl československému státu právní titul k určení pozemků, jež budou následně státem vyvlastněny, a to za náhradu, a poté přerozděleny zejména malým a středním rolníkům.⁷⁹

⁷⁵ V roce 1933 prohlásil Státní pozemkový úřad pozemkovou reformu za ukončenou; pozemkový úřad však pokračoval v činnosti až do 1. května 1935, kdy nabylo účinnosti vládní nařízení č. 22, ze dne 25. ledna 1935, kterým se zrušil Státní pozemkový úřad s tím, že jeho působnost se přikázala ministerstvu zemědělství.

⁷⁶ Československá republika. Zákon č. 215 ze dne 16. dubna 1919, o zabrání velkého majetku pozemkového. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1919, částka 43, s. 289.

⁷⁷ Viz publikace z pera prof. Jana Krčmáře, *Právo občanské*, II. díl, *Práva věcná*, Část IV, ust. § 42 týkající se expropriace (zdroj KRČMÁŘ, Jan a SPÁČIL, Jiří, ed. *Právo občanské. Práva věcná*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 403. Klasická právnická díla. ISBN 978-80-7478-411-8).

⁷⁸ „Záborem vyjadřují se vzájemné povinnosti osob, které jsou determinovány určitým poměrem k velkému majetku pozemkovému (§ 2 z.z.) na straně jedné a státu československého na straně druhé. Jde o vzájemný vztah právních povinností čili t. zv. právní poměr. Je tedy zábor výraz pro určitý právní poměr a neoznačuje žádné právní skutečnosti.“ (SEDLÁČEK, Jaromír. *Pozemková reforma: pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí*. V Brně: Barvič & Novotný, 1922. 294 s. Sbírka spisů právnických a národohospodářských; sv. 12, s. 76.)

⁷⁹ KUKLÍK, Jan. *Profesor Jan Krčmář: pozapomenutá osobnost pražské civilistiky*. 1. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2008. s. 57. Memorabilia iuridica; sv. 5. ISBN 978-80-87146-06-4

Specifický právní institut, jenž byl pro pozemkovou reformu zvolen, se následně zákonitě promítl i do povahy účinků provedení záboru, jež nenastávaly ex lege, tj. ke dni nabytí účinnosti záborového zákona, ale teprve tehdy až stát projevil, že zabraný majetek skutečně přebírá. Do té doby zůstával tedy právním i faktickým vlastníkem zabraného majetku jeho dosavadní majitel⁸⁰, byť byl v případě zcizení, pronájmu, zavazení a dělení zabraného majetku na základě ust. § 7 záborového zákona omezen (srov. rozhodnutí Nejvyššího správního soudu Československé republiky ze dne 15. 11. 1938, sp. zn. 3438/35, dle kterého *„Zůstal-li však dosavadní vlastník zabraného, ale státem dosud nepřevzatého majetku nadále jeho vlastníkem, byť i v určitých směrech omezeným, pak nelze říci, že pouhým zabráním podle zákona č. 215/1919 Sb. nabyt stát vlastnického titulu k zabranému majetku, kdyžť vlastnictví k němu ani právně na stát v této fázi provádění záborového zákona převedeno ještě nebylo, neboť jak právním, tak i faktickým vlastníkem zůstal dosavadní majitel.“*⁸¹). Obdobně tomu ostatně bylo i v případě poznámky ve smyslu ust. § 16 záborového zákona, zapisované v případě záboru na příslušné knihovní vložce, kdy tato měla toliko evidenční charakter (srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/13, ze kterého mj. vyplývá, že *„Účinky vyvlastnění ani při postupu podle zákona č. 215/1919 Sb., o zabrání velkého majetku pozemkového, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 329/1920 Sb., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (zákon náhradový), ve znění pozdějších předpisů, ani později podle zákona č. 142/1947 Sb. o revizi první pozemkové reformy, ve znění pozdějších předpisů, totiž nenastávaly přímo ze zákona, ke dni jeho účinnosti, tedy jinak před rozhodným obdobím. K přechodu vlastnického práva pak dokonce nedocházelo samotným zábozem ani na základě poznámky zamýšleného převzetí.“*⁸²).

⁸⁰ Československá republika. Rozhodnutí (SJS) Nejvyššího správního soudu ze dne 15. 11. 1938 sp. zn. 3438/35. In *Bohuslavova sbírka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech finančních*. Uveřejněno pod pořadovým číslem: 9307/1938. Dostupný z <<http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--1-Rozsudek-NejvyccVho-spr-vnVho-soudu.doc>>

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Česká republika. Nález Ústavního soudu ze dne 29. května 2013 sp. zn. Pl. ÚS 10/13 ve věci návrhu na zrušení zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi). In *Sbírka zákonů*. 2013, částka 74, s. 1626.

Zákon č. 215/1919 Sb. z. a n. zůstal po dvou novelizacích nakonec v účinnosti až do 24. června 1991, kdy bylo na základě ust. § 32 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, stanoveno, že ustanovení záborového zákona, a dále zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě, se již nadále nepoužijí.⁸³

K naplnění rezoluce záborového zákona, tj. k přednesení a schválení návrhu zákona o zajištění půdy drobným pachtýřům, pak došlo na 55. schůzi Národního shromáždění československého, dne 27. května 1919.

V souladu s ust. § 1 a násl. zákona č. 318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům, ze dne 27. května 1919, mohl pachtýř zemědělského pozemku, jenž sám nebo s rodinou obdělával, nebo který na požadovaném pozemku bydlel, žádat, aby mu byl předmětný pozemek postoupen do vlastnictví (popř. aby mu byl ponechán v pachtu), a to za náhradu, tzv. přejímací cenu, jejíž výši stanovil soud, který byl za tímto účelem oprávněn vyslechnout eventuálně i znalce. Směrodatné pro určení výše náhrad byly ceny pozemků v dané oblasti, a to k roku 1913.

Pachtýřem požadovaný pozemek patřil státu či byl státem zabrán na základě zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového, anebo byl zapsán v zemských deskách či tvořil hospodářskou součást statku zapsaného v zemských deskách nebo statku církevního či nadačního, a dále byl zároveň nejméně od 1. října 1901 nepřetržitě do 12. června 1919 v pachtu, případně v podpachtu žadatele, jeho manželky nebo jejich rodin nebo jejich právních předchůdců v držbě nemovitostí, s nimiž byl požadovaný pozemek obděláván. Nárok na pozemek náležel oprávněnému žadateli však pouze za podmínky, že získáním požadovaného pozemku nepřekročí žadatelova vlastní zemědělská půda výměru větší než 8 ha s tím, že na případný přebytek menší než 1 ha se nehledělo.⁸⁴

S ohledem na skutečnost, že potenciálními žadateli o pozemek ve smyslu shora označeného zákona byli především drobní zemědělci, resp. maloročníci, měli žadatelé

⁸³ Česká a Slovenská Federativní republika. Zákon č. 229 ze dne 21. května 1991 o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. In *Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní republiky*. 1991, částka 45, s. 1062.

⁸⁴ Československá republika. Zákon č. 318 ze dne 27. května 1919, o zajištění půdy drobným pachtýřům. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1919, částka 66, s. 417.

právo volby ohledně způsobu zaplacení přejímací ceny, přičemž tuto bylo možné uhradit jednorázově před vkladem vlastnického práva do pozemkové knihy či ve splátkách podle ust. § 11 zákona č. 318/1919 Sb. z. a n.

Zákon č. 318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům, ze dne 27. května 1919, pozbyl nakonec platnosti až dne 1. dubna 1964, a to v důsledku nabytí účinnosti zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, jenž institut pachtu již neznal.

Za účelem zajištění realizace pozemkové reformy byl v průběhu roku 1919 ze strany Národního shromáždění československého následně přijat ještě zákon č. 330 o pozemkovém úřadu, ze dne 11. června 1919⁸⁵, a dále zákon č. 593 o ochraně drobných zemědělských pachtýřů, ze dne 30. října 1919.

Vzhledem k tomu, že záborový zákon byl schválen jakožto zákon rámcový, bylo k završení zákonodárné činnosti, týkající se tzv. první pozemkové reformy, nezbytné vydat ještě další věcně související právní přepisy, např.:

- nařízení vlády republiky Československé (dále jen „vládní nařízení“) č. 61, o vyšetření a uvedení v patrnost zabraného majetku pozemkového, ze dne 9. ledna 1920;
- zákon č. 81, kterým se vydávají po rozumu §u 10 zákona ze dne 16. dubna 1919, č. 215 Sb. zák. a nař., ustanovení o přidělu zabrané půdy a upravuje se právní poměr ku přidělené půdě, (dále jen „zákon přidělový“), jenž byl schválen Národním shromážděním československým dne 30. ledna 1920, a jehož hlavním autorem byl agrárník Karel Viškovský⁸⁶;
- zákon č. 118, o hospodaření na zabraném majetku pozemkovém, ze dne 12. února 1920 (ve znění zákona č. 251/1920 Sb. z. a n.);
- zákon č. 166, o úvěrové pomoci nabyvatelům půdy, (zákon úvěrový), ze dne 11. března 1920;
- zákon č. 329 o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový ze dne 8. dubna 1920, (tzv. zákon náhradový), jehož přípravou byli pověřeni Edvard Vondruška ve spolupráci s Janem Krčmářem, a jehož znění korespondovalo s idejí, že vyvlastnění

⁸⁵ Pozemkový úřad (Státní pozemkový úřad) byl zrušen s účinností dne 1. května 1935, přičemž jeho působnost byla současně přikázána ministerstvu zemědělství, a to vše na základě vládního nařízení č. 22/1935 Sb. z. a n., ze dne 25. ledna 1935.

⁸⁶ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodněné k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010. ISBN 978-80-87284-12-4. s. 40-41.

má být provedeno v zásadě po řádně provedeném řízení za náhradu, ačkoliv nutno dodat, že bylo počítáno i s prvky konfiskace (vyvlastněním bez náhrady), a to v případě pozemkového majetku panovnické rodiny a šlechtických nadací (kupříkladu Strakovy akademie);⁸⁷

- vládní nařízení č. 451, o obvodových úřadovnách pozemkového úřadu, ze dne 6. července 1920;
- vládní nařízení č. 53, jímž vydávají se předpisy závazné pro určování a vypočítávání přejímací ceny za zabraný majetek pozemkový státem převzatý, ze dne 21. ledna 1921;
- zákon č. 77, kterým se vydávají přechodná ustanovení k zákonu ze dne 8. dubna 1920, čís. 329 Sb. z. a n. (zákonu náhradovému), pokud jde o převzetí a náhradu za jednotlivé parcely nebo části parcel ze zabraného majetku pozemkového, ze dne 17. února 1922;
- vládní nařízení č. 360, o náhradových knihách a náhradových bankách, ze dne 7. prosince 1922;
- zákon č. 93, kterým se mění a doplňují předpisy o právním poměru k přidělené půdě (tzv. malý zákon přidělový), ze dne 27. května 1931, na základě kterého byla nově omezena dispozice s půdou, vyjma rolnických nedílů a lesů ve výměře nad 100 ha, a to v případě výměry do 5 ha veškeré půdy až na dobu 4 let⁸⁸ a v ostatních případech na dobu 10-ti let, přičemž počátek běhu lhůty se vázal k okamžiku knihovního vkladu vlastnického práva původním nabyvatelům a v případě, že ke vkladu došlo před účinností tohoto zákona, pak ode dne účinnosti tzv. malého přidělového zákona, tj. od 12. června 1931. K výše uvedeným dispozicím s půdou bylo potřeba souhlasu Státního pozemkového úřadu (a od r. 1935 pak ministerstva zemědělství).⁸⁹ Právní jednání bez takového souhlasu byla ex lege neplatná. Svolení Státního pozemkového úřadu naopak nebylo potřeba především, pokud se jednalo o zcizení nebo pacht mezi manžely nebo

⁸⁷ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010. ISBN 978-80-87284-12-4. s. 40-41.

⁸⁸ Pro úplnost uvádím, že vládním nařízením č. 125/1935 Sb. z. a n., ze dne 8. června 1935, kterým se mění předpisy o právním poměru k přidělené půdě, byla tato doba prodloužena na 6 let.

⁸⁹ NĚMEC, Bohumil, ed. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Díl 4, sv. 2. Praha: Novina, 1937. s. 1361.

z rodičů na jejich potomky nebo jejich manžely, o pronájem obytných místností anebo obytných budov, které nesloužily hospodaření na půdě, jež tvořila příděl, či o pacht, zatížení anebo zcizení půdy malé výměry (např. na stavbu nebo zahrádku).⁹⁰ Po dokončení legislativního zakotvení fundamentálních mechanismů pozemkové reformy pak mohl Státní pozemkový úřad zahájit svou činnost.

Za jeden z hlavních právních předpisů pro provádění pozemkové reformy, a tedy pro samotnou činnost pozemkového úřadu, lze přitom bezesporu označit náhradový zákon, jehož přijetí předpokládal již zákon záborový, kdy podle ust. § 9 záborového zákona mělo být o náhradě za převzatý majetek rozhodnuto zvláštním zákonem, jímž by se současně provedla zásada, že bez náhrady bude převzat nejen majetek příslušníků nepřátelských států, příslušníků bývalé panovnické rodiny Habsbursko-Lotrinské a majetek nadací spočívajících na právech ze šlechtictví zrušeného zákonem č. 61/1918 Sb. z. a n., ale i majetek, jehož užívání bylo založeno na výkonu funkcí, úřadů a cizozemských důstojenství, nebo který byl s takovou funkcí, úřadem nebo důstojenstvím spojen, majetek bezprávně nabytý, majetek osob, které se hrubě provinily proti československému národu v první světové válce a majetek, který podle finančních předpisů měl připadnout státu jako splátka na dávku z majetků⁹¹. („Pro zásadu "bez náhrady" mluvilo tu v první řadě právní vědomí národa, jeho značné většiny, jež došlo při převratu uplatnění; za druhé odčinění křivd a hříchů, šlechtou po bělohorské bitvě na národu našem spáchaných; za třetí pro zásadu "bez náhrady" mluvilo také potrestání viníků, kteří za éry panování Habsburků a zejména za poslední války se na národu našem značně provinili... Neméně důležitou roli hrál tu také nynější národohospodářský stav celého národa..."⁹²). Odpůrci takto rozsáhlého vymezení okruhu majetku, jenž měl být napříště státem zabrán bez jakékoliv náhrady, ovšem argumentovali s ČSR uzavřenými mírovými smlouvami, zejména pak ustanoveními versailleské a saint-germainské smlouvy, dle kterých má být nakládáno s příslušníky

⁹⁰ Československá republika. Zákon č. 93 ze dne 27. května 1931, kterým se mění a doplňují předpisy o právním poměru k přidělené půdě (Malý zákon přidělový). In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1931, částka 44, s. 665.

⁹¹ Československá republika. Zákon č. 215 ze dne 16. dubna 1919, o zabrání velkého majetku pozemkového. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1919, částka 43, s. 289.

⁹² ČSR. Národní shromáždění republiky československé 1918-1920: Stenoprotokol 140. schůze (ze dne 8. dubna 1920). Dostupný z <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/140schuz/s140001.htm>>

jiného státu stejným způsobem jako se státními příslušníky Československa, a to při zachování rovného přístupu.⁹³ (V této souvislosti není přitom jisté bez zajímavosti, že ve vztahu k mírovým smlouvám byla rozporována i platnost samotné pozemkové reformy, kdy na základě stížnosti zábořem dotčených osob se musel Nejvyšší správní soud v roce 1923 vypořádat ve vztahu k zábořovému zákonu i s otázkou vnitrostátní závaznosti mírových smluv. Stěžovatelé přitom v daném směru namítali, že St. Germainská mírová smlouva pozměnila a derogovala zákony o pozemkové reformě vůči rakouským státním příslušníkům, kdy své tvrzení stavěli na právním názoru, že mezinárodní smlouvy mají obecně vyšší právní sílu než zákony vnitrostátní. Nejvyšší správní soud však předmětnou právní otázku uzavřel s tím, že ačkoliv není pochyb o tom, že i mezinárodní smlouvy jsou pramenem práva, jedná se v technickém smyslu slova toliko o státní smlouvy, které právně upravují mezinárodní poměry, tedy poměry mezi státy smlouvou uzavírajícími. „*Poněvadž však není vnitrostátní právní normy, jež by osvobodila velký majetek pozemkový příslušníků nynějšího státu rakouského ležící v republice čsl. od záboru, nebo jež by naznačovala, že ono ustanovení mírové smlouvy tak, jak je vykládá stížnost, má být i vnitrostátně platným, nelze ustanovení tomu přiznati derogující účinek vůči zákonům o pozemkové reformě a netřeba proto ani dále zkoumati, zda ustanovení ono má skutečně onen smysl, který mu přikládá stížnost.*“⁹⁴)

Nakolik bylo zachování zahraničněpolitického obrazu našeho státu, jakožto nové demokratické republiky, pro zmírnění použití principu vyvlastnění majetku bez náhrady v první pozemkové reformě klíčovým, lze ostatně dovodit mimo jiné z postoje poslance Národního shromáždění Františka Modráčka, jenž se blíže zajímal, jak by se k možnosti vyvlastnění bez náhrady stavila například Anglie a Francie „*a dospěl k úsudku, že by se tam rozléhalo ve více méně ostrých tóninách: Československo propadá bolševismu a není vhodnou zemí pro půjčky a kapitálové investice. Protože nový stát měl ctižádost platit za útvar v západním smyslu spořádaný, a poněvadž si uvědomoval, že se v první*

⁹³ ČSR. Národní shromáždění republiky československé 1918-1920: Stenoprotokol 140. schůze (ze dne 8. dubna 1920). Dostupný z <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/140schuz/s140001.htm>>

⁹⁴ Československá republika. Rozhodnutí (SJS) Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 6. 1923 sp. zn. 11299/23. In *Sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních*. Uveřejněno pod pořadovým číslem: 2570/1923. Bohuslav, Josef Václav, ed. V Praze: Právnické vydavatelství (V. Tomsa), 1923-1924. č. 12-26. s. 1476. Dostupné také z <<https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:8bd2c690-f862-11e8-a0d0-005056822549>>

době bez výpůjček neobejde, postrašila taková vyhlídka většinu politických vůdců, kteří naprosto necítili v sobě chuť k tomu, k čemu jim radikálové radili: vzdorovat celému světu.“⁹⁵

Náhradový zákon byl tedy dne 8. dubna 1920 nakonec přijat s tím, že na základě ust. § 35 se poskytování náhrady dle náhradového zákona nevztahovalo toliko na majetek příslušníků nepřátelských států a na majetek příslušníků bývalé panovnické rodiny Habsbursko-Lotrinské, a to pokud uzavřené mírové smlouvy nestanovily jinak (viz níže). Na základě ust. § 36 náhradového zákona pak stát současně bez náhrady přejímal do svého vlastnictví majetek ministerstvem zrušených nadací, spočívajících na právech ze šlechtictví zrušeného zákonem č. 61/1918 Sb. z. a n. Faktické dopady ust. § 9 záborového zákona tak byly přijetím náhradového zákona zmírněny.

Podle ust. § 41 odst. 1 náhradového zákona byl přitom pozemkový majetek, vyjma tedy výše uvedených případů, přebírán státem za přejímací cenu, jež vycházela z průměru cen docilovaných v letech 1913 až 1915 při prodeji statků z volné ruky v rozloze přes 100 ha. Vláda byla současně zmocněna k vyhlášení nařízení závazné stupnice, jež měla obsahovat cenové průměry ve smyslu ust. § 41 odst. 1 náhradového zákona zjištěné pozemkovým úřadem u nemovitostí stejného způsobu užívání, druhu kultury, jakosti a polohy, přičemž jedna koruna měny rakousko-uherské byla ve všech případech počítána za jednu korunu československou. Pokud byl zabrán soubor pozemků přesahující výměru 1000 ha, byla navíc celková přejímací cena snížena, a to tak, že u souboru, jehož výměra činila od 1000 ha do 2000 ha až o 5%; s výměrou do 5000 ha až o 10%; s výměrou do 10000 ha až o 15%; s výměrou do 20000 ha až o 20%; s výměrou do 50000 ha až o 30% a s výměrou přesahující 50000 ha až o 40%.⁹⁶

Na základě ust. § 43 náhradového zákona přihlížel pozemkový úřad při oceňování převzatých nemovitostí zároveň k vlastnostem převzatých nemovitostí a stavu, v jakém byly převzaty, přičemž při oceňování převzatého majetku měl být brán rovněž zřetel na investice provedené po 24. dubnu 1919, pokud užitek v době převzetí ještě trval nebo bylo pravděpodobné, že se ještě dostaví, a to za podmínky, že

⁹⁵ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu: Československá politika v letech popřevratových*. Díl] 2, část první. Praha: František Borový, 1934. s. 870.

⁹⁶ Československá republika. Zákon č. 329 ze dne 8. dubna 1920, o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (zákon náhradový). In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka 63, s. 777.

vynaložené investice měly za cíl zvýšení výnosnosti či zachování majetku v dobrém stavu navzdory intenzivnímu způsobu obhospodařování. Celková přejímací cena však neměla být ve výsledku zpravidla vyšší než nabývací cena po 1. lednu 1900, vyjma případů, kdy byla vyšší přejímací cena odůvodněna užitečnými investicemi, které v den převzetí ještě celkovou cenu nemovitostí podstatně zvyšovaly.⁹⁷

Celková přejímací cena přitom nemusela být státem uhrazena původním majitelům jednorázově a stát ji mohl vyplácet postupně, a to při 4% úrokové sazbě p.a.⁹⁸

Výše předestřená právní úprava náhradového zákona, týkající se způsobu určení výše náhrady a její následné výplaty, nebyla ovšem odbornou veřejností přijímána bezvýhradně. V tomto směru ostatně vyjádřil své pochybnosti i prezident republiky, který využil v dané souvislosti při podpisu předmětného zákona dokonce svého práva k učinění poznámky k jemu předloženému zákonu. „*Jeho pochybnosti vycházely zejména z obav před nepřijemnostmi mezinárodními; nechtěl, aby československé zákonodárství musilo ustoupit před výrokem nějakého mezinárodního soudu, a proto nabádal k opatrnosti. 27. dubna 1920 poslal předsedovi Pozemkového úřadu Viškovskému list, ve kterém upozorňuje na rozpor, spočívající v tom, že zákony půdu dvakrát a po každé jinak oceňují; náhradový zákon oceňuje ji podle cen z let předválečných, kdežto dávka z majetku, která byly usnesena v téže době, bude vypisována podle mnohem vyšší ceny, jakou měla půda 1. března 1919; majitelé dostanou tedy za půdu značně nižší cenu než jest ta, ze které budou nuceni platit daně a dávky.*“⁹⁹ Prezident republiky přitom zpochybnil i původně navrhovanou výši 3% úročení pohledávek původních majitelů za státem, jež se mu jevila jako nedostačující. Příslušná úroková sazba pak byla skutečně navýšena, a to na 4% p.a.¹⁰⁰

Skutečnost, že náhrada za převzatý majetek byla nejen mnohem nižší než tržní cena velkostatků před zahájením tzv. první pozemkové reformy, ale nedorovnávala ani válečnou inflaci, měla však zohledňovat jeden z hlavních cílů této pozemkové reformy,

⁹⁷ Československá republika. Zákon č. 329 ze dne 8. dubna 1920, o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (zákon náhradový). In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka 63, s. 777.

⁹⁸ , přičemž původně navrhovaná výše roční úrokové sazby činila v daném případě dokonce jen 3%.

⁹⁹ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu: Československá politika v letech popřevratových*. Díl] 2, část druhá. Praha: František Borový, 1934. s. 880-881.

¹⁰⁰ Tamtéž.

a to omezení historických křivd zabráním, potažmo zestátněním, pozemkového majetku. Výše přejímacích cen měla navíc vliv na výši náhrad za přidělení majetku novým nabyvatelům, v důsledku čehož mohly být vytvořeny vhodné podmínky pro přidělování půdy drobným zemědělciům a živnostníkům, domkářům, zemědělským a lesnickým zaměstnancům, jakož např. i legionářům či osobám, které byly v minulosti vyhnány nebo odešly do zahraničí.¹⁰¹

Bližší pravidla o osobách a korporacích, kterým mělo být možné přidělit půdu, jakož i o samotném přidělu a právech a omezeních k němu, pak měla být podle ust. § 10 záborového zákona upravena zvláštním zákonem.¹⁰² Dalším klíčovým prováděcím právním předpisem záborového zákona byl vedle náhradového zákona tak i zákon přidělový, k jehož přijetí došlo dne 30. ledna 1920.

V intencích přidělového zákona byl pozemkový úřad oprávněn zabranou a převzatou půdu (v případech, kdy nebyla státem podržena či použita k všeobecně prospěšným účelům) přidělit žadatelům uvedeným ve výčtu ust. § 1 tohoto zákona, a to:

- a) jednotlivcům: malým zemědělciům, drobným živnostníkům, domkářům, zemědělským a lesnickým zaměstnancům, bezzemkům a zvláště pak legionářům a příslušníkům ozbrojené moci československé, pozůstalým po těch, kteří padli ve válce za vlast nebo zemřeli následkem válečné služby, a dále válečným invalidům a pozůstalým po vojínech, kteří padli nebo zemřeli následkem válečné služby;
- b) sdružením, která se skládala z jednotlivců;
- c) samosprávným svazkům veřejným, korporacím a ústavům, dále nevýdělečným sdružením (stavebním družstvům, stavebním společnostem, stavebním spolkům, nadacím apod.) za účelem zřízení malých bytů specifikovaných blíže v ust. § 5 odst. 1 přidělového zákona a
- d) zemědělským a spotřebním sdružením (přičemž v této souvislosti doplňují, že možnost přidělovat půdu a zemědělské objekty rovněž družstvům představovala jeden z mála úspěchů socialistů při vyjednávání s agrární stranou; ačkoliv v praxi se staly

¹⁰¹ HRÁDELA, Karol. „Co bylo ukradeno, musí být vráceno“ aneb právní rozbor k problematice restitucí církevního majetku [online]. Praha: JUDr. Karol Hrádela, 9. května 2012 [cit. 2014 – 01 - 04]. Dostupný z <<http://www.akhradela.cz/clanky.html>>

¹⁰² Československá republika. Zákon č. 215 ze dne 16. dubna 1919, o zabránění velkého majetku pozemkového. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1919, částka 43, s. 289.

přiděly družstvům nakonec veskrze výjimkou.¹⁰³ Do roku 1927 bylo vytvořeno celkem 202 družstev, z toho 45% činila družstva zemědělská výrobní, z čehož 39 z nich bylo tvořeno výhradně bývalými zaměstnanci velkostatků, dále okolo 51% tvořila družstva pro provozování zemědělského průmyslu a cca 4% družstva pro opatřování úvěru a družstva stavební. Veškerá zemědělská družstva pak získala přidělem cca 7.000 ha.¹⁰⁴);

e) dále obcím a jiným veřejným svazům a také

f) jiným právnickým osobám, ústavům a zařízením, a to k účelům vědeckým, lidumilným a obecně prospěšným.

Půda byla přidělována do vlastnictví, nájmu či pachtu, přičemž účel, za kterým bylo možné půdu přidělit, byl současně vymezen v ust. § 2 a násl. přidělového zákona. Půdu byl pozemkový úřad povinen přidělit v místě, jakosti a množství „*tak, aby účelu přidělu bylo vyhověno co nejlépe, přihlížeje jednak k odůvodněným přáním uchazečů, jednak k tomu, aby nebyly zkráceny zájmy veřejné a oprávněné požadavky uchazečů jiných*“¹⁰⁵, přičemž se měl pozemkový úřad řídit zásadami stanovenými v ust. § 16 přidělového zákona. „*Současně však tento zákon umožnil v případech, kdy dělení půdy nebylo z důvodů hospodářských vhodné, vytváření tzv. zbytkových statků. Jejich celkový počet s průměrnou výměrou okolo 100 ha, nakonec dosáhl čísla 2 055. Zákon také umožnil pozemkovým úřadům uzavírání dohod s vlastníky zabraného majetku na odložení jeho převzetí státem o 20 až 30 let.*“¹⁰⁶ Oprávnění vytvářet tzv. zbytkové statky bylo přitom zakotveno v ust. § 24 a § 25 přidělového zákona.

Přidělový zákon zároveň rozšířil výjimky propuštění ze záboru (k ust. § 11 záborového zákona viz výše), kdy podle ust. § 20 přidělového zákona byl pozemkový úřad navíc povinen přihlížet k tomu, aby „*přidělem nebyly rušeny krásy přírodní a ráz krajinný a aby nevzaly újmý památky přírodní, historické a umělecké. Pozemkový úřad*

¹⁰³ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu: Československá politika v letech popřevratových* [Díl] 2, část druhá. Praha: František Borový, 1934. s. 875-880.

¹⁰⁴ Československá republika. Národní shromáždění republiky československé. *Tisk č. 1224: vládní návrh zákona, kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1928*. Dostupný také z <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1224_01.htm>

¹⁰⁵ Československá republika. Zákon č. 81 ze dne 30. ledna 1920, kterým se vydávají po rozumu §u 10 zákona ze dne 16. dubna 1919, č. 215 Sb. zák. a nař., ustanovení o přidělu zabrané půdy a upravuje se právní poměr ku přidělené půdě (zákon přidělový). In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka 16, s. 135.

¹⁰⁶ DROBNÍK, Jaroslav. *Základy pozemkového práva*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Eva Rozkotová, 2010. ISBN 978-80-904209-8-4. s. 48.

může k tomu cíli svoliti, aby plochy, které jsou věnovány parkům, přírodním parkům, které slouží jinak k okrase krajiny, nebo jejichž účelem jest zachovati ukázkou původního rázu krajinného, nebo zajistiti a ochrániti historické památky a jejich okolí s nimi úzce souvisící, vlastníku byly ponechány vedle výměry půdy, která podle §u 11 zákona ze dne 16. dubna 1919, č. 215 Sb. zák. a nař., může býti propuštěna dosavadnímu vlastníku ze zaboru, jestliže vlastník podrobí se podmínkám stanoveným pozemkovým úřadem v dohodě se zúčastněnými ministerstvy, pokud se týká přístupnosti oněch míst obecnstvu, pracovníkům vědeckým a uměleckým, nebo používání jejich k účelům lidumilným.“¹⁰⁷

Z finančního hlediska nutno závěrem ještě podotknout, že celá koncepce tzv. první pozemkové reformy byla vytvořena na principu soběstačnosti, tzn. že přidělová cena v sobě zahrnovala jak samotnou přejímací cenu, tak i související administrativní náklady, které byly vynaloženy v souvislosti s převodem půdy. Za účelem správy finančních prostředků, které byly vyplaceny jako náhrada za zabranou půdu, a prostředků získaných za přidělený pozemkový majetek byl pak zřízen zvláštní fond při Státním pozemkovém úřadě.¹⁰⁸

2.4. Provádění tzv. první pozemkové reformy

V letech 1919 a 1920 sílilo sociální hnutí, (a to především z řad zemědělského dělnictva zaměstnaného na velkostatech), jež požadovalo mimo jiné vyvlastnění půdy bez náhrady, znárodnění půdy a přednostní přidělení takto získané půdy družstvům. V průběhu roku 1920 pak vstoupilo do stávkových hnutí na 513 hospodářských dvorů, přičemž například u Kouřimi, Kolína, Brandýsa nad Labem či u Chlumce nad Cidlinou došlo dokonce ke svémocnému zabrání půdy. Sociální tlak na provedení pozemkové reformy vyvrcholil koncem roku 1920, kdy se objevovala nejen řada rozepráh při provádění rekvizic zásob obilí na selských usedlostech, ale byla dokonce zahájena i generální stávka, a to za účasti 641 hospodářských dvorů.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Československá republika. Zákon č. 81 ze dne 30. ledna 1920, zákon přidělový. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka 16, s. 135.

¹⁰⁸ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. Přepřacované vydání, (v nakl. Leges vyd. 1.) Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 416.

¹⁰⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938): Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-195-7. s. 461-463.

Pozemkový úřad s cílem uklidnit v té době kritickou situaci začal za pomoci obou zákonů o pachtu přidělovat půdu již v létě 1920 mimo jiné společenským organizacím pro stavby sportovišť, sokoloven apod. Realizovány byly i první zábory, a to např. na velkostatku v Pardubicích.

V červnu 1921 byl již vydán první pracovní plán pozemkového úřadu (pro období 1921-1923), dle kterého měly být šetřeny některé důležité prosperující podniky, a dále z důvodu zajištění veřejného zásobování, s přihlédnutím k hospodářskému průmyslu, měly být zachovány i některé větší hospodářské celky. Kritérium, na základě kterého mělo být ze strany pozemkového úřadu v jednom případě od záboru upuštěno (popř. částečně upuštěno) a ve druhém případě nikoliv, ovšem pozemkový úřad explicitně nestanovil; ostatně stejně tak jako v případě určení pořadí, v jakém se mělo uskutečňovat převzetí půdy.

Druhý pracovní plán byl pak stanoven pro období let 1924 až 1926 (kdy se měly konat volby do nové dolní sněmovny), přičemž v úředním věstníku byly v této souvislosti uveřejněny Dr. Karlem Viškovským a Dr. Ing. Janem Voženílkem hlavní zásady provádění další etapy pozemkové reformy, ke kterým historik Josef Pekař, jeden z předních kritiků pozemkové reformy, v rámci svého díla vydaného pod názvem *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy* uvádí cit. „*i z diplomaticky opatrné stylisace jejich proniká přesvědčení, že největší část práce, kterou třeba vykonati, nebude lze vykonati bez uchýlení se od zákona. Poznámávám jen mimochodem, že v článku Voženílkově klade se značný důraz na získání zbytkových velkostatků, nebo že se tu mluví o velkostatcích, jež sic budou zpravidla státem převzaty, ale jichž nebude použito pro drobný příděl (také proto, že není drobných schopných uchazečů místních). Důležitější je, že se tu naznačuje, že menší velkostatky bude nutno rychle propustit ze záboru, i když zákonné kritérium k tomu, t. j. jak rozumím, že výměra majetku nesmí přesahovat 250 ha, nebude skutečností poskytnuto. Pan dr. Viškovský praví dokonce: Co je ze záboru a tím z pozemkové reformy vyloučeno, je dáno jednak zákonem, jednak národohospodářskými cíly, jež reforma má na zřeteli.*“¹¹⁰

¹¹⁰ PEKAŘ, Josef. *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*. 3. vydání. Praha: Nakladatelská a vydavatelská společnost s r.o. (Vesmír), 1923. s. 39-40.

Skutečnost, že pravidla pro postup pozemkového úřadu jsou jednak rámcově zakotvena přímo zákonem, konkrétně pak záborovým zákonem, č. 215, ze dne 16. dubna 1919, zákonem o pozemkovém úřadu, č. 330, ze dne 11. června 1919, přidělovým zákonem, č. 81, ze dne 30. ledna 1920, a zákonem náhradovým, č. 329, ze dne 8. dubna 1920, a jednak ve značné míře spočívají ve správním uvážení, ovšem není ani pro současnou právní úpravu žádná neznámá (což je možné dovodit například ze zakotvení jedné z hlavních zásad činnosti správních orgánů v ust. § 2 odst. 4 zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu, ve znění pozdějších předpisů, dle kterého: „*správní orgán dbá, aby přijaté řešení bylo v souladu s veřejným zájmem a aby odpovídalo okolnostem daného případu, jakož i na to, aby při rozhodování skutkově shodných nebo podobných případů nevznikaly nedůvodné rozdíly*“¹¹¹, přičemž tato zásada se podle ust. § 177 odst. 1 zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu, ve znění pozdějších předpisů, použije při výkonu veřejné správy i v případech, kdy zvláštní zákon stanoví, že se správní řád nepoužije, ale sám úpravu odpovídající těmto zásadám neobsahuje¹¹²).

Ačkoliv tedy nebyl ve smyslu výše uvedeného právním předpisem jednoznačně stanoven chronologický postup pozemkového úřadu pro provedení pozemkové reformy, lze dovodit určité obecné zásady, kterých by v ideálním případě mělo být dbáno, kdy „*Provedení reformy dá se rozčleniti v tyto oddíly:*

1. *Vyšetření veškeré zabrané držby.*
2. *Zjištění pořadí, v jakém má býti ona převzata.*
3. *Případná prozatímní odpomoc při nutkavé potřebě půdy pachtem (zák. příd. § 63.).*
4. *Převzetí a rozdělení.*
 - a. *Sdělení plánu pro objekt, určený ku převzetí.*
 - b. *Vyrozumění o zamýšleném převzetí.*
 - c. *Výpověď hospodaření.*

¹¹¹ Česká republika. Zákon č. 500 ze dne 24. června 2004, správní řád. In *Sbírka zákonů*. 2004, částka 174, s. 9782.

¹¹² srov. např. rozhodnutí Nejvyššího správního soudu České republiky, č.j. 1 As 107/2011 – 70, ze dne 19. října 2011, v němž NSS judikoval, že: „*Zásada předvídatelnosti, resp. zásada rovnosti náleží mezi základní zásady činnosti správních orgánů, podle nichž se postupuje při výkonu veřejné správy i v případech, které se neřídí správním řádem (§ 177 odst. 1 správního řádu).*“

d. *Rozdělení*¹¹³; přičemž v souladu s ust. § 7 zákona č. 330/1919 Sb. z. a n., o pozemkovém úřadu, (dále také jen jako „zákon o pozemkovém úřadu“), náležely do působnosti pozemkového úřadu zejména následující činnosti: vyšetření veškeré zabrané půdy (dle ust. § 1 a § 2 záborového zákona) a uvedení dané skutečnosti v patrnosti knihovní poznámkou (dle ust. § 16 záborového zákona), rozhodování o tom, které objekty jsou ze záboru vyloučeny (podle ust. § 3 záborového zákona), které objekty budou ze záboru propuštěny na základě ust. § 11 záborového zákona a které budou naopak vyvlastněny podle ust. § 14 záborového zákona; zajištění dohledu nad hospodařením na majetku zabraném, ale dosud nepřevzatém ve smyslu ust. § 6 záborového zákona; udělování souhlasu ke zcizení, pronájmu, zavazení a dělení zabraného majetku podle ust. § 7 záborového zákona; stanovení postupu, resp. pořadí, v jakém má být zabraný majetek přejímán (viz ust. § 5 a § 11 záborového zákona); rozhodnutí, zda má být v daném případě živý a mrtvý inventář odevzdán (viz ust. § 12 záborového zákona); dání výpovědi osobám, hospodařícím na zabraném majetku před jeho převzetím (dle ust. § 13 záborového zákona); určení výše náhrady za převzatý majetek podle zásad stanovených náhradovým zákonem, s výhradou možnosti odvolání, a to při naplnění ust. § 9 odst. 2 záborového zákona, tzn. postupovat tak, aby práva, jež vázla na zabraném majetku, jakož i práva z poměru služebního, zaopatřovacího a pachtovního, nebyla zkrácena; a dále přidělování zabraného majetku, stanovení výše a způsobu přidělů, vybírání fyzických a právnických osob, jimž bude půda do vlastnictví či pachtu přidělena, vč. posouzení způsobilosti těchto osob, vyhotovování potřebných kupních a pachtovních smluv, zavádění knihovního pořádku; dbání o to, aby na přidělených pozemcích byly za přiměřenou náhradu přidělců prováděny nutné investice obytných a hospodářských staveb, scelování a meliorace přidělené půdy, a aby byl opatřen i potřebný inventář; opatrování eventuálně dlouhodobého úvěru přidělcům, za tímto účelem stanovení příslušné podmínky a zprostředkování styku s peněžními ústavy pověřenými prováděním dané finanční akce; dohlížení na přidělený majetek, pokud dispoziční práva k němu budou ve smyslu ust. § 10 záborového zákona omezena; napomáhání zřizování zemědělských družstev, utvořených pro účely, vyčtené

¹¹³ GUTMANN, V. *Pozemková reforma - jak se prováděti nemá*. Praha: V Generální komisi Fr. Řivnáče. 1922. s. 9.

záborovým zákonem, a dozírání současně na jejich hospodaření; a v neposlední řadě zřizování místních úřadoven nebo komisí dle zásad stanovených vládním nařízením.¹¹⁴

Co se týče samotného postupu pozemkového úřadu, kterého mělo být v ideálním případě docíleno, sděluji k jednotlivým shora popsaným činnostem dále následující:

Ad bod 1) pozemkový úřad byl v první řadě povinen v intencích ust. § 16 záborového zákona vyšetřit, který velký majetek pozemkový byl ve smyslu § 1 a § 2 záborového zákona určen k záboru státem a který pozemkový majetek byl naopak podle ust. § 3 tohoto zákona ze záboru vyloučen, a následně uvést v patrnost knihovní poznámkou, že daný majetek byl zabrán.¹¹⁵

Jak jsem však již uvedla výše, knihovní poznámka podle ust. § 16 záborového zákona neměla konstitutivní účinky. I když zabraný majetek nebyl uveden v patrnost knihovní poznámkou, nemohl se nikdo dovolávat, že bez svého zavinění nevěděl o záboru pozemkového majetku.¹¹⁶ V případě knihovní poznámky se tedy jednalo toliko o formální předpoklad pro další řízení vedené pozemkovým úřadem. Ode dne 24. dubna 1919, kdy záborový zákon vstoupil v účinnost, až do knihovního zápisu osoby, jež měla zabraný majetek dostat přidělem, se tak stal právní poměr dosavadního vlastníka k velkému pozemkovému majetku svým způsobem právním poměrem *sui genesis*. Dne 12. února 1920 byla navíc dokonce i schválena právní úprava hospodaření na pozemkovém majetku zabraném, avšak dosud nepřevzatém, jakož i o povinnostech a ochraně osob zaměstnaných na tomto majetku, konkrétně pak zákon č. 118/1920 Sb. z. a n., ve znění zákona č. 251/1920 Sb. z. a n., ze dne 8. dubna 1920.

Soupisem půdy podléhající záboru, jenž byl proveden v roce 1919, bylo nakonec zjištěno, že *„jde celkem o 2000 velkostatkářských rodin, vlastnicích stejný počet t. zv. majetkových souborů (skupin velkostatků a lesních revírů), dosahujících úhrnné výměry čtyř milionů ha zemědělské a lesní půdy – z toho 1,3 milionu ha půdy zemědělské a 2,7 milionu ha půdy lesní. Vzhledem k výměře 14 milionů ha veškeré půdy v tehdejších hranicích Československé republiky šlo tu tedy téměř o jednu třetinu půdy celého státu,*

¹¹⁴ Československá republika. Zákon č. 330 ze dne 11. června 1919, o pozemkovém úřadu. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1919, částka 70, s. 439.

¹¹⁵ Československá republika. Zákon č. 215 ze dne 16. dubna 1919, o zabrání velkého majetku pozemkového. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1919, částka 43, s. 289.

¹¹⁶ Tamtéž.

*jež byla v rukou pouhých 2000 rodin... Dále je třeba zdůrazniti, že 85% vlastníků zabrané půdy bylo jiné než české anebo slovenské národnosti...“*¹¹⁷

V souvislosti se shora uvedeným je dle mého názoru důležité si rovněž uvědomit, že pro vyšetření veškeré zabrané půdy ani její uvedení v patrnost knihovní poznámkou nebyla pozemkovému úřadu uložena žádná lhůta. Při postupu pozemkového úřadu bylo tedy nezbytné dodržet v souladu s příslušnými právními předpisy pouze souslednost jednotlivých kroků. Kupříkladu ustanovení § 3 záborového zákona (na jehož základě byly automaticky, s výhradou některých zvláštních zákonných ustanovení o jejich úpravě, vyloučeny ze záboru objekty právně i hospodářsky samostatné, které nesloužily hospodaření na zabraných nemovitostech, stejně tak jako majetek zemský, okresní a obecní) bylo nezbytné reflektovat již před provedením knihovní poznámky; a to na rozdíl např. od ustanovení § 11 záborového zákona (dle kterého bylo možné při splnění zákonem stanovených podmínek osobám, jejichž majetek byl záborovým zákonem zabrán, popř. jejich dědicům, přidělit majetek nepřesahující výměru uvedenou v ust. § 2 záborového zákona, pokud možno dle jejich volby, in eventum propustit ze záboru i výměru větší)¹¹⁸, jež bylo naplněno až při zpracovávání pracovního plánu (podle ust. § 18 odst. 2 přidělového zákona).¹¹⁹

Právě absence stanovení alespoň rámcových lhůt pro provedení pozemkové reformy mohla být pak jedním z důvodů jejího předválečného „nedokončení“. Dalším důvodem pro „nedokonalé“ provedení předválečné pozemkové reformy pak mohl být i případ značného využívání postupu podle ust. § 11 věta první a druhá záborového zákona, nebo postupu podle ust. § 20 přidělového zákona (které dovolovalo propustit ze záboru některé přírodní krásy a historické památky, čímž bylo ponecháno stávajícím vlastníkům přes 1 milionu ha půdy), přičemž ust. § 14 záborového zákona, jímž bylo možné v případě naléhavé místní potřeby půdy či pro obecné blaho vyvlastnit půdu až na hraniční výměru 50 ha, naproti tomu zůstalo po celou dobu provádění pozemkové

¹¹⁷ KOŤÁTKO, Jiří. *Pozemková reforma v Československu*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty (knihárník Orbis n.p.). 1949. s. 9.

¹¹⁸ Československá republika. Zákon č. 215 ze dne 16. dubna 1919, o zabrání velkého majetku pozemkového. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1919, částka 43, s. 289.

¹¹⁹ Československá republika. Zákon č. 81 ze dne 30. ledna 1920, kterým se vydávají po rozumu §u 10 zákona ze dne 16. dubna 1919, č. 215 Sb. zák. a nař., ustanovení o přidělu zabrané půdy a upravuje se právní poměr ku přidělené půdě (zákon přidělový). In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka 16, s. 135.

reformy nenaplněno. „*Tak se stalo, že nepoužitím § 14 záborového zákona, paušálním používáním obou vět § 11 téhož zákona, zneužitím § 20 přidělového zákona a cestou t. zv. generálních dohod uniklo ze zabrané výměry čtyř milionů hektarů celkem na 2,3 milionu hektarů zemědělské a lesní půdy – t. j. větší polovina, skoro 60% veškeré půdy zabrané – místo pouhých 100 000 ha, jež by bylo bývalo nutno feudální šlechtě ponechati v každém případě a místo 500 000 ha, jež by byl podržena i v případě pro ni výhodném (při paušálním použití první věty § 11 záborového zákona).*“¹²⁰ (O samotných výsledcích provedení pozemkové reformy bude ostatně ještě pojednáno níže.)

Ad bod 2) na základě ust. § 18 a násl. přidělového zákona měl následně pozemkový úřad vyhotovit pro jednotlivé objekty, ze kterých se žadatelé domáhali přidělu, tzv. povšechný pracovní plán s tím, že pozemkový úřad měl mít při vyhotovení pracovního plánu na zřeteli nejen přiděly do té doby důvodně požadované, ale i možnost poskytnutí dalších přidělů pro futuro. V průběhu zpracování pracovního plánu měl pozemkový úřad rovněž zohlednit práva vlastníka zabrané půdy na propuštění části majetku ze záboru podle ust. § 11 záborového zákona, další okolnosti, podle kterých mohla být propuštěna ze záboru i vyšší výměra, a konečně měl zvážit i možnost eventuálního vyvlastnění půdy pod meze ust. § 2 záborového zákona (podle ust. § 14 záborového zákona). Pracovní plán měl být současně zpracován takovým způsobem, aby bylo zajištěno řádné hospodaření, a to jak na půdě přidělené, tak na půdě ze záboru propuštěné a ponechané dosavadnímu vlastníkovi. Pozemkový úřad byl dále povinen pracovní plán vyhotovit takovým způsobem, aby nebyly přidělem narušeny přírodní krásy a krajinný ráz a aby nedošlo ke škodě na přírodních, historických a uměleckých památkách. Z tohoto důvodu byl pozemkový úřad za určitých podmínek oprávněn k propuštění ze záboru ploch, jež byly tvořeny parky (včetně parků přírodních), dosavadním vlastníkům, pokud se tito vlastníci podrobili podmínkám, týkajících se zejména přístupnosti těchto ploch veřejnosti, pracovníkům vědeckým a uměleckým, stanoveným pozemkovým úřadem v dohodě se zúčastněnými ministerstvy. Na paměti museli mít zaměstnanci pozemkového úřadu také způsob přidělování půdy, jenž měl být

¹²⁰ KOŤÁTKO, Jiří. *Pozemková reforma v Československu*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty (knihtiskárna Orbis n.p.). 1949. s. 11 -12.

co nejúčelnější a jímž mělo být docíleno scelení půdy v obcích, ve kterých se zabraný majetek nacházel.¹²¹

Plánované provedení záboru podle ust. § 5 záborového zákona měl pozemkový úřad v souladu s ust. § 2 náhradového zákona oznámit vlastníkově pozemkového majetku, jenž byl podle pracovního plánu určen k převzetí.¹²²

Instanci, která následně mohla jako jediná posoudit dodržení shora nastíněného postupu, týkajícího se pracovního plánu pozemkového úřadu, představoval Nejvyšší správní soud, jehož pravomoc přezkumu se však týkala pouze dodržení postupu podle ust. § 2 náhradového zákona, nikoliv však způsobu zpracování pracovního plánu.¹²³

Ad bod 3) jestliže si převzetí a přiděl půdy v místech, kde byla po půdě zvlášť naléhavá poptávka, vyžádalo delší dobu, byl pozemkový úřad oprávněn, šetře ust. § 11 záborového zákona, uložit tomu, kdo na zabrané půdě hospodařil, aby přenechal osobám uvedeným v ust. § 1 bod 1 přidělového zákona, anebo sdružením, která se skládala z osob uvedených pod ust. § 1 bod 1 přidělového zákona, do pachtu (či podpachtu) přiměřenou výměru půdy, a to za běžných pachtovních podmínek a za předpokladu, že tyto osoby poskytnou záruku řádného hospodaření (ve smyslu splnění podmínek dle ust. § 3 a § 17 odst. 5 přidělového zákona), přičemž takovým opatřením nesměla být ohrožena jednak výroba na dotčených hospodářských celcích, jednak zájmy osob na těchto celcích trvale zaměstnaných nebo zájmy zásobování lidu. Pachtovní doba mohla být nejdéle šestiletá.¹²⁴ Pravomoc pozemkového úřadu přitom v tomto směru trvala až do konce roku 1920 a pro Slovensko a Podkarpatskou Rus byla nařízením vlády republiky Československé č. 665/1920 Sb. z. a n., ze dne 17. prosince 1920, prodloužena až do roku 1921.

¹²¹ Československá republika. Zákon č. 81 ze dne 30. ledna 1920, kterým se vydávají po rozumu §u 10 zákona ze dne 16. dubna 1919, č. 215 Sb. zák. a nař., ustanovení o přidělu zabrané půdy a upravuje se právní poměr ku přidělené půdě (zákon přidělový). In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka 16, s. 135.

¹²² Československá republika. Zákon č. 329 ze dne 8. dubna 1920, o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (zákon náhradový). In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka 63, s. 777.

¹²³ GUTMANN, V. *Pozemková reforma - jak se prováděti nemá*. Praha: V Generální komisi Fr. Řivnáče. 1922. s. 10.

¹²⁴ Československá republika. Zákon č. 81 ze dne 30. ledna 1920, kterým se vydávají po rozumu §u 10 zákona ze dne 16. dubna 1919, č. 215 Sb. zák. a nař., ustanovení o přidělu zabrané půdy a upravuje se právní poměr ku přidělené půdě (zákon přidělový). In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka 16, s. 135.

Ad bod 4) po provedení shora popsaných kroků měl pozemkový úřad zahájit v intencích ust. § 1 náhradového zákona in concreto přípravné práce.

Pozemkový úřad byl oprávněn vykonat na zabraném pozemkovém majetku veškeré přípravné práce, které měly sloužit k tomu, aby byl vypracován plán pro přejímání a přidělování zabraného majetku. Následně pozemkový úřad v souladu s ust. § 2 náhradového zákona oznámil vlastníkově zabraného pozemkového majetku, které jeho nemovitosti se rozhodl podle svého pracovního plánu převzít, přičemž toto oznámení podal pozemkový úřad u soudu, v jehož knihách byly zapsány přejímané nemovitosti (pokud byly přejímané nemovitosti zapsány v knihách u několika soudů, podal pozemkový úřad oznámení toliko u jednoho z nich a připojil pro ostatní soudy potřebné stejnopisy). Soud poté nařídil poznámku zamýšleného převzetí ve svých knihách a současně doručil vlastníkově nemovitostí podle předpisů o doručování žalob oznámení s vyzváním, aby se u téhož soudu do 30-ti dnů ode dne doručení písemně vyjádřil, zda uplatňuje u nemovitostí určených k převzetí své právo podle ust. § 11 záborového zákona, jinak se mělo za to, že vlastník souhlasil se zamýšleným převzetím (pro úplnost uvádím, že uplatnění práva vlastníka podle ust. § 11 záborového zákona bylo možné i na základě dohody uzavřené s pozemkovým úřadem). Vlastníkově vyjádření dodal soud bez usnesení pozemkovému úřadu. (Proti usnesení povolujícímu poznámku a vyzývajícímu vlastníka k vyjádření nebylo opravného prostředku.) Pro případ, že by soud nemohl oznámení pozemkového úřadu vlastníkově či jeho zákonnému zástupci doručit, a to především z důvodů, že jejich pobyt nebyl znám nebo se tito zdržovali v cizině, znal náhradový zákon institut opatrovníka (resp. opatrovníka nepřítomného), přičemž ustanovení opatrovníka vyhlásil soud vývěskem na úřední desce a uveřejnil jednou v úředním listě.

Žádost vlastníka o uplatnění práva podle ust. § 11 záborového zákona byla pozemkovým úřadem vyřizována v intencích ust. § 5 náhradového zákona s tím, že pozemkový úřad měl i právo za stanovených podmínek žádost bez dalšího šetření zamítnout. V případě, že ale pozemkový úřad žádosti vyhověl, byl úřad povinen vyrozumět kromě vlastníka rovněž soud, v jehož knihách byly předmětné nemovitosti zapsány, a to s návrhem, aby poznámka zamýšleného převzetí byla vymazána nebo omezena pouze na nemovitosti, které měly být převzaty.

Před skutečným převzetím zabraného majetku byla pozemkovým úřadem zpravidla dána na něm hospodařícím osobám výpověď alespoň s šesti měsíční výpovědní lhůtou, a to aby osoba hospodařící na přejímaném majetku mohla dokončit sklizeň (pokud byla dána výpověď do skončení sklizňových prací, považoval se za poslední den výpovědní lhůty 30. září téhož roku). Ustanovení § 13 náhradového zákona však současně umožňovalo pozemkovému úřadu z moci úřední zkrátit výpovědní dobu, pokud na nemovitostech, které měly být převzaty, bylo úředně zjištěno špatné hospodaření a zároveň nebylo z časových důvodů vhodné uvalit úřední správu. I bez výpovědi ovšem došlo k převzetí zabraného majetku, jestliže na daných nemovitostech hospodařily již osoby, které měly předmětné nemovitosti dostat přidělem. Výpověď se hospodařící osobě doručovala okresním soudem, v jehož obvodu ležely vypovězené nemovitosti (pakliže byly výpovědi postižené nemovitosti v obvodu několika okresních soudů, byl příslušný ten okresní soud, v jehož obvodu měla hospodařící osoba své řádné bydliště, popř. okresní soud, v jehož obvodu se nacházela podstatná část nemovitostí), přičemž pro případ, že přejímanou nemovitost obhospodařoval přímo vlastník, měl pozemkový úřad právo sloučit vyrozumění vlastníka o zamýšleném převzetí spolu s výpovědí. Hospodařící osoba měla právo podat do 14-ti dnů ode dne doručení výpovědi stížnost k nadřízenému soudu z důvodů, že nebylo šetřeno ustanovení náhradového zákona.

Po provedení poznámky převzetí byl pozemkový úřad podle ust. § 21 náhradového zákona oprávněn dát výpověď i osobám, které měly práva k převzaté nemovitosti z důvodu nájemního poměru nebo služebnosti bytu.

Každou výpověď, vyjma výpovědi podle ust. § 21 náhradového zákona, vyhlásil současně soud na soudní desce a na návrh pozemkového úřadu uveřejnil v úředním listě. Vyhláška musela obsahovat označení, že šlo o výpověď danou státem za účelem skutečného převzetí dle ust. § 13 záborového zákona, označení výpovědí postižených nemovitostí podle jejich místního názvu a označení počátku a skončení výpovědní doby.¹²⁵

¹²⁵ Československá republika. Zákon č. 329 ze dne 8. dubna 1920, o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (zákon náhradový). In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka 63, s. 777.

2.4.1. Provádění tzv. první pozemkové reformy in concreto

Za praktický příklad provádění předválečné pozemkové reformy jsem si zvolila velkostatek Tovačov, v jehož případě je možné vycházet i ze zápisků samotného tehdejšího majitele velkostatku, a to dr. Wilhelma Hermanna Guttmana, publikovaných v roce 1922 pod názvem „*Pozemková reforma – jak se prováděti nemá*“. Nejdříve si však dovoluji toliko ve zkratce zrekapitulovat historii samotného velkostatku.

V roce 1321 bylo Jindřichu ml. z Lipé zastaveno králem Janem Lucemburským panství Tovačov jako léno. Mezi lety 1358 až 1502 bylo panství v držení rodu Cimburků, následně byl Tovačov v držení Pernštejnů (a to až do roku 1597). Pouhé tři roky bylo tovačovské panství v držení Štefana Illésházy, který jej poté prodal hraběti Weikardovi ze Salmu a Neuburgu nad Innem, jehož rod měl Tovačov v držení až do srpna roku 1715, kdy byl prodán Petřvaldům, kteří jej drželi do roku 1763. V letech 1763 až 1887 byl Tovačov v majetku hrabat z Khünburgu, neboli panů z Kumburka, kteří byli vzdálení příbuzní panů z Petřvaldu. Když roku 1878 zemřel Jan Nepomuk z Kumburka, převzal tovačovský velkostatek jeho synovec František z Kumburka, který jej v roce 1887 prodal za 2,700.000 zlatých majiteli uhelných dolů v Ostravě, Davidovi Gutmannovi, jenž postupně opravil místní zámek a o tři roky později postavil v osadě Annín dokonce i cukrovar. Po jeho smrti zdědil Tovačov vnuk Dr. Wilhelm Hermann Gutmann. Cukrovar v Anníně byl však prodán již 15. března 1927, a to společnosti Rolnický akciový cukrovar za 14 mil. Kč. Během II. světové války byl velkostatek Tovačov se zpětnou platností od 16. března 1939 zabaven pro Německou říši, a to rozhodnutím Krajského civilního soudu v Brně ze dne 9. července 1941, přičemž se stal podnikem s vnucenou správou. Jak majiteli velkostatku, Dr. Wilhelmu Hermannovi Guttmanovi, tak i jeho sourozencům se však podařilo emigrovat, a to zřejmě v roce 1939. Na základě dekretu prezidenta republiky č. 4 ze dne 19. května 1945 byl nakonec velkostatek Tovačov konfiskován.¹²⁶

¹²⁶ Státní archiv Opava, pobočka v Janovicích u Rýmařova. *Velkostatek Tovačov 1304-1948. Inventář*. Zpracovali: Květoslava Haubertová, odborná archivářka, Dr. Jan Haubert, vedoucí archivář. Číslo listu JAF: 1595. Číslo pomůcky: 652. Janovice u Rýmařova 1968. Dostupný také z <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=f8a7789469abd6b18dd0d4f800e0d937>>

Velkostatek Tovačov se před první pozemkovou reformou rozléhal na 3.405ha, z čehož tvořilo okolo 992 ha lesy a 2.413 ha zemědělská půdy.¹²⁷

K tovačovskému velkostatku přitom náležel i zámek pocházející z dob 10./11. století. Zámek byl oddělen od dalších budov, které sloužily služebním bytům a hospodářské správě. Ve smyslu ust. § 20 přídělového zákona patřil k velkostatku také přírodní park, a dále, jak již bylo nastíněno výše, i hospodářsky samostatný cukrovar, který byl na základě ust. § 3a záborového zákona ze záboru vyloučen.

Stran vlastního provádění tzv. první pozemkové reformy dále konstatují, že pozemkový úřad se v prvé řadě snažil v dané lokalitě ukojit hlad po půdě přenecháním alespoň 15% rolnické půdy do drobného pachtu, a to v souladu s ust. § 63 přídělového zákona. Zároveň bylo zcela nad rámec záborového zákona, a to krátce po jeho vydání, přislíbeno dělnictvu při volebních projevech (v průběhu voleb do Národního shromáždění) odevzdání tovačovského cukrovaru. Jak je popsáno v „*Pozemkové reformě - jak se prováděti nemá*“ od Viléma Gutmanna, snažil se toho pozemkový úřad docílit nejdříve formou dobrovolného odprodeje předmětného velkostatku. V přípisu Pozemkového úřadu v Praze, č.j. 19886/II-1920, ze dne 30. července 1920, v tomto směru výslovně stálo, cit. „*Pozemkový úřad hodlají pozemkovou reformu urychlit a tím hlad po půdě ukojiti, vyzval čelné velkostatkáře, by dobrovolnou nabídkou svých objektů mu přišli vstříc. Aby provedení těchto transakcí mělo význam, jest nutno nabídky učiniti nejpozději do 7. srpna t.r., poněvadž by v pozdější době nebylo možným, přidělení resp. rozdělení pozemků malým zemědělcům do obdělací letošní saisony provésti... Při tom se podotýká, že dobrovolná nabídka nemá žádného vlivu na to, aby byl snad další velkostatek z vlivu záborového zákona vyloučen...*“¹²⁸ Ačkoliv ze strany dr. Gutmanna následovala nabídka sceleného dvora a pozemků o celkové výměře zhruba 360 ha, k dohodě s pozemkovým úřadem nakonec nedošlo. Do roku 1921 zpracoval pozemkový úřad pracovní přejímací program. V mezidobí přitom pokračovala jednání za účelem přesvědčení vlastníka velkostatku ohledně dobrovolného odprodeje pozemkového

¹²⁷ Státní archiv Opava, pobočka v Janovicích u Rýmařova. *Velkostatek Tovačov 1304-1948. Inventář*. Zpracovali: Květoslava Haubertová, odborná archivářka, Dr. Jan Haubert, vedoucí archivář. Číslo listu JAF: 1595. Číslo pomůcky: 652. Janovice u Rýmařova 1968. Dostupný také z <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=f8a7789469abd6b18dd0d4f800e0d937>>

¹²⁸ GUTMANN, V. *Pozemková reforma - jak se prováděti nemá*. Praha: V Generální komisi Fr. Řivnáče. 1922. s. 29.

vlastnictví; patrně s cílem zjednodušení prací souvisejících s převzetím a záborom dotčeného majetku.

Na jaře roku 1921 pak byla jak na tovačovský velkostatek, tak i na zámek, přírodní park a cukrovar ve smyslu ust. § 16 záborového zákona vložena knihovní poznámka záboru. Dne 5. května 1921 informoval Státní pozemkový úřad v Praze, (dále také jen jako „pozemkový úřad“), přípisem čís. 8920/103-II. 1921, majitele statku prostřednictvím jeho advokáta o plánovaném převzetí velkostatku Tovačov, včetně veškerého příslušenství, kdy nejpozději do 21 dnů ode dne doručení daného přípisu měla být mezi vlastníkem a pozemkovým úřadem na základě zákona č. 329/1920 Sb. z. a n. a nařízení vlády č. 53/1921 Sb. z. a n. uzavřena dohoda o přejímací ceně, přičemž byl vlastník velkostatku současně povinen nejpozději do 8 dnů ode dne doručení přípisu předložit všechny tzv. pomůcky, které byly potřeba pro knihovní provedení převzetí daného velkostatku, především pak seznam nemovitostí, originály všech relevantních nájemních a pachtovních smluv, seznam služebností a jiných věcných břemen, které by nebyly zřejmé z knih, seznam trvalých zaměstnanců, včetně informace o služebním postavení, služební době a způsobu pensijního zaopatření, seznam všech movitých věcí, apod. Na základě daného přípisu byl vlastník Tovačova zároveň vyzván, aby ve stanovené 8 denní lhůtě předložil pozemkovému úřadu prohlášení, ve kterém projeví svůj souhlas s převzetím velkostatku Tovačov za podmínky splnění dohody o přejímací ceně. Následně mělo být mezi ním a pozemkovým úřadem zahájeno ústní jednání o konkrétních podmínkách dohody o přejímací ceně, zvláště pak o její výši a způsobu placení. O tom, které nemovitosti budou následně skutečně pozemkovým úřadem v průběhu roku 1921 převzaty, měl být ovšem vlastník informován až prostřednictvím příslušného soudu, a to v souladu s ust. § 2 náhradového zákona.¹²⁹

Přitom již dne 6. května 1921 se pozemkový úřad rozhodl převzít veškerou pozemkovou držbu, včetně továrny (cukrovaru), o čemž byl však vlastník velkostatku vyrozuměn až 27. května téhož roku. Jak proti paušálně provedenému záboru, tak i proti vyrozumění o zamýšleném převzetí byla podána stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu, jež ovšem byla odmítnuta pro předčasnost, kdy majitel velkostatku se měl proti

¹²⁹ GUTMANN, V. *Pozemková reforma - jak se prováděti nemá*. Praha: V Generální komisi Fr. Řivnáče. 1922. s. 29.

bezprávnímu „plošnému“ záboru a zamýšlenému převzetí údajně bránit reklamací postupu pozemkového úřadu. Vlastník zabraných nemovitostí tedy dle poučení soudu uplatnil volbu pozemků, které žádal podle ust. § 11 záborového zákona propustit ze záboru, ačkoliv byl přesvědčen o tom, že především samotný cukrovar záboru vůbec nepodléhal a byl na základě ust. § 3 záborového zákona ze záboru ex lege vyloučen. Místní šetření zejména za účelem zjištění všech poměrů ve smyslu ust. § 3 písm. a) záborového zákona a ust. § 20 přidělového zákona, stejně tak jako ve vztahu k žádosti dle § ust. 11 záborového zákona, bylo v rámci velkostatku Tovačov prováděno až ex-post, a to v lednu a dubnu roku 1922. Není bez zajímavosti, že v rámci těchto místních šetření bylo před zřízením a dělníky statku ze strany předsedy přítomné komise dokonce řečeno, že z dílen velkostatku (mlýnu, kolárny a kovárny) měly být pod dozorem pozemkového úřadu vytvořeny všeobecné dílny pro dělníky, u nichž bude preferováno sdružování v družstvech, čímž měla být pro futuro připravována socializace státu, jež měla umožnit budoucí převod vlastnictví z jednotlivce do vlastnictví společného. Nadto bylo ze strany místopředsedy pozemkového úřadu zřízencům statku sděleno, že „*Pan Gutmann ztratil bohužel nešikovností svého advokáta cukrovar, zůstává však prostředek, aby továrna i velká část statku byla zachována, jestliže by svolil k tomu, aby cukrovar byl proměněn v akciový podnik a aby značný počet akcií (při zachování vlastní majority) byl přepuštěn jiným. Této akciové společnosti mohla by pak velká část zabavené půdy býti propachtována!*“¹³⁰ Podle názoru místopředsedy pozemkového úřadu měl vlastník tovačovského statku totiž zvlášť a výslovně vůči pozemkovému úřadu uvést a vypočítat pod firmu Tovačovský cukrovar náležející zvolené výměry a požadovat jejich přidělení dle § 11 záborového zákona (bez ohledu na znění ust. § 3 záborového zákona), což údajně předepsaným způsobem neučinil. Obdobné pochybení bylo pozemkovým úřadem dovozeno i v souvislosti s lesními parcelami, které s odvoláním na opomnění majitele velkostatku, potažmo jeho advokáta, byl pozemkový úřad údajně nucen převzít.

¹³⁰ GUTMANN, V. *Pozemková reforma - jak se prováděti nemá*. Praha: V Generální komisi Fr. Řivnáče. 1922. s. 38.

I když tedy měly být ex lege ze záboru vyloučeny objekty tvořící tovačovský cukrovar, jež odpovídaly definici podle ust. § 3 písm. a) záborového zákona¹³¹, pozemkový úřad tyto objekty ze záboru nevyloučil, a to přesto, že v případech, na které dopadalo citované zákonné ustanovení, docházelo k vyloučení ze záboru ze zákona, a tedy bez dalšího. Z procesní opatrnosti tedy majitel cukrovaru nakonec přeci jen podal prostřednictvím svého právního zástupce ještě explicitní písemnou žádost o ponechání tovačovského cukrovaru, který se měl k červnu roku 1921 rozléhat pouze na ploše 9ha 37a 95m², což bylo plně pod hranicí zákonem stanovené maximální výměry. Namísto odpovědi však byla vlastníkově velkostatku dne 2. května 1922 doručena prostřednictvím Okresního soudu v Kojetíně výpověď Státního pozemkového úřadu v Praze ze dne 17. března 1922 učiněná podle ust. § 12 a násl. náhradového zákona ve spojení s ust. § 13 záborového zákona, na základě které vypovídá Státní pozemkový úřad v Praze hospodaření na ve výpovědi blíže specifikovaných nemovitostech, přičemž byl vlastník současně poučen o možnosti si podat stížnost k nadřízenému soudu, a to do 14-ti dnů ode dne doručení dané výpovědi. Na základě podané stížnosti následně Krajský soud v Olomouci předmětnou výpověď zamítl, a to při zohlednění důvodů uváděných stěžovatelem, který brojil především proti neurčitosti a předčasnosti výpovědi, jež byla podána pozemkovým úřadem v době, kdy ještě nebylo zcela vyšetřeno a najisto postavené, na které všechny objekty má výpověď daná ve smyslu náhradového zákona skutečně dopadat.

V návaznosti na shora uvedené dále podotýkám, že publikace dr. Viléma Gutmanna, majitele tovačovského velkostatku, byla pod názvem *Pozemková reforma – jak se prováděti nemá* vydána již v roce 1922. V rozhodné době vytkl autor postupu Státního pozemkového úřadu v Praze zejména následující:

„1. Vymohl knihovní poznámku záboru na celé držbě, nevyšetřiv dříve, jsou-li tu objekty dle §u 3a zák. ze záboru vyloučené.

2. Dal poznamenati knihovně zamýšlené převzetí paušálně na veškeré a jediné držbě vlastníkově, aniž dříve sdělal povšechný plán pracovní dle §u 18. příd. z.; o

¹³¹ tj. jednalo se o objekty právně i hospodářsky samostatné, jež nesloužily hospodaření na zabraných nemovitostech.

právních poměrech, které měl předem ex offio vyšetřiti a při plánu vzíti na zřetel, byl zpraven teprve vyjádřením vlastnickým po vyrozumění o zamýšleném převzetí.

3. Nezminil se o plánu po rozumu §u 2. náhr. z. ani ve vyrozumění o zamýšleném převzetí, aniž vlastníku jinakým způsobem oznámil sdělení jeho. (Zda-li je tu úchylnka od zákonného předpisu obsažena, nelze vzhledem k nejasnému znění §u 2. náhr. z. s jistotou tvrdit. Viz důvody v I. části.)

4. Nesplnil až podnes, tedy po roce, povinnosti uložené mu v §u 5. náhr. z., totiž rozhodnutí o vyjádření vlastnickově po oznámení o zamýšleném převzetí.

5. Dal přes to doručiti výpověď hospodaření, která je vzhledem k nesplnění povinnosti, uvedené v předešlém bodě, předčasnou.

6. Tato výpověď neobsahuje (protože toho poz. úřad sám ještě neví) udání o tom, co se vypovídá a není tudíž pro neurčitost objektu žádnou platnou výpovědí v právnickém smyslu.“¹³²

V důsledku provedení předválečné pozemkové reformy na tovačovském velkostatku o původní výměře 3.405 ha (tj. zhruba 992 ha lesů a 2.413 ha zemědělské půdy) zůstala nakonec v rámci statku Tovačov koncem třicátých let minulého století plocha okolo 1.419 ha, z čehož cca 1.030 ha tvořily lesy a 389 ha zemědělské půda. V roce 1927 byl zároveň společnosti Rolnický akciový cukrovar prodán za 14 mil. Kč tovačovský cukrovar.¹³³

V průběhu II. světové války, konkrétně pak v roce 1941, byl zbytek statku Tovačov zabaven z rasových důvodů pro Německou říši, přičemž lesní parcely přešly v říjnu 1942 do užívání Školního statku vysoké školy zemědělské v Brně. V roce 1945 pak byl konfiskován zbytek zemědělských pozemků dle dekretu presidenta republiky č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945 a tyto byly následně přidělovány národní správou do rukou různých žadatelů.

Na výše popsaném příkladu provádění předválečné pozemkové reformy na velkostatku Tovačov je tak zcela zjevná nesystematičnost postupu ze strany Státního

¹³² GUTMANN, V. *Pozemková reforma - jak se prováděti nemá*. Praha: V Generální komisi Fr. Řivnáče. 1922. s. 48.

¹³³ Státní archiv Opava, pobočka v Janovicích u Rýmařova. *Velkostatek Tovačov 1304-1948. Inventář*. Zpracovali: Květoslava Haubertová, odborná archivářka, Dr. Jan Haubert, vedoucí archivář. Číslo listu JAF: 1595. Číslo pomůcky: 652. Janovice u Rýmařova 1968. Dostupný také z <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=f8a7789469abd6b18dd0d4f800e0d937>>

pozemkového úřadu v Praze, tak i zřejmá snaha o zjednodušení celého procesu ve formě pobízení velkostatkářů k dobrovolnému odprodeji statků či jejich částí, stejně tak jako význam pozemkové reformy jakožto politického programu. Rovněž je i v tomto případě navzdory cílené politické propagandě patrná nedůslednost v naplňování jednoho z hlavních cílů pozemkové reformy, jímž mělo být zabránění, převzetí a následné přerozdělení pozemkového majetku převážně drobným rolníkům a zemědělcům v rozsahu převyšujícím záborovým zákonem stanovené hraniční výměry.

2.5. Výsledky tzv. první pozemkové reformy

Na počátku 20. století téměř 40% obyvatel Československé republiky nacházelo obživu v zemědělství, přičemž okolo 55% mělo ve vlastnictví hospodářství nepřesahující svou výměrou hranici 2 ha půdy, ačkoliv třetina pozemkového vlastnictví u nás naproti tomu náležela do rukou pouze cca 2.000 pozemkovým vlastníkům, tzv. landlordům.¹³⁴ Pro bližší představu, například v Čechách v roce 1913 obhospodařovalo celkem 247.736 ha veškeré půdy (tj. jak zemědělské, tak nezemědělské) pouze 5 držitelů z rodu Schwarzenbergů; 61.430 ha půdy 6 držitelů z rodu Černínů z Chudenic; 57.866 ha půdy Colloredo-Mannsfeld; 57.832 ha půdy 4 držitelé z rodu Habsbursko-Lotrinského, atd. Na Moravě mezi největší pozemkové držitelé patřili Liechtensteinové (s 2 rodovými pozemkovými držiteli) obhospodařující celkem 135.706 ha veškeré půdy; ve Slezsku pak mezi největší pozemkové držitelé patřil arcivévoda Bedřich hospodařící na 64.332 ha půdy. Vedle toho dalším neopomenutelným držitelem půdy na našem území byla bezesporu katolická církev: např. arcibiskup olomoucký vlastnil okolo 47.917 ha veškeré půdy, arcidiecése pražská měla ve vlastnictví 23.069 ha půdy a kapitula svatovítská na Hradčanech 10.891 ha půdy.¹³⁵

V souvislosti se schwarzenberským latifundiem pro zajímavost současně uvádím, že před zahájením pozemkové reformy tento rod obhospodařoval zhruba 49.859 ha zemědělské půdy, z toho ve vlastní režii měl cca 24.859 ha zemědělské půdy,

¹³⁴ SLEZÁK, Lubomír. Pozemková reforma v Československu 1919-1935. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slováké muzeum*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994. s. 3-11.

¹³⁵ MARUŠÁK, Karel. *Šlechta, velkostatek a pozemková reforma*. Brno: Píša, 1919. s. 25-29.

přičemž ve velkopachtu bylo současně 5.000 ha a v malopachtu okolo 20.000 ha zemědělské půdy.¹³⁶ V roce 1925 byl v důsledku provádění pozemkové reformy stav schwarzenberského zemědělského majetku nově následující:

do konce roku 1925 bylo pozemkovou reformou dotčeno 40.100 ha půdy (tj. 80,6% dosavadního schwarzenberského latifundia)	dlouhodobými pachtýři bylo vykoupeno:	14.000 ha
	zestátněno:	1.100 ha
	akce „R“ a „S“ ¹³⁷ :	3.000 ha
	drobný příděl:	13.750 ha
	zbytkové statky:	8.250 ha
ve vlastnictví rodu bylo doposud ponecháno 9.759 ha půdy (tj. 19,4%), přičemž tato půda měla být podrobena reformě v dalších letech	ve vlastní režii:	6.059 ha
	ve velkopachtu:	1.700 ha
	v drobném pachtu:	2.000 ha

138

Právě soustředěnost rozsáhlého pozemkového majetku v rukách několika jednotlivců či rodin, resp. převažující latifundia nad malými a středními zemědělskými podniky, ve svém důsledku zároveň ovlivňovala další z hlavních faktorů pro odstartování a provádění tzv. první pozemkové reformy, jímž byla skutečnost, že zhruba jedna polovina zemědělských závodů byla v předválečné době (rozumí se před prvním světovou válkou) na území (v té době ještě budoucího) Československa založena nikoliv na půdě vlastní, ale na půdě propachtované. „*Pokud jde o velkostatky, podléhající pozemkové reformě, bylo z celkové počtu 3.962 dvorů v zemi České a Moravskoslezské pouze 2.257 dvorů, čili 57% ve vlastní režii majitele, kdežto zbývajících 43% nalézalo se v pachtu. Můžeme tedy říci, že více než 2/5 zemědělské půdy, podléhající záboru v zemích českých, bylo již před reformou v pachtu.*“¹³⁹

¹³⁶ Československá pozemková reforma v číslicích a diagramech. V Praze: Státní pozemkový úřad, 1925. s. 20. Tabulka č. 14 písm. a).

¹³⁷ tzn. příděl rozptýlené půdy a půdy pro stavební účely

¹³⁸ Československá pozemková reforma v číslicích a diagramech. V Praze: Státní pozemkový úřad, 1925. s. 20. Tabulka č. 14 písm. b).

¹³⁹ VOŽENÍLEK, Jan. *O naší pozemkové reformě*. V Praze: Česká národohospodářská společnost, 1931. Sbíрка přednášek pořádaných Českou národohospodářskou společností v období 1930-31. s. 6.

Jak jsem již uvedla výše, za účelem provedení pozemkové reformy byl zřízen Státní pozemkový úřad, jenž zahájil činnost dne 15. října 1919, avšak definitivní přiděly byly odsunuty až do roku 1921.

Dne 1. prosince 1920 se konala 28. schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR, na které pokračovala rozprava o zprávě rozpočtového výboru o vládním návrhu finančního zákona pro rok 1921, jímž bylo v rámci kapitoly 9 pozemkovému úřadu vyčleněno celkem 134.308.357 korun, konkrétně pak pro ústřední správu 6.261.919 korun, pro obvodové úřadovny a komise 2.296.438 korun a pro účely provádění pozemkové reformy 125.750.000 korun.¹⁴⁰

V rámci předmětné rozpravy využil příležitosti se k dosavadnímu průběhu pozemkové reformy vyjádřit i Alois Rašín, který akcentoval především chybu v postupu týkající se politického obsazení vedoucích představitelů pozemkového úřadu: „*A podívejte se, co jsme udělali za ta dvě léta v této ohromné otázce, která se jmenuje pozemková reforma? (Posl. Dyk: Nic. Chyby, bohužel!) To, co mělo být úkolem této reformy, vrátiti půdu českému a slovenskému národu, to jsme neudělali. Ale my jsme udělali něco jiného. Tu půdu, která kdysi byla česká, dávali jsme těm, kteří nebudou nositeli státní myšlenky české, jako jimi nebyli po tu dobu, co existuje tato země. Jen prohlédněte si všechno to, co bylo vykonáno. To nebyla žádná velká reforma a velká politika. To, vzácní pánové, zvrhlo se na licitaci stran a takto pozemková reforma neměla být ničím jiným než pouze kupováním duší a voličů. To jest na této věci to nejstrašnější. A když jsme tento pozemkový úřad instalovali, čím jsme začali? Tím, že jsme udělali z toho politické sinekury. (Tak jest. Výborně!) Jednou až bude o tom historie mluvit, musí říci, že to, jak bylo sestaveno předsednictvo tohoto úřadu, byla hanba, poněvadž tam nebyli postaveni lidé proto, že něčemu rozuměli, že tam chtěli sloužit té velké myšlence, nýbrž proto, aby byli zaopatřeni, aby mlčeli, a jednali tam v zájmu těch stran, které je tam poslaly a ne v zájmu národa a velikého principu, kterému měl úřad sloužit. (Výborně!)*“¹⁴¹

¹⁴⁰ Československá republika. Národní shromáždění republiky československé. *Tisk č. 561: Návrh. Finanční zákon republiky československé pro rok 1921*. V Praze, 1920. Dostupný také z <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0561_01.htm>

¹⁴¹ RAŠÍN, Alois a BEČKA, Josef, ed. *Řeči v Národním shromáždění*. Praha: Politický klub československé národní demokracie, 1934. In s. Bílé knihy; sv. 8. s. 212

Z vládního návrhu zákona, kterým se měl stanovit státní rozpočet pro rok 1928, pak vyplývá, že se státní výdaje pro Státní pozemkový úřad v mezidobí značně snížily, a to cca o čtyřnásobek. V roce 1927 činily státní výdaje v úhrnu 26.691.355,- Kč; pro rok 1928 se státní výdaje předpokládaly v celkové výši 28.427.565,- Kč, z čehož pro ústřední správu bylo vyčleněno celkem 13.260.622,- Kč a pro obvodové úřadovny a přidělové komisariáty¹⁴² 15.166.943,- Kč. V této době však již pozemkový úřad vykazoval i státní příjmy, jež pro zajímavost činily v roce 1927 celkem 27.126.355,- Kč (96,4% z této částky pocházelo z provádění pozemkové reformy); v roce 1928 se předpokládal celkový státní příjem pozemkového úřadu dokonce ve výši 28.427.565,- Kč, čímž by byly pokryty příslušné celkové státní výdaje pro daný rok.¹⁴³

Z důvodové zprávy předloženého návrhu zákona o státním rozpočtu pro rok 1928, tisk č. 1224, je dále zřejmé, že podle soupisu zabraného majetku, který byl proveden na základě vládního nařízení č. 61/1920 Sb. z. a n., ze dne 9. ledna 1920, o vyšetření a uvedení v patrnost zabraného majetku pozemkového, podléhalo záboru v Československé republice 1.229.688 ha zemědělské půdy a 2.733.376 ha půdy lesní, vodní aj., tj. celkem 3.963.064 ha¹⁴⁴, přičemž vlastníků zabraného majetku bylo celkem 1.730.¹⁴⁵ (Ohledně provádění soupisu velkého pozemkového majetku, který podléhal záboru, si současně dovoluji uvést, že podle ust. § 9 vládního nařízení č. 61/1920 Sb. z. a n. potrestal na návrh pozemkového úřadu politický úřad první stolice všechny osoby, které ačkoliv byly v souladu s předmětným vládním nařízením povinny provést soupis, předložily tyto soupisy nesprávné, neúplné či po stanovené lhůtě, a to pokutou až do výše 50.000 Kč, nebo vězením do jednoho měsíce, přičemž případné trestní stíhání

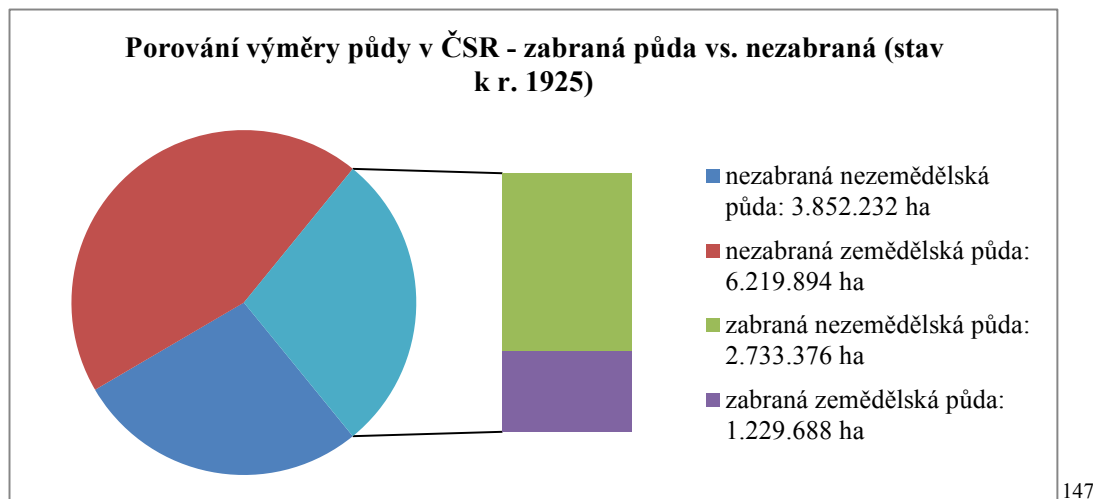
¹⁴² Zřízeno bylo 11 obvodových úřadoven, a to Praha, Mladá Boleslav, České Budějovice, Hradec Králové, Brno, Plzeň, Olomouc, Trenčín, Zvoleň, Prešov a Užhorod. Těmto obvodovým úřadovnám bylo podřízeno celkem 53 přidělových komisariátů.

¹⁴³ Československá republika. Národní shromáždění republiky československé. *Tisk č. 1224: vládní návrh zákona, kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1928*. Dostupný také z <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1224_01.htm>

¹⁴⁴ Odlišná data ovšem uvádí Ottův slovník naučný nové doby (dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému, z r. 1937), dle kterého bylo pro účely tzv. první pozemkové reformy k dispozici celkem 4.063.644 ha veškeré půdy a z toho 1.309.290 ha půdy zemědělské (srov. NĚMEC, Bohumil, ed. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Díl 4, sv. 2. Praha: Novina, 1937. s. 1362).

¹⁴⁵ Československá republika. Národní shromáždění republiky československé. *Tisk č. 1224: vládní návrh zákona, kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1928*. Dostupný také z <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1224_01.htm>

nebylo vyloučeno; trest pokuty navíc mohl být uložen opětovně. ¹⁴⁶⁾ V této souvislosti zároveň předkládám pro úplnost porovnání výměry zabrané a nezabrané půdy v Československé republice podle dat Státního pozemkového úřadu k roku 1925:

Jak vyplývá se shora uvedeného grafu, zhruba 69% veškeré zabrané půdy v ČSR představovala půda nezemědělská, jež byla tvořena převážně lesy, pastvinami, rybníky a stavební půdou, přičemž hlavním nabyvatelem zabraných lesů se stal stát. Pouze pro představu v této souvislosti zároveň uvádím, že v porovnání s údaji platnými k roku 1927, podle kterých bylo pro účely zajištění provozu hospodářství lesního a rybníčního ze zabrané lesní a rybníční půdy postátněno celkem 179.165 ha a dále 13.690 ha zemědělské půdy, tj. celkem na 192.855 ha půdy;¹⁴⁸ vyplývá ze sběru dat k 1. lednu 1936 zcela zjevný významný nárůst přidělené lesní půdy ve prospěch státu, a to za období pouhých devíti let, viz níže uvedená tabulka.

¹⁴⁶ Československá republika. Nařízení vlády Československé republiky č. 61 ze dne 9. ledna 1920, o vyšetření a uvedení v patrnost zabraného majetku pozemkového. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka 12, s. 87.

¹⁴⁷ Zdroj dat: *Československá pozemková reforma v číslicích a diagramech*. V Praze: Státní pozemkový úřad, 1925. Tabulka 4. s. 7.

¹⁴⁸ Československá republika. Národní shromáždění republiky československé. *Tisk č. 1224: vládní návrh zákona, kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1928*. Dostupný také z <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1224_01.htm>

nový nabyvatel	celková výměra přidělené lesní půdy (do 1. ledna 1936)
stát	422.613 ha lesní půdy
samosprávné svazky	144.261 ha lesní půdy
lesní družstva	32.896 ha lesní půdy
ostatní právnické osoby	59.118 ha lesní půdy
fyzické osoby	46.155 ha lesní půdy
celkem:	705.043 ha lesní půdy

149

V návaznosti na shora uvedené pro úplnost dále uvádím, že podle ust. § 3 písm. a) záborového zákona, dle kterého byly ze záboru vyloučeny objekty právně i hospodářsky samostatné, jež nesloužily hospodaření na zabraných nemovitostech, bylo v roce 1927 již rozhodnuto o 1.204 případech, ve kterých bylo vyloučeno ze záboru na 8.533 ha půdy s příslušnými objekty - konkrétně se jednalo např. o 37 cukrovarů, 36 pivovarů, 90 mlýnů, 13 lihovarů, 43 cihelen, 20 pil či 179 hostinců aj. Na základě ust. § 11 záborového zákona bylo současně do roku 1927 (včetně) 1.527 vlastníkům propuštěno celkem 444.589 ha půdy (z toho 266.166 ha zemědělské půdy) a v souladu s ust. § 20 přidělového zákona pak bylo zároveň 525 vlastníkům ponecháno celkem 170.853 ha půdy (z čehož 16.030 ha činila půda zemědělská).¹⁵⁰

Porovnáme-li ovšem shora uvedená data, z roku 1927, s výslednou výměrou půdy, jež byla původním vlastníkům zabraného majetku nakonec ponechána (dle ust. § 11 záborového zákona), či byla ze záboru vyloučena (ve smyslu ust. § 3 písm. a) a § 7 záborového zákona), anebo byla ze záboru propuštěna (na základě ust. § 20 přidělového zákona), viz níže uvedená tabulka, je zřejmé, že nejčastěji využívaným právním institutem ve prospěch dosavadních vlastníků se v tomto smyslu stalo propuštění ze záboru ploch podle ust. § 20 přidělového zákona.

¹⁴⁹ NĚMEC, Bohumil, ed. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Díl 4, sv. 2. Praha: Novina, 1937. s. 1363.

¹⁵⁰ Československá republika. Národní shromáždění republiky československé. *Tisk č. 1224: vládní návrh zákona, kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1928*. Dostupný také z <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1224_01.htm>

z celkového počtu 1913 vlastníků bylo 1843 vlastníků zabraného majetku ze zákona vyloučeno, ponecháno či propuštěno:	zemědělské půdy v ha	veškeré půdy v ha
podle § 3 písm. a) a § 7 záborového zákona	15.184	33.991
podle § 11 záborového zákona	333.660	607.726
podle § 20 přidělového zákona	66.000	1.120.140
Celkem:	414.844	1.761.857

151

Co se týče samotných přidělů, k těm bylo převážně přistoupeno až v roce 1921. V mezidobí byly ovšem zahájeny ze strany pozemkového úřadu určité předběžné akce spočívající například v tzv. přidělu do vnuceného pachtu zemědělské zabrané půdy, a to v intencích ust. § 63 přidělového zákona, nebo v přidělu stavební či rozptýlené půdy.

Stran aplikace ust. § 63 přidělového zákona konstatuji, že pozemkový úřad byl oprávněn v místech, kde byla naléhavá poptávka po půdě (avšak provedení převzetí a přidělu této půdy si vyžadovalo delší dobu), uložit osobám, které na zabrané půdě hospodařily, aby přenechaly osobám uvedeným v ust. § 1 bod 1. přidělového zákona či sdružením ve smyslu ust. § 1 bod 2. přidělového zákona do pachtu (popř. do podpachtu) přiměřenou výměru půdy, a to za běžných pachtovních podmínek, pokud tyto osoby, nebo sdružení, která se skládala z těchto osob, poskytovaly záruku řádného hospodaření, čímž ovšem současně nemělo být dotčeno ust. § 11 záborového zákona. Doba tzv. vnuceného pachtu přitom neměla překročit 6 let.¹⁵²

¹⁵¹ NĚMEC, Bohumil, ed. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Díl 4, sv. 2. Praha: Novina, 1937. s. 1363.

¹⁵² Československá republika. Zákon č. 81 ze dne 30. ledna 1920, kterým se vydávají po rozumu §u 10 zákona ze dne 16. dubna 1919, č. 215 Sb. zák. a nař., ustanovení o přidělu zabrané půdy a upravuje se právní poměr ku přidělené půdě (zákon přidělový). In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka 16, s. 135.

Přídělem do tzv. vnuceného pachtu se tak dostalo celkem 141.172 ha zabrané půdy do pachtu 265.162 rodin drobných zemědělců a bezzemků, přičemž tento pacht měl skončit nejpozději v roce 1928 s tím, že se následně předpokládal definitivní příděl půdy převodem do vlastnictví dotčených osob.

Dalšími předběžnými akcemi pozemkového úřadu, konkrétně pak přídělem stavební půdy (jenž byl proveden zejména za účelem zmírnění bytové krize na venkově) získalo zhruba 32.651¹⁵³ drobných zemědělců okolo 6.311 ha půdy; přídělem půdy rozptýlené (jenž se týkal přídělu rozptýlených parcel, které nesouvisely s vlastními objekty) pak nabylo 17.588 zemědělců vlastnické právo k cca 9.302 ha zemědělské půdy.¹⁵⁴

Neopomenutelnou roli sehrál v té době rovněž zákon č. 318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům, ze dne 27. května 1919. Na základě tohoto zákona mělo být podle důvodové zprávy vládního návrhu zákona, kterým se měl stanovit státní rozpočet pro rok 1928, vykoupeno stran 128.557 malých zemědělců 101.119 ha půdy, a to za celkovou náhradovou cenu ve výši 179.063.380 Kč,¹⁵⁵ k čemuž pro úplnost dodávám, že na základě dat z Ottova slovníku naučného nové doby, z roku 1937, celková přejímací cena činila 179.083.380 Kč, přičemž ze shora uvedené výměry (tj. ze 101.119 ha půdy) podléhalo záboru celkem 85.882 ha.¹⁵⁶

Pro účely tzv. první pozemkové reformy bylo nakonec zabráno celkem cca 4.068.370 ha veškeré půdy, z toho 1.312.721 ha půdy zemědělské. Z celkového množství zabrané půdy pak 1.800.782 ha veškeré půdy (z toho 868.601 ha půdy zemědělské) získali noví nabyvatelé přídělem; vlastníkům zabraného velkého pozemkového majetku bylo vráceno okolo 1.831.920 ha veškeré půdy (z toho 418.858

¹⁵³ Ottův slovník naučný nové doby naproti tomu uvádí, že by se mělo jednat celkem o 32.601 uchazečů (srov. NĚMEC, Bohumil, ed. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Díl 4, sv. 2. Praha: Novina, 1937. s. 1362)

¹⁵⁴ Československá republika. Národní shromáždění republiky československé. *Tisk č. 1224: vládní návrh zákona, kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1928*. Dostupný také z <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1224_01.htm>

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ srov. NĚMEC, Bohumil, ed. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Díl 4, sv. 2. Praha: Novina, 1937. s. 1362.

ha zemědělské), přičemž ostatní zabraná půda, tj. 435.668 ha veškeré půdy, zůstala ještě k 1. lednu 1938 nerozdělena.¹⁵⁷

V rámci kolonizace mělo být zároveň vytvořeno celkem 3.068 nových usedlostí v rámci 184 obcí (zejména v pohraničí) s výměrou 38.501 ha, dále vytvořeno a přiděleno 2.281 zbytkových statků (s průměrnou výměrou 99 ha), což činilo v úhrnu výměru 226.560 ha veškeré půdy (z toho 192.871 ha půdy zemědělské), přičemž zhruba 1/5 zbytkových statků připadla právnickým osobám (včetně státu) a zbývající 4/5 byly přiděleny osobám fyzickým.¹⁵⁸

V důsledku tzv. první pozemkové reformy tedy nakonec došlo ke značnému snížení závodů, jež se řadily do extrémních kategorií (tj. závodů o velikosti pod 2 ha anebo naopak nad 100 ha), a významně vzrostl počet zemědělských závodů o výměře od 5 do 30 ha.¹⁵⁹ V této souvislosti pro ilustraci současně předkládám porovnání počtu závodů v Čechách dle jednotlivých velikostních skupin v r. 1921 a r. 1930 (viz níže uvedená tabulka¹⁶⁰).

velikostní skupina závodu (v ha)	počet závodů v Čechách v roce 1921	počet závodů v Čechách v roce 1930
0,1 – 2	333.010	259.129
2 – 5	172.913	178.923
5 – 10	80.894	93.263
10 – 20	58.580	61.300
20 – 50	20.128	21.259
50 – 100	1.780	2.063
nad 100	2.082	1.360
Celkem	669.387	617.297

¹⁵⁷ SLEZÁK, Lubomír. Pozemková reforma v Československu 1919-1935. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slováké muzeum*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994. s. 3-11.

¹⁵⁸ NĚMEC, Bohumil, ed. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Díl 4, sv. 2. Praha: Novina, 1937. s. 1362-1363.

¹⁵⁹ VOŽENÍLEK, Jan. *O naší pozemkové reformě*. V Praze: Česká národohospodářská společnost, 1931. Sbíрка přednášek pořádaných Českou národohospodářskou společností v období 1930-31; s. 18.

¹⁶⁰ RYCHLÍK, Jan. Sociální a národnostní dimenze československé pozemkové reformy v mezinárodním kontextu. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slováké muzeum*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994. s. 43-50.

Pozemková reforma přitom byla po skončení první světové války prováděna kromě Československé republiky (a sovětského Ruska) ještě v dalších 12 evropských zemích, přičemž reformní snahy se v jednotlivých zemích projevovaly odlišně, avšak obecně vzato kulminovaly ve třicátých letech 20. století, a to především v souvislosti s hospodářskou krizí.

Stát	Rozsah půdy spadající podle zákona pod pozemkovou reformu	
	v mil. ha	v % z celkové výměry
Finsko	1,5	4
Estonsko	2,3	48
Lotyšsko	3,7	56
Litva	0,8	15
Německo	0,4	2
Polsko	1,5	4
ČSR	4	29
Rakousko	0,02	-
Maďarsko	0,7	7
Jugoslávie	2	8
Rumunsko	6	20
Bulharsko	0,2	2
Řecko	1,3	9

161

¹⁶¹ OTÁHAL, Milan. *Zápas o pozemkovou reformu v ČSR*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1963. s. 8.

3. Revize tzv. první pozemkové reformy

3.1. Poválečná transformace vlastnictví

V první řadě bylo nezbytné ze strany exilové vlády reagovat na majetkoprávní změny, které se na našem území uskutečnily v době nesvobody, tedy po uzavření Mnichovské dohody, a především pak po březnových událostech roku 1939. Z tohoto důvodu se exilová vláda dohodla na vydání Vládního prohlášení o majetkových převodech provedených pod tlakem nepřátelské okupace. „*V něm oznamovala, že „neuznala, neuznává a nikdy neuzná“ jakékoli převody či dispozice s movitým i nemovitým majetkem, provedené po 27. září 1938 pod tlakem nepřátelské okupace, respektive též mimořádných poměrů politických. Nerozhodovalo, zda byl majetek převeden do vlastnictví příslušníků československého nebo cizích států nebo zda šlo o majetek státní, obecní či soukromý. Převody, a to i zdánlivě dobrovolné, byly prohlášeny za neplatné, přičemž vláda vyhradila možnost stanovit bližší podmínky, za nichž náprava bude provedena a právní nároky upraveny. Zvolené datum 27. září 1938, tj. ještě před přijetím mnichovské dohody, souviselo se stanovením rozhodného data pro prohlášení neplatnosti vybraných majetkoprávních jednání a s pozdější konstrukcí tzv. doby nesvobody.*“¹⁶² Dne 9. října 1942 současně exilová vláda schválila přistoupení k mezispojenecké deklaraci, jež měla představovat základní rámec pro přípravu legislativy jednotlivých spojeneckých států týkající se nápravy uskutečněných zásahů do majetkoprávních vztahů na okupovaném území. Na základě ust. čl. 12 ústavního dekretu prezidenta republiky č. 11 Úř. věst. čsl. o obnovení právního pořádku, ze dne 3. srpna 1944, jenž byl uveřejněný v roč. V, č. 3 Úředního věstníku československého, vydaného v Londýně dne 14. listopadu 1944, bylo následně explicitně stanoveno, že zvláštním zákonem bude upravena otázka odčinění škod vzniklých důsledkem mimořádných poměrů doby nesvobody a současně bude upraveno řešení pro případy, ve kterých nebude možné, anebo nebude v zájmu hospodářské a sociální obnovy účelné

¹⁶² KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010. ISBN 978-80-87284-12-4. s. 130.

vrátit se k původnímu stavu.¹⁶³ V průběhu prvního čtvrtletí roku 1945 pak byla zahájena jednání mezi čelními představiteli politických stran a prezidentem republiky o poválečném vývoji, včetně podoby prvního vládního programu. V této souvislosti prezident Edvard Beneš vyjádřil i svou představu o budoucím vládním programu, jež se mimo jiné vedle nutnosti provést ekonomickou a sociální reformu týkala i potřeby uskutečnit reformu pozemkovou.¹⁶⁴

Na základě ústavního dekretu prezidenta republiky č. 1/1945 Sb., ze dne 2. dubna 1945, byla dne 4. dubna 1945 v Košicích jmenována nová československá vláda, skládající se z 25 členů, jež následující den, tj. 5. dubna 1945, slavnostně vyhlásila tzv. Košický vládní program, jenž byl dojedнан mezi představiteli Národní fronty Čechů a Slováků v Moskvě již dne 29. března 1945, a který měl představovat závazný, konkrétní program nové československé vlády, přičemž jedním z hlavních bodů Košického vládního programu bylo právě i důsledné provedení pozemkové reformy. „*Vychádzajúc v ústrety volaniu českých a slovenských roľníkov a bezzemkov po dôslednom uskutočnení novej pozemkovej reformy a súc vedená snahou predovšetkým raz navždy vyrvať českú a slovenskú pôdu z rúk cudzej nemecko-maďarskej šľachty, ako aj z rúk zradcov národa a dať ju do rúk českého a slovenského roľníctva a a bezzemkov – víta vláda konfiškáciu pôdy nepriateľov a zradcov, ktorú uskutočňuje Slovenská národná rada, a jej rozdelenie medzi drobný poľnohospodársky ľud.*“¹⁶⁵

Na základě ust. čl. XI. Košického vládního programu byl zřízen Národní pozemkový fond, do kterého měla vejít veškerá půda, budovy, jakož i mrtvý a živý inventář, do té doby patřící německým a maďarským šlechticům a velkostatkářům, a to bez rozdílu státní příslušnosti, anebo náležející jiným občanům nepřátelských států; popř. německým a maďarským občanům Československé republiky, kteří měli aktivně napomáhat rozbití a okupaci Československa; jakož i ostatním občanům

¹⁶³ Československá republika. Vyhláška ministerstva vnitra č. 30 ze dne 27. července 1945, o platnosti ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 3. srpna 1944, č. 11 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1945, částka 15, s. 51.

¹⁶⁴ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010. ISBN 978-80-87284-12-4. s. 130-136.

¹⁶⁵ KOVÁČ, Andrej. *Košický vládní program*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977. s. 131-132.

Československé republiky, kteří zradili národ a aktivně podporovali německé a maďarské okupanty; stejně tak veškerá půda, budovy, mrtvý i živý inventář ve vlastnictví akciových a jiných společností, jež byly spravovány shora uvedenými osobami, přičemž tento pozemkový majetek měl být konfiskován bez náhrady. Zemědělská půda, jež se dostane do dispozice Národního pozemkového fondu, měla být následně přerozdělena, přičemž převod vlastnického práva k půdě měl být zpoplatněn. Stanovená úplata ovšem nesměla převyšovat hodnotu průměrné jednorocní až dvouroční sklizně a mohla být navíc rozdělena na splátky, a to až v délce 15-ti let s tím, že v případech zřetele hodných mohlo být od předmětného poplatku upuštěno.¹⁶⁶

Programové zásady vtělené do Košického vládního programu se v krátké době začaly naplňovat, a to prostřednictvím dekretů prezidenta republiky, přičemž pozemkového vlastnictví, konkrétně pak zemědělské a lesní půdy, včetně s tím souvisejícího majetku, se dotkly zejména následující prezidentské dekrety:

- dekret prezidenta republiky č. 5 ze dne 19. května 1945, o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, na základě kterého se mj. při výměře zemědělských a lesních majetků do 50 ha zaváděla národní správa místních národních výborů, do 100 ha výměry národní správa okresních národních výborů a nad 100 ha výměru národní správa krajských národních výborů;
- dekret prezidenta republiky č. 12 ze dne 21. června 1945, o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, na základě jehož ust. § 6 odst. 1 byl dne 3. září 1945 současně vydán vládním nařízením č. 70 statut Národního pozemkového fondu při ministerstvu zemědělství,
- dekret prezidenta republiky č. 28 ze dne 20. července 1945, o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci, dle kterého byl zkonfiskovaný majetek v rámci osidlování pohraničí a přidělu ve vnitrozemí přidělován oprávněným žadatelům, kteří

¹⁶⁶ KOVÁČ, Andrej. *Košický vládní program*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977. s. 131-132.

byli následně oprávněni s přidělem disponovat toliko se souhlasem Národního pozemkového fondu, a dále

– dekret prezidenta republiky č. 108 ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

Pro území Slovenska je pak v souvislosti s konfiskací majetku významné především nařízení předsednictva Slovenské národní rady č. 4/1945 Zb. N. SNR již ze dne 27. února 1945, o urýchlenom rozdelení pôdohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov, ako aj zradcov a nepriateľov slovenského národa, jež na Slovensku v podstatě zahájilo pozemkovou reformu. Předmětem konfiskace byl přitom převážně zemědělský majetek osob německé národnosti, s výjimkou účastníků protifašistického odboje, a zemědělský majetek osob maďarské národnosti, které nebyly před 1. listopadem 1938 československými státními příslušníky. Osobám německé národnosti, které se aktivně zapojily do protifašistického odboje, a osobám maďarské národnosti, jež byly před 1. listopadem 1938 československými státními příslušníky, se pak konfiskoval zemědělský majetek převyšující výměru 50 ha. Zkonfiskovaný majetek následně spravoval Slovenský pozemkový fond, jenž jej současně přiděloval zejména zemědělským dělníkům a maloročníkům, přičemž přednostní právo na přiděl měli ti, kteří se zúčastnili národněosvobozenického boje.¹⁶⁷

Dne 23. srpna 1945 pak prošlo shora označené nařízení předsednictva Slovenské národní rady č. 4/1945 Zb. N. SNR rozsáhlou novelizací, a to na základě nařízení SNR č. 104/1945 Zb. N. SNR, o konfiškovaní a urýchlenom rozdelení pôdohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov, ako aj zradcov a nepriateľov slovenského národa, jež bylo přijato se zpětnou platností od 1. března 1945, a které mj. rozšířilo okruh osob, jejichž zemědělský majetek podléhal konfiskaci bez náhrady o právnické osoby, ve kterých měly majetkovou účast k 1. březnu 1945 převážně osoby německé a maďarské osoby (pokud tyto osoby neprokázaly, že se zapojily do protifašistického odboje), a dále o společnosti a právnické osoby, které sloužily nepřátelskému vedení války nebo fašistickým a nacistickým účelům.¹⁶⁸

¹⁶⁷ BEŇA, Jozef. *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2001. s.174-178. ISBN 80-8055-477-3.

¹⁶⁸ Tamtéž.

V souvislosti se shora označenými prezidentskými dekrety byly zároveň přijaty i příslušné prováděcí předpisy, a to například:

- zákon č. 60/1946 Sb., jímž se schvalují, mění a doplňují předpisy o některých opatřeních ve věcech knihovních,
- zákon č. 90/1947 Sb., o provedení knihovního pořádku stran konfiskovaného nepřátelského majetku a o úpravě některých právních poměrů vztahujících se na přidělený majetek, dle jehož ust. § 23 byly určité právní úkony bez souhlasu Národního pozemkového fondu neplatné, načež mohly být navíc novému nabyvateli uloženy i další podmínky, kterých bylo zapotřebí, aby bylo zajištěno, že přiděleného majetku bude užíváno k účelu, ke kterému byl přidělen, viz ust. § 25 daného zákona,¹⁶⁹
- zákon č. 76/1946 Sb., o zrušení a o změně soudních rozhodnutí v občanských věcech právních z doby nesvobody,
- zákon č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzházejících, anebo
- zákon č. 31/1947 Sb., který umožnil, aby majetek (či jeho součást) konfiskovaný na základě dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. mohl osidlovací úřad a Fond národní obnovy slučovat či rozdělovat z důvodu hospodářské účelnosti, a především pak umožnil zkrácené přidělové řízení, v rámci kterého se mohly za úplatu přidělovat tzv. malé a střední majetkové podstaty (drobné živnostenské podniky a rodinné domky) do vlastnictví oprávněným zájemcům.¹⁷⁰

Po provedení konfiskace zejména maďarského a německého zemědělského majetku a jeho přidělení oprávněným zájemcům došlo u nás k postupnému naplňování vládního programu Gottwaldovy vlády (tzv. Hradeckého programu), a to v podobě přijetí šesti tzv. Ďurišových zákonů, jejichž návrhy připravilo v říjnu 1946 ministerstvo zemědělství, a mezi které patřily tzv. scelovací zákon (zákon o technicko-

¹⁶⁹ PŠENÍČKOVÁ, Jana, ed. *Sborník právních a ostatních předpisů k provádění pozemkových reforem po roce 1945*. Vyd. 1. V Praze: Státní ústřední archiv, 1998. ISBN 80-85475-45-6. s. 3-5.

¹⁷⁰ Československá republika. Zákon č. 31 ze dne 14. února 1947, o některých zásadách při rozdělování nepřátelského majetku, konfiskovaného podle dekretu prezidenta republiky ze dne 25. října 1945, č. 108 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondu národní obnovy. In *Sbírka zákonů*. 1947, částka 16, s. 203.

hospodářských úpravách pozemků), zákon o úpravě dělení zemědělských podniků v pozůstalostním řízení a o zamezení drobení zemědělské půdy, zákon o zaknihování přiděleného majetku, zákon o myslivosti, zákon o zajištění zemědělského výrobního plánu a zákon o revizi pozemkové reformy. V případě naplňování tzv. Hradeckého programu pak došlo v dubnu roku 1947 rovněž k přijetí zákonné úpravy týkající se pomoci zemědělcům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu, konkrétně pak k přijetí zákona č. 55/1947 Sb.

3.2. K zákonné úpravě revize tzv. první pozemkové reformy

Stran přijetí právní úpravy revize tzv. první pozemkové reformy předně konstatuji, že ačkoliv byla samotná koncepce zákona připravena v rámci tzv. Ďurišových zákonů již na podzim roku 1946, návrh zákona byl předložen k diskuzi široké zemědělské veřejnosti až na jaře roku 1947. Dne 11. července 1947 pak byl ústavodárným Národním shromážděním republiky Československé přijat zákon o revizi první pozemkové reformy, a to pod č. 142, (dále také jen jako „zákon o revizi první pozemkové reformy“).

Zákon o revizi první pozemkové reformy obsahově navazoval především na právní předpisy upravující předválečnou pozemkovou reformu, a dále pak na některé dekrety prezidenta republiky (zejména pak dekret prezidenta republiky č. 12 ze dne 21. června 1945 a dekret prezidenta republiky č. 28 ze dne 20. července 1945). Ideologicky měl zákon o revizi první pozemkové reformy zjednat nápravu nedůsledného provedení předválečné pozemkové reformy. Například poslanec Josef Nepomucký (s politickou příslušností KSČ) při přijímání zákona o revizi první pozemkové reformy na dané téma uvedl, že *„Tento zákon [rozumí se záborový zákon], v podstatě revoluční, byl na tehdejší dobu dobrý a pokrokový, neboť znamenal vyvlastnění veškeré půdy nad 150 ha půdy zemědělské a 250 ha půdy veškeré. Teprve však v praxi, v pozdějším provádění tohoto zákona, stejně jako zákona přidělového a náhradového, udělaly se všechny ony chyby, na které si plným právem dnes stěžuje náš zemědělský lid, který tehdy po přijetí zákonů u víře, že zákony budou prováděny dobře a spravedlivě, dal se do práce a čekal, až mu praktické provádění zákona dá to, nač má nárok, t. j. statkářskou a velkostatkářskou půdu. Stal se však pravý opak. Na scénu vystoupili advokáti statkářů a velkostatkářů, notáři a později i celá řada politických korupčníků, kteří zneužili*

*několika výjimkách, jež v zákoně byly připuštěny, k tomu, že připravili poctivé uchazeče o právo na příděl, o právo na půdu.*¹⁷¹ V tomto ohledu se předmětem kritiky nedostatečného provedení tzv. první pozemkové reformy stal především (nikoliv však výlučně) výklad ust. § 20 věty první přídělového zákona (jakožto právního nároku vlastníků na propuštění nejen ploch, které bylo možné označit za přírodní či umělecké památky, ale i dalších ploch, z jejichž výnosů měly být tyto památky pro futuro udržovány, kdy ke dni 1. ledna 1938 bylo na základě ust. § 20 přídělového zákona na celém tehdejší území ČSR propuštěno původním vlastníkům celkem 1,178.758 ha veškeré půdy, z toho 67.989 ha půdy zemědělské), a dále vytváření tzv. zbytkových statků (přičemž ohledně předmětné problematiky bude podrobněji pojednáno níže). Stranou kritiky nezůstalo ovšem ani nevyužívání postupu podle ust. § 14 záborového zákona, které umožňovalo za předpokladu místní potřeby a pro účely obecního blaha vyvlastnit zabranou půdu i pod výměru 250 ha, anebo nedůsledné provedení záboru v případech předpokládaných v ust. § 4 záborového zákona.¹⁷²

Na základě ust. § 1 zákona o revizi první pozemkové reformy měla být tedy podrobena revizi úprava pozemkového vlastnictví, jež byla provedena v intencích záborového zákona, včetně jeho prováděcích předpisů, konkrétně pak:

a) pozemkový majetek, jenž byl ze záboru vyloučen podle ust. § 3 písm. a) záborového zákona, byl propuštěn dle ust. § 11 věty druhé záborového zákona, anebo byl ponechán původnímu vlastníkovu na základě ust. § 20 přídělového zákona, a to za předpokladu, že tento majetek byl stále ve vlastnictví osob (popř. jejich dědiců), ve prospěch kterých byl ze záboru vyloučen, propuštěn či ponechán,¹⁷³ dále

¹⁷¹ ČSR. Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1946-1948: Stenoprotokol 67. schůze (z 11. 7. 1947). Dostupný z <<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/067schuz/s067001.htm>>

¹⁷² Československá republika. Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé. *Tisk č. 691: vládní návrh zákona o revizi první pozemkové reformy*. Dostupný také z <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0691_01.htm>

¹⁷³ V českých zemích se přitom podle důvodové zprávy k návrhu zákona o revizi první pozemkové reformy mělo po proběhnutí konfiskací zemědělského majetku jednat až o 450.479 ha veškeré půdy, z toho 62.300 ha činila zemědělská půda, přičemž na Slovensku byla většina dotčené půdy již zkonfiskována jako majetek osob maďarské národnosti. V případě do té doby zabrané, avšak doposud nepřiděleného pozemkového majetku, měla být současně neprodleně provedena pozemková reforma celkově až na 87.527 ha veškeré půdy.

- b) zabraný pozemkový majetek, o kterém však nebylo doposud rozhodnuto ani propuštěním ze záboru, ani ponecháním původním vlastníkům ve smyslu ust. § 20 přídělového zákona, a u kterého zároveň nebylo ještě provedeno přídělové řízení,
- c) majetkové soubory, v jejichž případě bylo rozhodnuto, že nebude použito ust. § 4 záborového zákona, nebo které byly ze záboru propuštěny, a konečně i
- d) zemědělské a lesní podniky či jiné samostatné hospodářské jednotky, vytvořené ze zabraného pozemkového majetku jednak přidělem nebo směnou podle přídělového zákona anebo koupí zabrané půdy podle ust. § 7 záborového zákona, jednak koupí půdy vyloučené ze záboru podle ust. § 3 písm. a) záborového zákona či půdy propuštěné podle ust. § 11 záborového zákona, popř. půdy ponechané vlastníkově podle ust. § 20 přídělového zákona, pokud jejich výměra přesahovala 50 hektarů veškeré půdy.¹⁷⁴

Ust. § 1 písm. d) zákona o revizi první pozemkové reformy přitom v tomto ohledu zakotvilo novou legální definici tzv. zbytkových statků. Pod institut tzv. zbytkových statků tak byly nově subsumovány nejen podniky, které byly přiděleny v řádném nebo tzv. zkráceném přídělovém řízení (podle ust. § 7 záborového zákona), ale i podniky, které byly získány volným odprodejem zabraných nemovitostí, nemovitostí propuštěných ze záboru, anebo nemovitostí ponechaných podle ust. § 20 přídělového zákona.¹⁷⁵ (V této souvislosti si dovoluji toliko pro úplnost rekapitulovat, že původně byly tzv. zbytkové statky vytvářeny v průběhu předválečné pozemkové reformy především na základě ust. §§ 24 a 25 přídělového zákona a § 75 náhradového zákona, a to tak, aby v rámci zabraného dvora (statku) zbylo alespoň tolik půdy, aby bylo možné budovy a ostatní inventář pro výrobu nadále efektivně obhospodařovat, resp. aby, tyto nebyly ve větším měřítku hospodářsky znehodnoceny. Jednalo se tedy o celé dvory se zemědělskými objekty a pozemky, vč. živého a mrtvého inventáře, v rámci velkostatků, které podléhaly tzv. první pozemkové reformě. Tyto zbytkové statky pak byly přidělovány zejména bývalým hospodářským úředníkům a nájemcům na příslušných velkostatcích. S nabytím účinnosti zákona o revizi první pozemkové

¹⁷⁴ Československá republika. Zákon č. 142 ze dne 11. července 1947, o revizi první pozemkové reformy. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1947, částka 65, s. 689.

¹⁷⁵ Československá republika. Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé. *Tisk č. 691: vládní návrh zákona o revizi první pozemkové reformy*. Dostupný také z <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0691_02.htm>

reformy však tzv. zbytkové statky vytvořené v průběhu předválečné pozemkové reformy tvořily nově toliko jednu z kategorií institutu zbytkových statků, a to ve smyslu ust. § 1 písm. d) předmětného zákona.)

Revizi pak byla podle ust. § 2 zákona o revizi první pozemkové reformy podrobena rozhodnutí a opatření vydaná Státním pozemkovým úřadem (včetně rozhodnutí o přidělu a přidělových listin) nebo vydaná ministerstvem zemědělství, které jeho roli převzalo od roku 1935, a dále rozhodnutí a opatření vydaná bývalým Pozemkovým úřadem pro Čechy a Moravu,¹⁷⁶ a na Slovensku též bývalým ŠPÚ.¹⁷⁷

K provedení revize předválečné pozemkové reformy bylo oprávněno ministerstvo zemědělství (na Slovensku zásadně prostřednictvím pověřenectva zemědělství a pozemkové reformy), přičemž ministerstvo rozhodovalo na základě souhlasného usnesení tzv. revizní komise, jež měla 6 členů a 6 náhradníků, kterou jmenovala a odvolávala vláda na návrh ministra zemědělství; a nebylo-li usnesení revizní komise v souladu s předpisy zákona o revizi první pozemkové reformy, nebo nedošlo-li k usnesení revizní komise ve lhůtě stanovené jednacím řádem, předložil ministr zemědělství věc k projednání vládě a následně rozhodl podle jejího usnesení.¹⁷⁸

Co se týče finanční stránky věci, měla být pro provádění revize předválečné pozemkové reformy zachována po vzoru první pozemkové reformy zásada finanční soběstačnosti¹⁷⁹ (konkrétní zákonná úprava viz ust. § 12 a § 13 zákona o revizi první pozemkové reformy).

¹⁷⁶ který byl zřízen na základě vládního nařízení ze dne 24. dubna 1942, č. 241 Sb., o pozemkovém úřadě pro Čechy a Moravu.

¹⁷⁷ zřízen na základě zákona ze dne 22. února 1940, č. 45 Sl. z. z., o zřízení Štátneho pozemkového úradu (ŠPÚ).

¹⁷⁸ Československá republika. Zákon č. 142 ze dne 11. července 1947, o revizi první pozemkové reformy. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1947, částka 65, s. 689.

¹⁷⁹ V této souvislosti dodávám, že financování tzv. první pozemkové reformy spočívalo v několika samostatných fondech (jmenovitě v náhradovém fondu, kolonizačním fondu, fondu československých legionářů pro pozemkovou reformu, fondu pro zaopatřování zaměstnanců velkostatků a náhradové bance) a bylo v podstatě, pomineme-li řadu subvencí, soběstačné (např. náhradový fond obdržel zprvu od státu zálohu ve výši 150 mil. Kč, kterou následně z převážné části splatil odpisem přidělových cen, a to za majetek přidělený státu; ceny přejímací pak byly následně hrazeny z obdržených plateb připadajících na přidělové ceny), přičemž dozor nad financováním vykonával Nejvyšší účetní a kontrolní úřad. (bliže viz PŠENÍČKOVÁ, Jana. *Zbytkové statky v Čechách: 1918-1948*. Vyd. 1. V Praze: Státní ústřední archiv, 1998. ISBN 80-85475-43-X. s. 9.).

Mezi hlavní prováděcí právní předpisy, jež následně umožnily naplnění účelu zákona o revizi první pozemkové reformy, řadíme zejména:

- vládní nařízení č. 1/1948 Sb., kterým se provádějí některá ustanovení zákona o revizi první pozemkové reformy, a
- vládní nařízení č. 194/1947 Sb., o soupisu pozemkového majetku pro revizi první pozemkové reformy a o jejím vyznačení ve veřejných knihách, přičemž s realizací samotné revize se započalo až po přijetí příslušných prováděcích předpisů, tedy v lednu roku 1948.

Nejvýznamnější novelu zákona o revizi první pozemkové reformy pak bezesporu představuje zákon č. 44/1948 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o revizi první pozemkové reformy, ze dne 21. března 1948, kdy po tzv. vítězném únoru bylo ze strany zákonodárce dovozeno, že potřeba půdy pro drobné zemědělce (resp. pro oprávněné uchazeče) byla mnohem vyšší, než bylo možné na základě do té doby platného znění zákona o revizi první pozemkové reformy formou přidělů uspokojit, přičemž s odvoláním se na požadavky zástupců rolnických komisí měla být napříště získána pro účely přidělů i půda, jež byla předmětem záboru, a které bylo dosavad použito pro vytvoření zbytkových statků, a to vše při zrušení nároku původních vlastníků zbytkových statků na ponechání alespoň 50 ha půdy.¹⁸⁰

Samotný zákon o revizi první pozemkové reformy pak de facto pozbyl účinků až dne 24. června 1991, a to v důsledku nabytí účinnosti zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, (dále také jen jako „zákon o půdě“), konkrétně pak na základě ust. § 32 daného zákona, jež stanovilo, že ode dne nabytí účinnosti zákona o půdě se již nepoužijí ustanovení záborového zákona, zákona o revizi první pozemkové reformy ani zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě.¹⁸¹

¹⁸⁰ Československá republika. Zákon č. 44 ze dne 21. března 1948, kterým se mění a doplňuje zákon o revizi první pozemkové reformy. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1948, částka 21, s. 423.

¹⁸¹ Česká a Slovenská Federativní Republika. Zákon č. 229 ze dne 21. května 1991, o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. In *Sbírka zákonů a nařízení České a Slovenské Federativní Republiky*. 1991, částka 45, s. 1062.

V této souvislosti si dovoluji pro úplnost upozornit na novelizaci ust. § 32 zákona o půdě provedenou na základě zákona č. 183/1993 Sb., kterým bylo toto zákonné ustanovení doplněno o nové dva odstavce, na základě kterých se za okamžik přechodu na stát nebo jinou právnickou osobu postupem podle zákona o revizi první pozemkové reformy považuje den faktického převzetí dotčené nemovitosti státem nebo jinou právnickou osobou, přičemž k přechodu vlastnického práva na přídělce mělo dojít u přídělů podle zákona o revizi první pozemkové reformy vkladem vlastnického práva do pozemkové knihy.¹⁸²

Ačkoliv ust. § 32 odst. 2 zákona o půdě, dle kterého zabraný majetek přecházel na stát nebo jinou právnickou osobu dnem faktického převzetí, představovalo toliko deklaratorní ustanovení a dosavadní právní stav nijak neměnilo,¹⁸³ jinak tomu bylo v případě ust. § 32 odst. 3 zákona o půdě, které muselo být nakonec na návrh Krajského soudu v Praze v roce 1995 Ústavním soudem pro rozpor s ustanovením článku 1 Listiny základních práv a svobod zrušeno, a to nálezem Ústavního soudu č. 166/1995 Sb.

Ústavní soud se ve výše uvedeném řízení musel přitom zabývat zejména otázkou opuštění intabulačního principu (ve vztahu k přijetí občanského zákoníku č. 141/1950 Sb.) a dopadem této skutečnosti na způsob nabytí vlastnictví k přiděleným nemovitostem podle zákona o revizi první pozemkové reformy. V této souvislosti Ústavní soud konstatoval, že po opuštění od intabulačního principu tedy bylo v souladu s ust. § 111 odst. 1 a § 114 občanského zákoníku č. 141/1950 Sb. jedinou podmínkou nabytí vlastnického práva k přidělu toliko řádné provedení přidělového řízení ukončené

¹⁸² Česká republika. Zákon č. 183 ze dne 1. června 1993, kterým se mění a doplňuje zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 42/1992 Sb., zákona č. 93/1992 Sb. a zákona České národní rady č. 39/1993 Sb. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 46, s. 933.

¹⁸³ V návaznosti na shora uvedené je nezbytné mít na paměti, že nemovitosti nepřešly bez dalšího na stát výlučně na základě zápisu poznámky o zamýšleném převzetí, nýbrž až faktickým převzetím dané nemovitosti. S ohledem na skutečnost, že při zakládání evidence nemovitostí nebyly z pozemkových knih převzaty poznámky o zamýšleném převzetí, tak za předpokladu, že stát nezajistil provedení knihovního pořádku v pozemkové knize (popř. následně nezajistil v evidenci nemovitostí zápis vlastnického práva ve prospěch státu), bude obvykle v dnešním katastru nemovitostí zapsán u předmětné nemovitosti stále ten subjekt, jenž vlastnil příslušnou nemovitost před jejím přechodem na stát, což ovšem nevylučuje možnost, že v mezidobí (nejpozději však do 23. června 1991) byla nemovitost fakticky převzata státem, a tudíž se vlastníkem zabrané nemovitosti stal in concreto stát. (viz BAUDYŠ, Petr. *Katastr nemovitostí*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2010. xiv, Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 978-80-7400-304-2. s. 273-274.)

vydáním přidělové listiny. Znění ust. § 32 odst. 3 zákona o půdě tak dle názoru Ústavního soudu odpovídalo, co se týče přidělů podle zákona o revizi první pozemkové reformy, toliko právnímu stavu do dne 1. ledna 1951, kdy nabytí účinnosti občanský zákoník č. 141/1950 Sb.; opomenulo ovšem přidělce, u kterých vklad vlastnického práva do pozemkových knih do dne 31. prosince 1950 proveden nebyl, a kteří tak nabyli vlastnického práva k přidělu nabytím účinnosti předmětného občanského, přičemž taková právní úprava byla podle Ústavního soudu zjevně v rozporu s principem rovnosti zakotveným v ustanovení článku 1 Listiny základních práv a svobod, a z tohoto důvodu byla zrušena.¹⁸⁴

Co se ovšem týče vlastní úpravy zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, i problematiky opuštění intabulačního principu, konstatuji, že o těchto otázkách bude ještě podrobněji pojednáno ve 4. kapitole této práce.

3.3. Provádění revize tzv. první pozemkové reformy

Předně nutno zrekapitulovat, že na základě zákona o revizi první pozemkové reformy byla revizi podrobena transformace pozemkového vlastnictví provedená podle záborového zákona (a jeho prováděcích předpisů), přičemž se obecně jednalo o nemovitý majetek, jenž byl vyloučen ze záboru, ponechán původním vlastníků, anebo o kterém nebylo doposud stran přidělu nebo propuštění ze záboru rozhodnuto, a dále o zemědělské podniky a majetkové soubory nad 50 ha výměry.¹⁸⁵

Revize podle zákona č. 142/1947 Sb. se naproti tomu netýkala půdy zkonfiskované nebo znárodněné na základě dekretů prezidenta republiky, šlechtických podniků ani pozemkového majetku ve vlastnictví státu, družstev či svazků územní samosprávy.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Česká republika. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 14. června 1995 ve věci návrhu na zrušení § 32 odst. 3 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 183/1993 Sb. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1995, částka 43, s. 2060.

¹⁸⁵ Československá republika. Zákon č. 142 ze dne 11. července 1947, o revizi první pozemkové reformy. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1947, částka 65, s. 689.

¹⁸⁶ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9. s. 58-63.

Z revize ve smyslu zákona č. 142/1947 Sb. mohly být navíc ministerstvem zemědělství vyloučeny pozemky jiných než znárodněných podniků, jestliže to bylo potřeba pro zajištění řádného provozu a rozvoje dotčeného podniku.¹⁸⁷

V zásadě lze přitom konstatovat, že provádění revize tzv. první pozemkové reformy bylo založeno na těchto hlavních principech:

- a) v případě velkostatků bylo cílem anulování tzv. generálních dohod¹⁸⁸, eliminování aplikace ust. § 20 přidělového zákona a ust. § 11 věty druhé záborového zákona, a naproti tomu byla snaha o využívání postupu podle ust. § 11 věty první záborového zákona, čímž mělo dojít ke zmenšení zbývajících velkostatků až na výměru 50 ha, a to bez ohledu na skutečnost, zda se jednalo velkostatky soukromých osob anebo církve;
- b) všechny tzv. zbytkové statky měly být podrobeny přezkumu, kdy napříště se mělo v jejich případě jednat skutečně jen o pozemkový majetek, který tzv. zbývá (po uspokojení veřejného zájmu a všech oprávněných žadatelů o přiděl). V tomto směru ust. § 6 zákona o revizi první pozemkové reformy explicitně stanovilo právní úpravu převzetí tzv. zbytkových statků (ve smyslu jejich nového pojetí podle ust. § 1 odst. 1 písm. d) citovaného zákona) do vlastnictví státu, a to například za předpokladu, že nabyvatel zbytkového statku ke dni 8. července 1946 na zbytkovém statku trvale osobně nehospodařil anebo neměl v sídle podniku své stálé bydliště, popř. nebyl zemědělec, vyjma případů, kdy vlastníkově zbytkového statku bylo bráněno na zbytkovém statku trvale osobně hospodařit z důvodu výkonu veřejné funkce nebo vlivem okolností nezávislých na jeho vůli (tj. z důvodu stáří, nemoci, apod.¹⁸⁹). Zbytkový statek, nebo jeho část, bylo navíc možné převzít na návrh rolnické komise, pokud byla místní

¹⁸⁷ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9. s. 58-63.

¹⁸⁸ Stran tzv. generálních dohod o provedení pozemkové reformy uzavřených mezi ministerstvem zemědělství či bývalým pozemkovým úřadem a původními vlastníky zabraného pozemkového majetku pro úplnost zároveň konstatuji, že ke zrušení těchto dohod došlo konkrétně na základě ust. § 5 zákona o revizi první pozemkové reformy, přičemž byla současně zrušena ta ustanovení dohod, podle kterých bylo u části zabraného majetku odloženo provedení pozemkové reformy, a to na budoucí, v dohodách blíže určenou dobu. Vlastníkům zabraného majetku však za zrušení těchto dohod náhrada nepříslušela. (viz PŠENÍČKOVÁ, Jana. *Zbytkové statky v Čechách: 1918-1948*. Vyd. 1. V Praze: Státní ústřední archiv, 1998. ISBN 80-85475-43-X. s. 122-128.).

¹⁸⁹ Československá republika. Zákon č. 142 ze dne 11. července 1947, o revizi první pozemkové reformy. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1947, částka 65, s. 689.

potřeba půdy k uspokojení oprávněných uchazečů o přiděl naléhavá (tj. bylo potřeba vytvořit soběstačnou zemědělskou usedlost), anebo pokud si to žádal veřejný zájem. Podle ust. § 6 odst. 5 zákona o revizi první pozemkové reformy pak byli vlastníci živého a mrtvého inventáře při převzetí zbytkových statků povinni odprodat státu poměrnou část příslušného inventáře, a to za úřední cenu, a nebyla-li tato cena stanovena, tak za cenu obvyklou;¹⁹⁰

c) pro účely provedení revize se přitom přiměřeně aplikovala ustanovení o řízení podle záborového zákona, náhradového zákona a přidělového zákona. Původním vlastníkům velkostatkářské a církevní půdy měla být poskytnuta náhrada ve smyslu tzv. první pozemkové reformy, a to ve výši průměrných cen za půdu z období 1913 až 1915. Vlastníkům tzv. zbytkových statků měla být poskytnuta náhrada odpovídající nabývacím cenám;

d) knihovním věřitelům, jakož i dalším věcně oprávněným osobám, jejichž práva měla být provedením revize tzv. první pozemkové reformy dotčena, měla být poskytnuta úhrada, a to až do výše náhrady za převzatý majetek. Jinak se pro vyrovnání těchto závazků přiměřeně použila ustanovení náhradového zákona;¹⁹¹

e) zaměstnanci, kteří byli v den převzetí nebo vyvlastnění majetku podle zákona č. 142/1947 Sb. na dotčeném majetku zaměstnaní, měli být zabezpečeni ve smyslu zákona č. 16/1947 Sb., o umístění a jiném zaopatření zaměstnanců na zkonfiskovaném zemědělském majetku a jejich rodinných příslušníků;¹⁹²

f) v rámci přidělového řízení pak měli být ve smyslu konfiskačního a osidlovacího dekretu preferovanými nabyvateli: zemědělští rolníci, malorolníci a deputátníci apod.¹⁹³

Co se týče vlastního provádění revize podle zákona č. 142/1947 Sb., konstatují, že bylo v první řadě nezbytné provést soupis půdy, jež podléhala revizi tzv. první pozemkové reformy, a v té souvislosti vyznačit v pozemkových knihách skutečnost, že

¹⁹⁰ PŠENÍČKOVÁ, Jana. *Zbytkové statky v Čechách: 1918-1948*. Vyd. 1. V Praze: Státní ústřední archiv, 1998. ISBN 80-85475-43-X. s. 122-128.

¹⁹¹ Československá republika. Zákon č. 142 ze dne 11. července 1947, o revizi první pozemkové reformy. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1947, částka 65, s. 689.

¹⁹² MICHL, Jaroslav, ed., PETRŮV, František, ed. a NOVÝ, Josef, ed. *Revize první pozemkové reformy*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1948. Československé právo. Ř. I; Sv. 19. s. 165.

¹⁹³ KOŤÁTKO, Jiří. *Pozemková reforma v Československu*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1949. Malá knihovna informací; sv. 26. s. 30-31.

se in concreto jedná o majetek, který je předmětem revize, a to vše dle vládního nařízení č. 194/1947 Sb., o soupisu pozemkového majetku pro revisi první pozemkové reformy a o jejím vyznačení ve veřejných knihách. Předmětné vládní nařízení přitom navíc blíže konkretizovalo předmět soupisu i osoby soupisem povinné.

Samotným provedením revize předválečné pozemkové reformy bylo pověřeno ministerstvo zemědělství (na Slovensku jednající zásadně prostřednictvím pověřenectva zemědělství a pozemkové reformy), které rozhodovalo podle usnesení revizní komise. Složení, působnost a činnost revizní komise blíže konkretizovalo vládní nařízení č. 1/1948 Sb., kterým se provádějí některá ustanovení zákona o revisi první pozemkové reformy.¹⁹⁴

Přídělové řízení se provádělo v součinnosti s rolnickými komisemi. O příděl byl oprávněn žádat československý státní občan (anebo žadatel o státní občanství podle ústavního zákona č. 74/1946 Sb.), jenž byl české, slovenské či jiné slovanské národnosti, neztratil volební právo a byl státně i národně spolehlivý.¹⁹⁵

Pozemkový majetek získaný pro účely přídělu byl pak přidělován zásadně úplatně (kdy cena za příděl byla určena při zohlednění druhu, jakosti, polohy a účelu přídělu), a to:

- a) malozemědělcům k doplnění jejich zemědělské nesoběstačné usedlosti,
- b) zemědělským zaměstnancům, malozemědělcům a rolnickým synům a dcerám, zejména pokud se jednalo o krajany vracejícími se do vlasti, ve smyslu ústavního zákona č. 74/1946 Sb., k vytvoření zemědělských usedlostí,
- c) malým a středním zemědělcům, kterým byla půda vyvlastněna na stavby cest, železnic a jiných objektů veřejného zájmu po 1. lednu 1938,
- d) veřejnoprávním korporacím pro účely veřejné,
- e) zemědělským výrobním družstvům k účelům společného hospodaření a jiným zemědělským družstvům pro potřeby jejich provozu,¹⁹⁶ a dále

¹⁹⁴ V tzv. revizní komisi byli přitom až do dne 25. února 1948 paritně zastoupeni zástupci stávajících politických stran (viz KUBAČÁK, Antonín a JACKO, Karel. *Restituce zemědělského a lesního majetku*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 2011. ISBN 978-80-7084-994-1. s. 8-10).

¹⁹⁵ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9. s. 58-63.

¹⁹⁶ Československá republika. Zákon č. 142 ze dne 11. července 1947, o revisi první pozemkové reformy. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1947, částka 65, s. 689.

f) dělníkům, veřejným a soukromým zaměstnancům a maloživnostníkům do výměry nejvýše však 0,5 ha pro stavbu vlastního domu nebo na zřízení zahrádky nebo na rozšíření provozních zařízení.¹⁹⁷

Lesní půda se přidělovala státu, svazkům územní samosprávy nebo lesním družstvům; a jen ve výjimečných případech jednotlivcům.¹⁹⁸

Závěrem této podkapitoly si pro úplnost dovoluji ještě zmínit speciální právní úpravu převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou, jmenovitě pak zákon č. 143/1947 Sb., rovněž známý pod označením Lex Schwarzenberg. Není přitom jisté bez zajímavosti, že se v daném případě zvažovala ve vztahu k majetku knížete Adolfa Schwarzenberga nejprve konfiskace majetku na základě dekretu presidenta republiky č. 12/1945 Sb., a to mj. s ohledem na skutečnost, že během sčítání obyvatel v letech 1929 až 1930 byla jako národnost Adolfa Schwarzenberga uvedena na příslušném formuláři národnost německá.¹⁹⁹ Jelikož však aktivity knížete proti nacistickému režimu byly nesporné, nebylo možné jeho majetek na základě dekretu presidenta republiky č. 12/1945 Sb. zkonfiskovat, a bylo tedy nutné pro daný případ nakonec přijmout speciální zákonnou úpravu, kterou představuje právě zákon č. 143/1947 Sb. V této souvislosti napsal dne 31. října 1947 (tj. necelé tři roky před svou smrtí) Adolf Schwarzenberg z exilu v Laussane svému příteli, Ginovi Brunellimu, následující *„Češi 10. července nechali parlamentem schválit zvláštní zákon, kterým mi zkonfiskovali prakticky všechno, co v Československu vlastním. Bez náhrady. Snažili se dokázat, že jsem nacist, kolaborant, zrádce, Němec a tak dále, aby mě mohli okrást. Jenže to se jim nemohlo podařit a museli uznat, že mé chování v průběhu války bylo bezchybné, tak zkrátka protlačili parlamentem zákon, který jim přinesl kýžený výsledek. Jsou to ale džentlmeni a demokraté, že ano?“*²⁰⁰

¹⁹⁷ Československá republika. Zákon č. 142 ze dne 11. července 1947, o revisi první pozemkové reformy. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1947, částka 65, s. 689.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ JURÍK, Pavel. *Jihočeské dominium. Rožmberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové v jižních Čechách*. Praha: nakladatelství Libri, 2008. s. 238-241. ISBN 80-7277-359-3.

²⁰⁰ ENGELOVÁ, Tereza. *Žádám jen spravedlnost* [online]. reportermagazin.cz: 5. 4. 2020 [cit. 10.9.2020]. Dostupné z <<https://www.reportermagazin.cz/a/pRECf/zadam-jenspravedlnost>>.

Na základě zákona č. 143/1947 Sb., o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou, přitom přešel na Českou zemi veškerý zemědělský, lesní, rybníční, průmyslový, obchodní i živnostenský nemovitý majetek, zapsaný knihovně na Josefa Adolfa knížete ze Schwarzenbergů, Jana knížete ze Schwarzenbergů a dr. Adolfa Schwarzenberga, a to včetně všech budov a zámků s jejich zařízením, se všemi právy i závazky, počítaje i živý a mrtvý inventář se zásobami a provozní kapitál, nacházel-li se tento majetek k datu 9. května 1945 na území Československé republiky. Předmětný majetek přešel na stát bez náhrady, kdy dosavadním vlastníkům měl být namísto náhrady poskytnut zaopatřovací důchod ve výši určené vládou. Kompenzaci, kterou stát rodině přislíbil, a jejíž výše měla být později určena vládou, ovšem dosavadní vlastníci nikdy neobdrželi.²⁰¹

V zákonem stanovené lhůtě pak mělo ministerstvo zemědělství a zemský národní výbor v Praze určit, které části zemědělské půdy, jichž není k hospodářskému celku zapotřebí a v jaké výměře, budou přiděleny oprávněným uchazečům, a to dle zásad dekretu presidenta republiky ze dne 21. června 1945, č. 12 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, a dekretu presidenta republiky ze dne 20. července 1945, č. 28 Sb., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci.²⁰²

Karlovi VII. Schwarzenbergovi, jenž byl adoptován v roce 1960 Jindřichem Schwarzenbergem, se nakonec podařilo po roce 1992 získat na základě zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, postupně zpět například zámek Orlík (byť v havarijním stavu), rybníční půdu cca o výměře 400 ha či lesní pozemky o výměře cca 10.000 ha. V případě majetku hlubocké větve rodu Schwarzenbergů ovšem nebylo možné restituční nárok uplatnit, jelikož tento majetek byl znárodněn již před 25. únorem 1948. O zrušení samotného zákona Lex

²⁰¹ JURÍK, Pavel. *Jihočeské dominium. Rožmberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové v jižních Čechách*. Praha: nakladatelství Libri, 2008. s. 238-241. ISBN 80-7277-359-3.

²⁰² Československá republika. Zákon č. 143 ze dne 10. července 1947, o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1947, částka 66, s. 697.

Schwarzenberg následně usilovala Alžběta Pezoldová, jejíž stížnost byla ovšem v roce 1996 odmítnuta Evropským soudem pro lidská práva jako nepřipustná.²⁰³

3.3.1. Provádění revize tzv. první pozemkové reformy in concreto

V průběhu provádění revize předválečné pozemkové reformy se pak stal jedním z hlavních bodů kritiky tzv. první pozemkové reformy a tématem řady politických proklamací způsob vytváření a přidělování zbytkových statků v rámci první pozemkové reformy; slovy poslance J. Nepomuckého „*Celé dílo těchto protekčních a korupčních švindlů bylo však dovršeno vytvořením téměř 2.000 zbytkových dvorů s průměrným přídělem 100 ha nejlepší a nejbližší zemědělské půdy. Jejich přidělování - a to není nic, co by nebylo známo - od veliké většiny zbytkových dvorů, zvláště těch vybraných a dobrých, táhne se jako pupeční rodová šňůra k bývalým předákům bývalé agrární strany a také tu a tam i k předákům bývalých stran jiných. Naproti tomu 630.000 uchazečů nedostalo nic více a nic méně než 650.000 ha půdy, čili zatím co se cizácké i domácí šlechtě propouštěly ze záboru tisíce a desetitisíce hektarů půdy lesní i zemědělské, zatím co se zbytkářům přidělovaly 100 hektarové zbytkové dvory, drobní uchazeči nedostávali průměrně a nedostali více než 1 ha na jednoho přídělce, na jednu rodinu. Takhle skončilo provedení pokrokového a revolučního zákona, známého pozdějším pořekadlem: "Domkářům korec, zbytkářům dvorec."*“²⁰⁴. Během revize tzv. první pozemkové reformy tedy mělo být zejména přezkoumáno, zda je vlastník zbytkového statku zemědělec, zda na předmětném zbytkovém statku osobně hospodaří, způsob přidělení (resp. nabytí) zbytkového statku, a zda nebyl zbytkový statek vytvořen v rozporu s veřejným zájmem či na úkor případného drobného přídělu.²⁰⁵

V této souvislosti si tak dovoluji pro bližší představu předestřít způsob provedení revize tzv. první pozemkové reformy in concreto, a to na zbytkovém statku Háj.

²⁰³ JURÍK, Pavel. *Jihočeské dominium. Rožmberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové v jižních Čechách*. Praha: nakladatelství Libri, 2008. s. 305. ISBN 80-7277-359-3.

²⁰⁴ ČSR. Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1946-1948: Stenoprotokol 67. schůze (z 11. 7. 1947). Dostupný z <<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/067schuz/s067001.htm>>

²⁰⁵ PŠENÍČKOVÁ, Jana. *Zbytkové statky v Čechách: 1918-1948*. Vyd. 1. V Praze: Státní ústřední archiv, 1998. ISBN 80-85475-43-X. s. 122-128.

Předmětný zbytkový statek byl v průběhu tzv. první pozemkové reformy přidělen Státním pozemkovým úřadem z velkostatku Netolice s platností ode dne 1. listopadu 1931 manželům S. a A. Čtrnáctým, a to do jejich držby, správy a užívání, (viz příloha č. 1 této práce - *Protokol sepsaný komisí přidělového komisariátu (obvodové úřadovny) Státního pozemkového úřadu v Písku dne 14. listopadu 1931 v Háji*). Přídělová cena zbytkového statku pak při výměře 79 ha 68 a 76 m² činila 410.000,- Kč. Daný zbytkový statek byl přitom původně užíván panem S. Čtrnáctým na základě pachtovní smlouvy ze dne 9. července 1923.²⁰⁶ Právě bývalí pachtýři (nájemci) přitom představovali jednu z nejpočetnějších kategorií nabyvatelů nově vytvořených zbytkových statků. V tomto ohledu pro úplnost sděluji, že např. v rámci Obvodové úřadovny Státního pozemkového úřadu v Českých Budějovicích bylo vytvořeno celkem 145 zbytkových statků, přičemž jejich nové majitele bylo možné rozdělit do následujících kategorií:

<i>Kategorie nabyvatelů</i>	<i>Počet zbytkových statků</i>	<i>Celková výměra v ha</i>
úředníci	38	2.732,67
zřizenci	14	700,69
nájemci	25	1.859,88
zemědělci	29	1.789,38
legionáři	5	257
ostatní	2	323,87
stát	17	11.246,64
obce	4	412
družstva zaměstnanců	7	952,41
družstva ostatní	2	180
lihovar	1	84,50
ústav humánní a sociální	1	58

207

²⁰⁶ Státní okresní archiv Prachatic, fond ONV Prachatic – nezpracovaný, materiál období 1945-1990.

²⁰⁷ PŠENÍČKOVÁ, Jana. *Zbytkové statky v Čechách: 1918-1948*. Vyd. 1. V Praze: Státní ústřední archiv, 1998. ISBN 80-85475-43-X. s. 11.

V návaznosti na shora uvedené dále konstatuji, že (jako tomu bylo i v jiných případech) část přidělové ceny měla být uhrazena jako záloha, a to ještě před odevzdáním zbytkového statku, a zbývající část měla být následně doplacena prostřednictvím zápůjčky, která mohla být buď poskytnuta náhradovou bankou pro pozemkovou reformu, anebo se svolením Státního pozemkového úřadu některým jiným peněžním ústavem (za tímto účelem pak pozemkový úřad vydával souhlas i s případným vkladem zástavního práva ve prospěch příslušného peněžního ústavu). Státní pozemkový úřad si současně vyhradil vlastnické právo k přiděleným nemovitostem, a to až do doby úplného zaplacení přidělové ceny s příslušenstvím.

Zbytkový statek Háj byl pak podroben revizi podle zákona č. 142/1947 Sb. v březnu roku 1948, a to z důvodu naléhavé potřeby půdy (viz příloha č. 2 této práce – Revize zbytkového statku podle zák. č. 142/1947 Sb.). Podle ust. § 6 odst. 3 zákona o revizi první pozemkové reformy bylo nejprve rozhodnuto usnesením revizní komise ze dne 9. dubna 1949 o převzetí části zbytkového statku přesahující výměru 50 ha. Poté navrhla rolnická komise v Netolicích na základě zákona č. 44/1948 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o revizi první pozemkové reformy, převzetí zbytkového statku nad výměru 31 ha., a to s odůvodněním, že původně převzatou výměrou nebyla zajištěna plně místní potřeba půdy pro uspokojení oprávněných uchazečů a pro účely veřejné. Tvrzená naléhavá potřeba půdy pak byla potvrzena místním národním výborem. Ministerstvo zemědělství po provedení přezkumu předložených žadatelů o půdu zbytkového statku z hlediska ust. § 8 zákona o revizi první pozemkové reformy uznalo návrh rolnické komise za přiměřený a odpovídající zákonu. V souladu s rozhodnutím revizní komise ministerstva zemědělství ze dne 26. května 1948 byla pro účely pozemkové reformy nakonec určena část 64,64 ha a bývalému přidělci bylo přiděleno 15 ha.²⁰⁸ Rozhodnutí ministerstva zemědělství bylo přitom konečné a nebylo proti němu

²⁰⁸ Tento přiděl přitom pan S. Čtrnáctý obdržel, jelikož byl v době před okupací považován za vlastníka. V dané souvislosti pro úplnost shrnuji, že dotyčný obdržel zbytkový statek Háj v roce 1931 a držel jej až do roku 1941, kdy bývalou německou vnucenou správou (jež byla na daný zbytkový statek Háj uvalena) vstoupil přidělcem do nájemního vztahu s Náhradovým fondem ministerstva zemědělství v Praze. Ačkoliv byla nájemní (pachtovní) smlouva uzavřena, práva a povinnosti z ní vyplývající nebyly nikdy realizovány. Předmětný zbytkový statek ovšem v mezidobí ve prospěch přidělce zaknihován nebyl, a to vzhledem k neuhrazení přidělové ceny.

přípustné odvolání. Dne 24. června 1948 tedy ministerstvo zemědělství jménem a v zastoupení Československé republiky vypovědělo manželům Čtrnáctým ve smyslu ust. § 18 náhradového zákona, ve znění zákona č. 220/1922 Sb., a dle ust. čl. III. zákona č. 44/1948 Sb. ke dni 1. října 1948 hospodaření na nemovitostech tvořících zbytkový statek Háj a zapsaných na vložce č. 824 zemských desek. Proti výpovědi nebylo možné podat opravný prostředek. Téhož dne podalo ministerstvo zemědělství na Krajský soud civilní v Praze knihovni žádost, na základě které navrhlo, aby soud vydal usnesení, dle kterého bude nařízeno, aby bylo podle zákona o revizi první pozemkové reformy, ve znění zákona č. 44/1948 Sb., vládního nařízení č. 1/1948 Sb. a ust. § 2 a násl. náhradového zákona, ve znění zákona č. 220/1922 Sb., u nemovitostí tvořících zbytkový statek Háj na vložce č. 824 zemských desek poznamenáno, že ministerstvo zemědělství zamýšlí předmětné nemovitosti převzít a že se jedná o majetek, který je předmětem revize. Vydané soudní usnesení mělo pak být současně doručeno manželům Čtrnáctým s výzvou, aby se u soudu do 30-ti dnů ode dne doručení příslušného usnesení písemně vyjádřili, na které z nemovitostí do výměry 15 ha uplatňují nárok. Pokud tak neučiní, uplatní se právní domněnka, že se práva volby (ve smyslu ust. § 11 záborového zákona) vzdávají. Příslušné usnesení bylo Krajským soudem civilním v Praze vydáno již druhý den po podání knihovni žádosti na soud.²⁰⁹

Ve prospěch pana S. Čtrnáctého byla nakonec (dne 14. ledna 1949) vydána ministerstvem zemědělství přidělová listina, na základě které se uskutečnil převod vlastnického práva k nemovitostem v dané přidělové listině uvedených (v celkové výměře 7,8447 ha), a to v souladu a na základě ust. § 8 zákona o revizi první pozemkové reformy, ve znění zákona č. 44/1948 Sb., (viz příloha č. 3 této práce – Přidělová listina ze dne 14. ledna 1949).²¹⁰

3.4. Výsledky revize tzv. první pozemkové reformy

Ohledně výsledků provedené revize tzv. první pozemkové reformy předně konstatují, že podle povinného soupisu půdy bylo v Čechách přihlášeno k revizi celkem 441.242 ha veškeré půdy a 147.474 ha půdy zemědělské; z toho připadalo na 985

²⁰⁹ Státní okresní archiv Prachatic, fond ONV Prachatic – nezpracovaný, materiál období 1945-1990.

²¹⁰ Tamtéž.

zbytkových statků celkem 167.644 ha veškeré půdy a 87.510 ha půdy zemědělské a na 210 velkostatků pak celkem 273.598 ha půdy veškeré a 59.964 ha půdy zemědělské.²¹¹

Na Moravě a ve Slezsku bylo k revizi přihlášeno celkem 232.982 ha veškeré půdy (z čehož činilo půdy zemědělské 43.629 ha) a na Slovensku celkem 353.305 ha veškeré půdy (z čehož bylo 97.892 ha půdy zemědělské).²¹²

Na území celého Československa tak bylo k datu 31. března 1949 nakonec ponecháno původním vlastníkům úhrnem 60.815 ha půdy veškeré (tj. 23.611 ha půdy velkostatků a 37.204 ha půdy zbytkových statků); naproti tomu pro přidělové řízení bylo v celé zemi získáno úhrnem 966.714 ha veškeré půdy (z toho 409.593 ha v Čechách, 214.145 ha na Moravě a ve Slezsku a 342.976 ha na Slovensku), tzn. že z pozemkového vlastnictví podrobeného revizi ve smyslu zákona č. 142/1947 Sb. bylo zhruba 95 % získáno pro účely přidělového řízení a pouze cca 5% bylo ponecháno původním vlastníkům.²¹³

Zabraná půda byla přitom v průběhu revize tzv. první pozemkové reformy rozdělena především mezi drobné přidělce (celkem 99.783 ha převážně zemědělské půdy), výrobní družstva a národní výbory (71.547 ha) a státní statky (132.337 ha). Československý stát získal hlavně lesní půdu.²¹⁴

Co se týče tzv. zbytkových statků, tyto byly převážně rozparcelovány; z celkem 1.894 zbytkových statků jich bylo k datu 31. března 1949 1.467 rozděleno a u zbývajících 427 byla ponechána toliko malá výměra.²¹⁵

²¹¹ PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zbytkové statky v Čechách: 1918-1948*. Vyd. 1. V Praze: Státní ústřední archiv, 1998. ISBN 80-85475-43-X. s. 122-128.

²¹² BERANOVÁ, Magdalena; KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1. vydání. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-113-4. s. 380-381.

²¹³ KOŤÁTKO, Jiří. *Pozemková reforma v Československu*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1949. Malá knihovna informací; sv. 26. s. 30-31.

²¹⁴ BUREŠOVÁ, Jana. Návrat k první československé pozemkové reformě po druhé světové válce v mezinárodních souvislostech. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slovákcké muzeum*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 1994. s. 131-133.

²¹⁵ KOŤÁTKO, Jiří. *Pozemková reforma v Československu*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1949. Malá knihovna informací; sv. 26. s. 30-31.

4. Možné dopady tzv. první pozemkové reformy (včetně její revize) na současně vlastnické vztahy k nemovitostem v České republice

4.1. Snaha o nápravu některých křivd přijetím zákona o půdě

Dne 18. dubna 1990 schválilo Federální shromáždění Československé federativní republiky ústavní zákon č. 100/1990 Sb., na jehož základě bylo mj. novelizováno ust. čl. 8 Ústavy z roku 1960, dle kterého mělo do té doby socialistické společenské vlastnictví dvě základní formy, a to státní vlastnictví, které bylo vlastnictvím všeho lidu, a vlastnictví družstevní,²¹⁶ přičemž předmětné zákonné ustanovení nově znělo tak, že „*Vlastnictví zavazuje. Vlastnické právo nesmí být zneužíváno na újmu práv jiných osob nebo společnosti*“²¹⁷. V ust. čl. 7 ústavního zákona č. 100/1990 Sb. bylo zároveň stanoveno, že vlastnické právo a jiná majetková práva občanů, právnických osob i státu jsou chráněna ústavou a zákony, přičemž stát poskytuje všem vlastníkům rovnocennou ochranu.²¹⁸

Právě přijetím shora označeného ústavního zákona u nás bylo současně odstartováno přijímání zákonné úpravy, v jejímž důsledku mělo dojít k narovnání postavení soukromých vlastníků půdy a k restituci pozemkového vlastnictví, přičemž tento legislativní proces je ve vztahu k restitucím zemědělského a lesního majetku možné rozdělit na dvě základní období, konkrétně pak:

1) období od dubna 1990 do června 1991, během kterého došlo k přijetí zákona č. 162/1990 Sb., o zemědělském družstevnictví, jehož proklamovaným účelem bylo upravit postavení, právní poměry a zásady činnosti zemědělských družstev a jiných zemědělských družstevních organizací²¹⁹, a dále zákona č. 114/1990 Sb., kterým se měnil a doplňoval zákon č. 123/1975 Sb., o užívání půdy a jiného zemědělského majetku k zajištění výroby, ve znění zákona č. 95/1988 Sb., a jehož cílem bylo

²¹⁶ Československá socialistická republika. Ústavní zákon č. 100 ze dne 11. července 1960, Ústava Československé socialistické republiky. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1960, částka 40, s. 289.

²¹⁷ Československá federativní republika. Ústavní zákon č. 100 ze dne 18. dubna 1990, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé federativní republiky, a ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci. In *Sbírka zákonů*. 1990, částka 21, s. 402.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Československá federativní republika. Zákon č. 162 ze dne 3. května 1990, o zemědělském družstevnictví. In *Sbírka zákonů*. 1990, částka 29, s. 644.

v souladu s principem zrovnoprávnění všech forem vlastnictví umožnit vlastníkům v plném rozsahu užívat svou zemědělskou půdu a jiný zemědělský majetek a odstranit veškeré překážky, které brání ve výkonu tohoto jejich práva, a současně posílit vztah vlastníků k jejich půdě a dosáhnout ochrany jejich vlastnictví.²²⁰ Tyto právní předpisy se však týkaly občanů, jimž zůstalo zachováno vlastnické právo k zemědělské půdě. Pro účely narovnání vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku tedy bylo nezbytné přijmout ještě další nový právní předpis, jenž bude určující pro další období, a to

2) zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.²²¹ Na tento zákon je přitom nahlíženo jako na základní právní předpis restitučního charakteru, jenž si spolu s ostatními restitučními předpisy klade za cíl zmírnění některých majetkových křivd.²²²

Podle preambule zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, v platném znění, byl předmětný právní předpis přijat Federálním shromážděním České a Slovenské Federativní Republiky s cílem

- a) zmírnit následky některých majetkových křivd, k nimž došlo vůči vlastníkům zemědělského a lesního majetku v období od roku 1948 do roku 1989,
- b) dosáhnout zlepšení péče o zemědělskou a lesní půdu obnovením původních vlastnických vztahů k půdě a také

²²⁰ Československá federativní republika. Zákon č. 114 ze dne 19. dubna 1990, kterým se mění a doplňuje zákon č. 123/1975 Sb., o užívání půdy a jiného zemědělského majetku k zajištění výroby. In *Sbírka zákonů*. 1990, částka 24, s. 508.

²²¹ PRŮCHOVÁ, Ivana. *Restituce majetku podle zákona o půdě*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-110-5. s. 10.

²²² Pro úplnost konstatuji, že mezi další restituční zákony přijaté v dané době řadíme zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého, zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění některých majetkových křivd, a zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích. Majetku obecně se pak týkaly i další právní předpisy, a to např. zákon č. 42/1992 Sb., o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v družstvech, či zákon ČNR č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí, zákon č. 427/1990 Sb., o převezech vlastnictví státu k některým věcem na jiné právnické nebo fyzické osoby (zákon o tzv. malé privatizaci), nebo zákon č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby (zákon o tzv. velké privatizaci).

c) upravit vlastnické vztahy k půdě v souladu se zájmy hospodářského rozvoje venkova i v souladu s požadavky na tvorbu krajiny a životního prostředí.²²³

V rámci snahy o zmírnění některých následků majetkových křivd se přitom preferovala zásada vrácení nemovitostí jejich původním vlastníkům, popř. jejich právním nástupcům. Jelikož však v mezidobí došlo k různým dispozicím s vlastnictvím původních vlastníků (včetně přechodů a převodů na třetí osoby), anebo došlo ke změně způsobu využívání předmětných nemovitostí (kdy stavby či pozemky již nemohly sloužit původnímu účelu), bylo současně nutné upravit právní režim pro případ existence překážek bránících vydání nemovitostí. Tyto překážky zákon o půdě de facto dělí do dvou skupin, a to 1) na tzv. relativní překážky bránící vydání pozemků ve smyslu ust. § 11 odst. 3 zákona o půdě, kdy je na vůli oprávněné osoby, jestli bude požadovat vydání původního pozemku anebo vydání jiného pozemku ve vlastnictví státu, a 2) na tzv. absolutní překážky bránící vydání pozemků podle ust. § 11 odst. 1 a odst. 4 zákona o půdě, které ve svém důsledku znamenají, že je možné oprávněným osobám poskytnout namísto původního majetku pouze náhradní nemovitost, anebo finanční náhradu.²²⁴

Oprávněné osoby pak zákon o půdě definuje ve svém ust. § 4, povinné osoby ve svém ust. § 5 a okruh nemovitostí, které jsou povinné osoby vydat, ve svém ust. § 6, přičemž na základě předmětné zákonné úpravy je zároveň řešena problematika vrácení majetku²²⁵, který byl v období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990 odňat původním vlastníkům anebo vložen do zemědělského družstva. V daném směru se přitom v praxi jedná zejména o případy vydání hospodářských a obytných budov náležejících k původní zemědělské usedlosti, anebo sloužících zemědělské či lesní výrobě, popř. vodnímu hospodářství, a to včetně s tím souvisejících zastavených pozemků, inventáře a zásob, a dále o vydání lesní a zemědělské půdy.²²⁶

²²³ Česká republika. Zákon č. 229 ze dne 21. května 1991, o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. In *Sbírka zákonů*. 1991, částka 45, s. 1062.

²²⁴ KUBAČÁK, Antonín a JACKO, Karel. *Restituce zemědělského a lesního majetku*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 2011. ISBN 978-80-7084-994-1. s. 41-42.

²²⁵ event. poskytnutí náhrady za tento majetek

²²⁶ KUBAČÁK, Antonín a JACKO, Karel. *Restituce zemědělského a lesního majetku*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 2011. ISBN 978-80-7084-994-1. s. 19.

Lhůty k uplatnění nároku jsou zakotveny v ust. § 13 zákona o půdě. Jestliže byla vydána nemovitost podle ust. § 9 zákona o půdě (jedná se o případ vydání nemovitosti na základě dohody o vydání nemovitosti uzavřené mezi oprávněnou osobou a povinnou osobou schválené pozemkovým úřadem), měly oprávněné osoby, jež splňovaly všechny podmínky oprávněné osoby ke dni 31. lednu 1993 nebo ke dni 1. září 1993 a jejichž nároky uplatněné ve lhůtě podle ust. § 13 odst. 4 zákona o půdě nebyly uspokojeny, právo tyto nároky uplatnit u soudu, a to vůči osobám, kterým byla nemovitost vydána, a to do šesti měsíců ode dne skončení lhůty uvedené ust. § 13 odst. 4 zákona o půdě; oprávněná osoba podle ust. § 13 odst. 5 zákona o půdě pak mohla uplatnit nárok vůči osobám, kterým byla nemovitost vydána podle § 9 zákona o půdě, u soudu do šesti měsíců od uplynutí lhůty uvedené § 13 odst. 5 zákona o půdě.²²⁷

Oprávněná osoba mohla dále vyzvat povinnou osobu k vydání nemovitostí a požádat o poskytnutí náhrad v souladu s ust. § 14 až § 16 zákona o půdě, a to do šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděla, kdo je povinnou osobou,²²⁸ nejpozději však do pěti let ode dne 24. června 1991 (oprávněná osoba podle ust. § 13 odst. 5 zákona o půdě mohla pak uplatnit své nároky až do 31. prosince 1996). Neuplatněním nároku oprávněné osoby ve stanovené lhůtě příslušné právo zaniklo.

Právo na vydání nemovitosti podle ust. § 6 zákona o půdě mohla oprávněná osoba (s výjimkou oprávněné osoby ve smyslu ust. § 13 odst. 5 zákona o půdě)²²⁹ uplatnit až do dne 31. ledna 1993. Náhrady za živý a mrtvý inventář podle § 20 zákona o půdě pak mohla oprávněná osoba (s výjimkou oprávněné osoby ve smyslu ust. § 13 odst. 5 zákona o půdě) uplatnit až do dne 31. března 1993. Neuplatněním práva v zákonem stanovené lhůtě dané právo zaniklo.

²²⁷ BENDA, Josef. *Restituce majetku bývalých šlechtických rodů po roce 1989*. Praha: Tuláček, 2013. ISBN 978-80-904762-2-6. s. 199-200.

²²⁸ kdy běh předmětné šestiměsíční subjektivní lhůty začal běžet až ode dne účinnosti nálezu Ústavního soudu ČR, vyhlášeného pod č. 131/1994 Sb., a to vzhledem ke zrušení ust. § 8 odst. 4 zákona o půdě, které uplatnění práva do té doby bránilo, viz BENDA, Josef. *Restituce majetku bývalých šlechtických rodů po roce 1989*. Praha: Tuláček, 2013. ISBN 978-80-904762-2-6. s. 199-200.

²²⁹ Oprávněnými osobami ve smyslu ust. § 13 odst. 5 zákona o půdě se rozumí oprávněné osoby, které nebyly do 31. ledna 1993, popř. do 1. září 1993, oprávněnými osobami pouze proto, že nesplňovaly podmínku trvalého pobytu. Pro tyto osoby stanovil zákon o půdě v ust. § 13 odst. 5 zvláštní právní úpravu.

Lhůty pro předkládání písemných důkazů v řízení před pozemkovým úřadem se přitom řídily obecnými právními předpisy o správním řízení.²³⁰

V intencích mé rigorózní práce bych se však již chtěla nadále zabývat toliko restitučním titulem zakotveným v ust. § 6 odst. 1 písm. b) zákona o půdě, na základě kterého byly vydávány nemovitosti oprávněným osobám, kterými byli v zásadě státní občané České a Slovenské Federativní Republiky, jejichž půda, budovy a jiné zemědělské stavby, patřící k původní zemědělské usedlosti, přešly na stát nebo na jiné právnické osoby v tzv. rozhodném období od 25. února 1948²³¹ do 1. ledna 1990, a to v důsledku odnětí bez náhrady postupem podle zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, (nebo podle zákona o nové pozemkové reformě).²³²

Pozemkový majetek, jenž přešel na stát či jinou právnickou osobu ve smyslu ust. § 6 odst. 1 písm. b) zákona o půdě, bylo přitom možné původně vydávat oprávněným osobám toliko v rozsahu max. 250 ha veškeré půdy a 150 ha půdy zemědělské, a to bez ohledu na skutečnost, zda se vydávalo jedné oprávněné osobě nebo společně několika oprávněným osobám. Tento právní stav trval až do dne 27. února 1992, kdy vstoupil v účinnost zákon č. 93/1992 Sb. a dosavadní ust. § 6 odst. 3 zákona o půdě bylo zrušeno s odůvodněním, že v důsledku limitování výměry vydávaných pozemků dochází k omezování lidských práv.²³³

V důsledku přečíslování předmětného zákonného ustanovení, pak nové ust. § 6 odst. 3 zákona o půdě stanovilo, že oprávněná osoba je povinna po vrácení nemovitosti zaplatit státu nedoplatek přídělové ceny, za kterou ji původně získala, a to ve výši

²³⁰ BENDA, Josef. *Restituce majetku bývalých šlechtických rodů po roce 1989*. Praha: Tuláček, 2013. ISBN 978-80-904762-2-6. s. 199-200.

²³¹ V této souvislosti pro zajímavost odkazuji na stanovisko pléna Ústavního soudu, dle kterého bylo mj. rozhodnuto, že žalobou o určení vlastnického práva nelze obcházet smysl a účel restitučního zákonodárství, přičemž se nelze účinně domáhat podle obecných předpisů ani ochrany vlastnického práva, k jehož zániku došlo před 25. únorem 1948 a zvláštní restituční předpis nestanovil způsob zmírnění nebo nápravy této majetkové újmy, blíže viz stanovisko pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl.ÚS-st. 21/05 ze dne 1. 11. 2005 (ST 21/39 SbNU 493; 477/2005 Sb.).

²³² Česká republika. Zákon č. 229 ze dne 21. května 1991, o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. In *Sbírka zákonů*. 1991, částka 45, s. 1062.

²³³ ČSFR. Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky. *Tisk č. 928: Návrh poslanců Federálního shromáždění ČSFR Miroslava Ročka, Jaroslava Selnera a Miroslava Tyla na vydání zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku*. Dostupný z < https://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0928_00.htm>

kterou jí sdělí krajský úřad. Obdobně byla oprávněná osoba povinna vrátit kupní cenu nebo náhradu, která jí byla státem nebo jinou právnickou osobou při převodu nemovitosti vyplacena. Lhůtu k zaplacení příslušných částek určoval pozemkový úřad.

Jestliže vázly na předmětné nemovitosti ke dni převzetí státem pohledávky peněžních ústavů, zajištěné na nemovitosti a vypořádané podle zvláštních právních předpisů, byla navíc oprávněná osoba povinna podle ust. § 6 odst. 4 zákona o půdě uhradit i částku, kterou stát takto vypořádal.²³⁴

Není z mého pohledu rovněž bez zajímavosti, že shora citovaný restituční titul bývá často spojen s problematikou souběhu nároků. Podle ust. § 12 zákona o půdě, jež otázku souběhu nároků blíže upravuje, platí, že dojde-li k souběhu nároků oprávněných osob podle § 6 odst. 1 zákona o půdě, náleží právo na vydání původních nemovitostí té z nich, která svého vlastnictví pozbyla v důsledku jednostranného aktu státu. Pokud ovšem tímto způsobem pozbylo svého vlastnictví postupně více oprávněných osob, náleží právo na vydání původních nemovitostí té z nich, která vlastnictví pozbyla dříve, a to za předpokladu, že se dotčené oprávněné osoby nedohodnou jinak. Ostatní oprávněné osoby mají pak v takovém případě právo na převod pozemků podle § 11 odst. 2 zákona o půdě (tj. na převod lesního pozemku přiměřené výměry a kvality, a to v cenách ke dni 24. června 1991 a za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem) nebo podle ust. § 11a zákona o půdě (tzn. na převod jiného zemědělského pozemku na základě veřejné nabídky²³⁵), popř. na finanční náhradu.²³⁶ K souběhu nároků ve smyslu ust. § 12 zákona o půdě přitom obvykle došlo v důsledku následného přidělení zabraných nemovitostí (zejména na základě dekretu prezidenta republiky č. 28/1945 Sb., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů, a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými přidělci). V aplikační praxi se příslušný právní stav pak řešil převážně dvěma způsoby, a to: 1) pokud přidělci následně také

²³⁴ Česká republika. Zákon č. 229 ze dne 21. května 1991, o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. In *Sbírka zákonů*. 1991, částka 45, s. 1062.

²³⁵ Viz např. *Veřejná nabídka nemovitých věcí určených k vydání oprávněným osobám podle zákona č. 229/1991 Sb., v úplném znění (zákon o půdě), uveřejněná Státním pozemkovým úřadem dne 19. 3. 2019*, uveřejněná Státním pozemkovým úřadem. Dostupné z <<https://www.spucr.cz/frontend/webroot/uploads/files/nabidky/budovy19-03-2019.csv.htm>>

²³⁶ Česká republika. Zákon č. 229 ze dne 21. května 1991, o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. In *Sbírka zákonů*. 1991, částka 45, s. 1062.

pozbyli příslušné nemovitosti a dané nemovitosti bylo možné vydat, byly tyto vydány oprávněné osobě, tj. původnímu vlastníkov, a přidělcům vznikl nárok na poskytnutí jiných adekvátních pozemků nebo poskytnutí finanční náhrady²³⁷; 2) pokud měli přidělci jim přidělené nemovitosti ve vlastnictví a oprávněné osobě, tj. původnímu vlastníkov, tak nebylo možné nemovitosti vydat, náležel nárok na poskytnutí jiných adekvátních pozemků nebo poskytnutí finanční náhrady původnímu majiteli.²³⁸

Co se týče vlastního procesu vydávání nemovitostí, konstatuji, že ze strany oprávněné osoby bylo předně nezbytné v průběhu zákonné (prekluzivní) lhůty uplatnit svůj restituční nárok u pozemkového úřadu a zároveň vyzvat povinnou osobu k vydání nemovitosti. Součástí výzvy pak byla identifikace předmětné nemovitosti (popř. nemovitostí) a příslušného právního nároku, jenž měl být současně doložen listinami, které tvrzený nárok osvědčovaly. Povinná osoba měla následně 6 měsíců od doručení výzvy oprávněné osoby k uzavření dohody ve smyslu ust. § 9 zákona o půdě. Došlo-li v dané lhůtě mezi osobou oprávněnou a povinnou k uzavření dohody o vydání nemovitosti, byla předmětná dohoda předložena ke schválení pozemkovému úřadu, který v rámci řízení o schválení dohody zejména zkoumal, zda dohoda obsahuje projev vůle povinné osoby dotčenou nemovitost vydat a projev vůle oprávněné osoby tuto nemovitost přijmout, oprávněnost tvrzeného restitučního nároku dle ust. § 6 odst. 1 zákona o půdě, vymezení nemovitostí, které budou vydány, dodržení zákonných lhůt pro uplatnění nároku, jakož i skutečnost, zda je dohoda skutečně uzavírána mezi subjekty v pozici povinné osoby a oprávněné osoby ve smyslu zákona o půdě. Dohodu navíc bylo možné schválit pouze jako celek; tzn. že pozemkový úřad nemohl rozhodnout o schválení toliko části dohody a stran ostatních nemovitostí rozhodnout, že se dohoda ve zbývajícím rozsahu neschvaluje.²³⁹ Pakliže pozemkový úřad dohodu o vydání nemovitosti neschválil, přezkoumal na návrh účastníka dohody rozhodnutí pozemkového úřadu o neschválení dohody soud. Pokud však ani poté soud příslušnou

²³⁷ viz ust. § 14 odst. 8 zákona o půdě, dle kterého v případě, že oprávněná osoba získala nemovitost do vlastnictví přidělem od státu po 23. červnu 1945, poskytne se náhrada za nemovitosti uvedené v ust. § 14 odst. 1 zákona o půdě jen do výše uhrazené přidělové ceny; pokud nelze zjistit výši uhrazené přidělové ceny, poskytne se náhrada ve výši 1,5 % z ceny nemovitosti stanovené podle § 28a zákona o půdě.

²³⁸ KUBAČÁK, Antonín a JACKO, Karel. *Restituce zemědělského a lesního majetku*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 2011. ISBN 978-80-7084-994-1. s. 26-28.

²³⁹ Tamtéž. s. 62-64.

dohodu neschválil, byla věc vrácena k rozhodnutí pozemkovému úřadu. Pozemkový úřad rozhodoval o vlastnictví oprávněné osoby k nemovitosti také v případě, že dohody podle ust. § 9 odst. 1 zákona o půdě s povinnou osobou dosaženo vůbec nebylo. Proti rozhodnutí pozemkového úřadu o tom, že se nemovitost nevydává, bylo následně možné brojit u věcně a místně příslušného soudu.²⁴⁰

Jak je z výše uvedeného patrné, uplatňování a následné projednávání restitučních nároků podle zákona o půdě představovalo mnohdy časově a finančně náročný (a z hlediska právního posouzení složitý) proces, jehož přesah v řadě případů přetrvává až do současné doby. Zřejmě i proto, byl dne 13. června 2016 přijat zákon č. 185/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 503/2012 Sb., o Státním pozemkovém úřadu a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, na základě kterého měla být mj. zrušena některá ustanovení zákona o půdě, jež umožňují, aby k uspokojení restitučních nároků oprávněných osob mohlo dojít převodem jiného pozemku ve vlastnictví státu. V důsledku zrušení příslušných zákonných ustanovení (ke kterému mělo dojít s účinností od 1. července 2018) by pak bylo možné restituční nároky oprávněných osob uspokojovat výhradně formou peněžitě náhrady. Pokud by navíc oprávněná osoba nepožádala nejpozději do 1. července 2028 pozemkový úřad o peněžitou náhradu, zanikl by její nárok na peněžitou náhradu prvním dnem následujícím po uplynutí této lhůty, tj. dnem 2. července 2028. Příslušná pasáž zákona č. 185/2016 Sb., jež je odbornou veřejností známá rovněž jako tzv. druhá restituční tečka, ovšem byla uplynutím dne 30. června 2018 Ústavním soudem zrušena, a to pro rozpor s ústavním principem ochrany oprávněné důvěry občana v právo, jenž patří mezi základní zásady našeho právního státu.²⁴¹

²⁴⁰ Česká republika. Zákon č. 229 ze dne 21. května 1991, o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. In *Sbírka zákonů*. 1991, částka 45, s. 1062.

²⁴¹ „Ústavní soud má za to, že napadená právní úprava třístupňovým testem proporcionality s úspěchem neprošla. Stanovení data, po jehož uplynutí již oprávněné osoby nemohou požádat o bezúplatné převedení náhradního pozemku, by mohlo představovat legitimní cíl v tom smyslu, že zájem na právní jistotě všech zúčastněných subjektů obecně vzato vskutku může vyžadovat stanovení nějakého data, ke kterému je třeba veškeré restituční nároky vypořádat. To však není případ posuzované věci, neboť v tomto ohledu ani napadená právní úprava žádnou faktickou a definitivní tzv. restituční tečku nestanoví, pouze – aniž by zde byl nějaký přesvědčivý a nezpochybnitelný důvod takového postupu – zakládá nerovnost v rámci srovnatelné skupiny oprávněných osob. Potenciálně totiž zakládá dvě skupiny oprávněných osob, tedy fakticky odlišuje osoby, jejichž nárok byl (resp. bude) uspokojen formou náhradního pozemku, od osob ve

Zákon o půdě tak sice částečně řeší otázku křivd vázících se k nemovitostem, jež byly v minulém století odňaty tzv. oprávněným osobám z důvodů uvedených v ust. § 6 zákona o půdě, nezabývá se však již diskontinuitou evidence pozemkového katastru, jež se dodnes projevuje - ať už v podobě neúplné či neaktuální identifikace některých vlastníků nebo duplicitních zápisů vlastnického práva - a o které bude podrobněji pojednáno v podkapitole 4.3 této práce.

4.2. Některé případy z aplikační a rozhodovací praxe

4.2.1. Zbytkový statek Žitná; duplicitní zápis vlastnického práva

V návaznosti na shora uvedené si pak dovoluji dále předstříti případ z rozhodovací praxe Státního pozemkového úřadu, Krajského pozemkového úřadu pro Jihočeský kraj, Pobočky Prachatice, v rozhodné době Okresního pozemkového úřadu Okresního úřadu Prachatice, (dále také jen jako „pozemkový úřad v Prachaticích“), který se týká zbytkového statku Žitná, jenž se nacházel v regionu, kde žiji, a jenž byl předmětem přidělového řízení podle zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy.

Dne 9. prosince 1992 uplatnila u věcně a místě příslušného orgánu státní správy, pozemkového úřadu v Prachaticích, paní M.D., (dále také jen jako „žadatelka“, nebo „žalovaná“), nárok na vrácení vlastnického práva k nemovitostem o celkové výměře

srovnatelném postavení, jejichž restituční nárok – aniž by to kupř. nějak procesně zaviniily – formou náhradního pozemku již uspokojen být nemůže.

V daném případě sledovaný cíl nemůže bez dalšího legitimizovat vládou a SPÚ akcentovaná skutečnost, že se dosud neskončená restituční správní řízení týkají již „pouze desítek osob“ (nehledě na cca 2 000 dalších oprávněných osob, uplatňujících své restituční nároky v soudních řízeních, na která zjevně nedopadají příslušná přechodná ustanovení). I kdyby totiž zbývalo již pouze jediné restituční správní řízení, není namístě – není-li pro to nějaký legitimní důvod – zakládat nerovnost mezi jinak srovnatelnou skupinou oprávněných osob. V opačném případě by totiž došlo k zásahu do legitimního očekávání části oprávněných osob, resp. k nepřipustnému zásahu do jimi nabytého práva mít možnost uspokojit svůj restituční nárok prostřednictvím náhradního pozemku.

Ústavní soud současně zdůrazňuje, že tímto nálezem nemá v úmyslu „jednou provždy“ vyloučit možnost tzv. restituční tečky, zákonodárce však v takovém případě musí usilovat o takovou její právní podobu, již bude možno komplexně vzato označit za maximálně šetřící legitimní očekávání oprávněných osob.“

(viz nález sp. zn. Pl. ÚS 35/17 ze dne 19. 6. 2018 (N 112/89 SbNU 655; 135/2018 Sb.). Dostupné také na https://nalus.usoud.cz:443/Search/GetText.aspx?sz=Pl-35-17_1)

4,8514 ha. Ke své žádosti doložila mimo jiné i přidělovou listinu ministerstva zemědělství ze dne 10. ledna 1949, a dále svůj rodný list a úmrtní listy původních vlastníků v žádosti označených nemovitostí, a to k doložení skutečnosti, že žadatelka je právním nástupcem původních vlastníků.

Ze spisového materiálu bylo následně, v rámci příslušného správního řízení, zjištěno, že rodiče žadatelky obdrželi přidělem v žádosti označené pozemky podle ust. § 8 zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, přičemž dle tvrzení žadatelky bylo v prosinci roku 1948 zapláceno za přidělené pozemky celkem 9.700,-Kč. Vlastnické právo k přiděleným nemovitostem ovšem ve prospěch rodičů žadatelky zapsáno do pozemkové knihy nikdy nebylo. Ze zápisů schůzí rady místního národního výboru současně vyplynulo, že dne 1. ledna 1962 vstoupil otec žadatelky do JZD s tím, že do JZD vnesl půdu odpovídající svou výměrou výměře pozemků, ke které byl žadatelkou vznesen nárok na vrácení.

Na základě seznamu uživatelů, který byl vyhotoven v roce 1972, zároveň vyplývalo, že až na jeden pozemek o výměře 1.065 m², který užívala fyzická osoba, jež však byla odlišná od rodičů žadatelky (konkrétně se pak jednalo o pana T.S.), byly ostatní do JZD vnesené pozemky užívány československým státem.

Provedeným šetřením katastrálního úřadu bylo dále zjištěno, že předmětem přidělového řízení podle zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, byl zbytkový statek Žitná; dále, že uchazečům o přiděl pozemků byly sice v přidělovém řízení vydány přidělové listiny, ale nedošlo k jejich zápisu do příslušné vložky pozemkové knihy; a konečně pak, že v roce 1981 bylo dokončeno komplexní zakládání evidence nemovitostí v rámci katastrálního území Žitná (dříve Obora), aniž by bylo reflektováno, že došlo k některým přidělům ve prospěch fyzických osob. Vlastnické právo k veškerým nemovitostem, jež tvořily původně zbytkový statek Žitná, tak bylo nakonec zapsáno ve prospěch státu.²⁴²

Do pravomocného skončení daného správního řízení, konkrétně pak dne 8. března 1993, ovšem pozemkový úřad v Prachaticích vydal rozhodnutí, jímž byla schválena dohoda o vydání nemovitostí (které byly zčásti tvořeny nemovitostmi, k nimž

²⁴² Spisovna Státního pozemkového úřadu, Krajského pozemkového úřadu pro Jihočeský kraj, Pobočka Prachatice, spisový materiál vedený pod sp. zn. PÚ-205/642/92/Kř.

uplatňovala svůj nárok žadatelka), a to podle ust. § 9 odst. 2 zákona o půdě, ve znění zákona č. 93/1992 Sb., jež byla uzavřena dne 3. prosince 1992 mezi L. ČR (jakožto osobou povinnou) a J.K., J.K., L.M. a H.V. (jakožto osobami oprávněnými ve smyslu ust. § 4 odst. 2 písm. c) zákona o půdě), a to z důvodu, že předmětné nemovitosti (náležející původně ke zbytkovému statku Žitná v katastrálním území Žitná, dříve Obora) byly odňaty původnímu vlastníkovvi, otci oprávněných osob (J.K.), způsobem uvedeným v ust. § 6 odst. 1 písm. b) zákona o půdě a přešly na československý stát. Na základě ust. § 8 odst. 1 zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, pak byly ministerstvem zemědělství v roce 1948 přiděleny do správy a užívání podniku Státní lesy a statky, právnímu předchůdci povinné osoby. Veškerá práva a povinnosti spojená s vlastnictvím předmětných nemovitostí měla tedy přejít na oprávněné osoby dnem schválení shora označené dohody o vydání předmětných nemovitostí pozemkovým úřadem v Prachaticích.²⁴³

Zároveň bylo pozemkovým úřadem v Prachaticích k dalším žadatelkou označeným nemovitostem vydáno ještě jedno rozhodnutí ve věci obnovy vlastnických práv k nemovitostem, kterým byla schválena dohoda o vydání těchto nemovitostí, jež byla tentokrát uzavřena mezi shora označenými oprávněnými osobami a H. s.p. v N., jakožto osobou povinnou.²⁴⁴

Žadatelka v souvislosti se shora uvedenými rozhodnutími orgánu státní správy uvedla, že s ohledem na skutečnost, že dané pozemky nikdy nepřešly na stát, je nadále jejich vlastníkem a žádá o jejich vydání. V případě, že na tyto pozemky uplatnil nárok také majitel zbytkového statku J.K., má tento nárok toliko na náhradu a nikoliv na pozemky, jež byly ve vlastnictví žadatelky a na stát nikdy nepřešly. Žadatelka odkázala na rozhodnutí Ústavního soudu České republiky, v němž Ústavní soud již v minulosti judikoval, že pro přechod vlastnického práva k přidělu nepředstavuje zápis vlastnictví do pozemkové knihy *conditio sine qua non*. Žadatelka navíc disponovala přidělovou listinou a úplata za příděl byla ze strany jejích rodičů, dle jejího tvrzení, zcela uhrazena.

²⁴³Spisovna Státního pozemkového úřadu, Krajského pozemkového úřadu pro Jihočeský kraj, Pobočka Prachatic, spisový materiál vedený pod sp. zn. PÚ-205/642/92/Kř.

²⁴⁴Tamtéž.

Na základě těchto skutečností se žadatelka domáhala, aby rozhodnutí, jimiž byly nemovitosti vráceny J.K., potažmo jeho právním nástupcům, byla zrušena.

V mezidobí, konkrétně pak ke dni 11. ledna 1996, byly navíc na základě kupní smlouvy, uzavřené dne 28. prosince 1995 mezi J.K., J.K., L.M. a H.V. a společností Ž. I. s. r. o., sporné nemovitosti úplatně převedeny na další subjekt.

Z výpisu katastru nemovitostí, který pozemkový úřad v Prachaticích dne 1. září 1998 obdržel, byl tedy zřejmý duplicitní zápis vlastnického práva, a to pro Ž. F. s.r.o. (právního nástupce Ž.I. s.r.o., jež úplatně nabyla nemovitosti od J.K., J.K., L.M. a H.V. – viz výše), a dále pro právní předchůdce žadatelky, nikoliv však přímo pro žadatelku (pro úplnost uvádím, že duplicitní vlastnictví pro žadatelku bylo katastrálním úřadem zapsáno až dodatečně, a to na základě rozhodnutí o dědictví).

Na základě shora uvedených skutečností dospěl tedy pozemkový úřad v Prachaticích nakonec k závěru, že vlastnictví k předmětným nemovitostem, jejichž vrácení se žadatelka domáhala, nepřešlo na stát, čímž nebyla naplněna jedna z podmínek stanovených v ust. § 4 zákona o půdy a nebylo tedy možné podané žádosti o navrácení vlastnického práva k daným nemovitostem vyhovět. Z tohoto důvodu vydal dne 7. září 1998 pozemkový úřad rozhodnutí, jímž nároku žadatelky nevyhověl.²⁴⁵

V květnu roku 2000 se však žalobce: Ž. F. s.r.o. (dále jen „žalobce“), jakožto jeden z vlastníků nemovitostí zapsaných na listu vlastnictví obsahující duplicitní zápis vlastnického práva, proti žalované začal domáhat u Okresního soudu v Prachaticích určovací žalobou, že právě on je pravým, výlučným vlastníkem předmětných nemovitostí.

Okresní soud v Prachaticích se v první řadě zabýval otázkou, zda je dán naléhavý právní zájem žalobce na požadovaném určení vlastnictví k nemovitostem a dospěl k závěru, že podmínka naléhavého právního zájmu na určení vlastnického práva k nemovitostem v projednávané věci nemůže být splněna tím, že *„žalobce je vlastníkem předmětných pozemků na základě kupní smlouvy, řádně zapsané v katastru nemovitostí dnem 11. 1. 1996, vlastnické právo k předmětným pozemkům vykonává, pozemky užívá, žalobkyně v žádném případě v užívání pozemků nebrání, skutečnost, že došlo k*

²⁴⁵ Spisovna Státního pozemkového úřadu, Krajského pozemkového úřadu pro Jihočeský kraj, Pobočka Prachatice, spisový materiál vedený pod sp. zn. PÚ-205/642/92/Kř.

*duplicitnímu zápisu vlastnictví u žalobkyně (správně žalované) do katastru nemovitostí mu ve výkonu jeho vlastnického práva nijak nebrání a duplicitní zápis vlastnictví v katastru nemovitostí nepředstavuje zápis práva. ... Domáhá-li se někdo jiný zápisu do katastru, musí postupovat právními prostředky a důkazní břemeno je na něm nikoliv na tom, kdo byl v souladu s právními předpisy již do katastru zapsán. Je tedy na žalované, zda žalobní návrh podá nebo zda se žalobce bude domáhat opravy duplicitního zápisu, když tento zasahuje do jeho právem chráněných zájmů a byl proveden bez jeho účasti“.*²⁴⁶ Prvoinstanční soud tedy rozsudkem ze dne 8. června 2001, č. j. 3 C 271/2000-68, žalobu zamítl. Žalobce podal následně odvolání.

Krajský soud v Českých Budějovicích se sice ztotožnil s právními závěry prvoinstančního soudu, avšak nedostatek týkající se absence naléhavého právního zájmu shledal v jiných skutečnostech. Odvolací soud dovodil, že pakliže žalobce i žalovaná jsou oba vlastníky předmětných nemovitostí, přičemž oba zápisy vlastnického práva mají totožné právní účinky, nebyl by ani za předpokladu, že by byl žalobce v řízení úspěšný, vyřešen duplicitní zápis vlastnického práva žalované. Odvolací soud tedy rozsudkem ze dne 18. prosince 2001, č. j. 5 Co 1896/2001-88, rozsudek Okresního soudu v Prachaticích potvrdil a současně rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení.

Žalobce se domníval, že rozhodnutí odvolacího soudu se zakládalo na nesprávném posouzení věci, když se odvolací soud měl navíc podle jeho názoru odchýlit ohledně otázky doložení naléhavého právního zájmu při duplicitním zápisu vlastnického práva od konstantní judikatury, a dovoláním se domáhal zrušení rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 18. prosince 2001, č. j. 5 Co 1896/2001-88, stejně tak jako Okresního soudu v Prachaticích ze dne 8. června 2001, č. j. 3 C 271/2000-68, a danou věc požadoval vrátit Okresnímu soudu v Prachaticích k dalšímu řízení.

Nejvyšší soud České republiky dospěl při posouzení přípustnosti podaného dovolání k závěru, že rozhodnutí napadené dovoláním má ve věci samé po právní stránce zásadní význam, a to vzhledem k tomu, že otázka naléhavého právního zájmu na určení vlastnického práva v souvislosti s duplicitním zápisem vlastnictví v katastru

²⁴⁶ Česká republika. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. dubna 2003, sp. zn. 22 Cdo 1875/2002, dostupné na <<http://www.nsoud.cz>>.

nemovitostí nebyla vyššími soudy doposud explicitně řešena, a z tohoto důvodu konstatoval, že dovolání je v daném případě opodstatněné.

Dovolací soud poukázal v první řadě na ust. § 37 odst. 3 vyhlášky Českého úřadu zeměměřického a katastrálního č. 190/1996 Sb., jímž bylo stanoveno, že pokud katastrálnímu úřadu bude postupně doručeno více vykonatelných rozhodnutí a jiných listin, kterými bude katastrální úřad vázán, přičemž každá doručená listina bude osvědčovat vlastnictví jiné osoby k té samé nemovitosti, vyjádří katastrální úřad v katastru takovou okolnost tzv. duplicitním zápisem vlastnictví. Současně o svém postupu vyrozumí osoby, jež budou podle takto rozporných listin označeny za vlastníky dané nemovitosti.²⁴⁷

V návaznosti na výše uvedené dovolací soud následně vyslovil právní názor, že u osoby, která je duplicitně zapsaná v katastru nemovitostí jako další vlastník nemovitosti, lze vždy dovodit naléhavý právní zájem na určení vlastnického práva k dané nemovitosti, a to především s přihlédnutím k ust. § 20 (v té době platného a účinného) katastrálního zákona, č. 344/1992 Sb., ze dne 7. května 1992, jež zakotvilo princip závaznosti údajů katastru.²⁴⁸ V intencích dané právní úpravy je pak zřejmá nevhodnost duplicitního či dokonce vícero zápisu vlastnického práva k totožné nemovitosti, kterou je nezbytné odstranit, a to cestou pozitivního určení vlastnického práva ke sporné nemovitosti, jelikož negativní určení by neosvědčovalo skutečného vlastníka nemovitosti. Rozhodnutím o určení vlastnického práva k nemovitostem by tedy dle názoru dovolacího soudu mohl být odstraněn problém duplicitního zápisu, přičemž takové rozhodnutí by musel reflektovat i příslušný katastrální úřad, jenž by na základě daného rozhodnutí byl povinen provést výmaz duplicitního vlastnického práva, jež by do té doby svědčilo neúspěšnému žalovanému.

²⁴⁷ Česká republika. Vyhláška Českého úřadu zeměměřického a katastrálního č. 190 ze dne 19. června 1996, kterou se provádí zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění zákona č. 210/1993 Sb. a zákona č. 90/1996 Sb., a zákon České národní rady č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění zákona č. 89/1996 Sb. In *Sbírka zákonů*. 1996 částka 55, s. 1986.

²⁴⁸ Česká republika. Zákon č. 344 ze dne 7. května 1992, o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon). In *Sbírka zákonů*. 1992 částka 72, s. 1981.

S ohledem na shora uvedené dovolací soud nakonec zrušil rozhodnutí jak odvolacího soudu, tak i prvoinstančního soudu a věc vrátil k dalšímu řízení.²⁴⁹

Další řízení, které se vedlo u Okresního soudu v Prachaticích, pod sp.zn. 2 C 72/2003, bylo od srpna roku 2002 již namísto žalované, vedeno proti její právní nástupkyni, a to paní A.P., (dále také jen jako „žalovaná“).

Žalobce svůj naléhavý právní zájem na určení výlučného vlastnictví ke sporným nemovitostem zdůvodnil před soudem I. stupně nemožností dosažení konsenzu se žalovanou ve věci dalšího nakládání s nemovitostmi a zároveň navrhl, aby se soud zabýval otázkou eventuálního vydržení předmětných nemovitostí státem.

Žalovaná navrhla zamítnutí žaloby s odůvodněním, že její právní předchůdci nabyli vlastnické právo ke sporným nemovitostem na základě přidělové listiny, přičemž přidělovou cenu údajně v plné výši zaplatili, a jelikož vlastnictví nemovitostí nikdy nepřešlo na stát, pozemkový úřad v Prachaticích postupoval v rozporu se zákonem, když vydal pozemky náležející dříve do zbytkové statku Žitná J.K., J.K., L.M. a H.V., kteří následně úplatně převedli vlastnické právo k nemovitostem na právního předchůdce žalobce, ačkoliv právě daný zbytkový statek byl parcelován a pozemky byly přiděleny právním předchůdcům žalované.

Okresní soud v Prachaticích sice nejprve rozhodl rozsudkem, č.j. 2 C 72/2003-158, ze dne 28. dubna 2004, na základě kterého byl určen jako výlučný vlastník v žalobě označených pozemků žalobce, v důsledku odvolání žalované však byl tento rozsudek usnesením Krajského soudu v Českých Budějovicích, č.j. 7 Co 1731/2004-190, ze dne 15. 10. 2004, zrušen (kdy odvolací soud shledal jako nesprávný závěr prvoinstančního soudu ohledně dřívějšího nabytí vlastnictví žalobcem než žalovanou, resp. jejími právními předchůdci) a věc byla vrácena Okresnímu soudu v Prachaticích k dalšímu řízení s tím, že je nezbytné, aby se prvoinstanční soud zabýval jednak otázkou, zda pozemkovým úřadem v Prachaticích schválené dohody o vydání nemovitostí byly uzavřeny v souladu se zákonem (potažmo zda stát dané pozemky ke dni uzavření dohod vlastnil), jednak otázkou, zda mohly být následně dané pozemky převedeny na žalobce kupní smlouvou uzavřenou dne 28. prosince 1995.

²⁴⁹ Česká republika. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. dubna 2003, sp. zn. 22 Cdo 1875/2002, dostupné na <<http://www.nsoud.cz>>.

Soud I. stupně doplnil za účelem vyřešení jemu uložených právních otázek dokazování a zjistil následující:

Z výpisu pozemkové knihy vyplývalo, že v soudním řízení řešené pozemky byly součástí zbytkového statku Žitná, ke kterému bylo dne 9. ledna 1940 vloženo ve prospěch J.K., tj. ve prospěch právního předchůdce J.K., J.K., L.M. a H.V., vlastnické právo, a to v souladu s rozhodnutím ministerstva zemědělství o přidělu zbytkového statku ze dne 21. prosince 1939. Následně, ke dni 21. dubna 1948, byla v pozemkové knize uvedena poznámka ve smyslu zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, ve spojení s vládním nařízením č. 1/1948 Sb., kterým se prováděla některá ustanovení zákona o revizi první pozemkové reformy, tzn. že veškeré nemovitosti tvořící zbytkový statek Žitná se staly předmětem revize a že ministerstvo zemědělství tyto hodlalo převzít, přičemž náhrada za převzaté nemovitosti nebyla nikdy stanovena.

Z výpisu z pozemkového katastru platného k přelomu roku 1991 a 1992 bylo po provedení identifikace parcel vypracované příslušným střediskem geodézie současně zjištěno, že jako vlastník předmětných nemovitostí byl při komplexním zakládání evidence nemovitostí v roce 1981 zapsán výlučně československý stát, jenž dal část nemovitostí do užívání lesnímu závodu, jehož právní nástupce následně uzavřel dohodu o vydání nemovitostí s právními nástupci původního vlastníka zbytkového statku Žitná, J.K., J.K., L.M. a H.V.

Z předložené dohody o odevzdání zemědělského majetku do užívání, uzavřené ve smyslu ust. § 6 odst. 2 zákona č. 123/1975 Sb., ze dne 13. listopadu 1975, o užívání půdy a jiného zemědělského majetku k zajištění výroby, zároveň vyplynulo, že dosavadní vlastník, resp. uživatel pan T.S., předal druhou část předmětných nemovitostí novému uživateli, a to plemenářskému podniku, jehož právní nástupce následně také uzavřel dohodu o vydání nemovitostí s právními nástupci původního vlastníka zbytkového statku Žitná, J.K., J.K., L.M. a H.V., z důvodu, že nemovitosti byly původnímu vlastníkovi odebrány podle ust. § 8 odst. 1 zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, na základě rozhodnutí ministerstva zemědělství ze dne 16. prosince 1948.

Dále bylo provedeným dokazováním zjištěno, že ačkoliv právní předchůdce žalované, V.T., zemřel již v roce 1974 a právní předchůdkyně žalované, A.T., zemřela následně, v roce 1983, nepřihlásil nikdo z dědiců v době projednání dědictví po

zemřelých své vlastnické právo k nemovitostem, jež byly přiděleny na základě přidělové listiny, s tím, že by tyto nemovitosti byly tou dobou v užívání socialistické organizace.

Ze svědeckých výpovědí mimo jiné vyplynulo, že stát s danými pozemky nakládal již před rokem 1981, přičemž v době úmrtí V.T. a A.T. již tyto osoby pozemky nevlastnily, a to s ohledem na skutečnost, že z jejich strany přestala být nejpozději k okamžiku předání pozemků do užívání plemenářskému podniku, státním lesům a uživateli T.S. plněna základní povinnost přidělců spočívající v osobním obhospodařování přidělených nemovitostí, čemuž nasvědčovalo i chování právních nástupců, kteří si ani v příslušných dědických řízeních, ani při komplexním zakládání evidence nemovitostí nepočínali jako vlastníci předmětných nemovitostí.

Soud I. stupně na základě provedeného doplněného dokazování a skutkových zjištění nakonec dospěl k závěru, že v žalobě označené pozemky nebyly ke dni úmrtí právních předchůdců žalované v jejich vlastnictví, přičemž lze předpokládat, že rozhodnutí o odnětí přidělu nebylo vzhledem k vysokému věku právních předchůdců žalované reálně vydáno (což bylo možné dovodit i z listin, na základě kterých byly pozemky následně převedeny do užívání třetích osob). V daném případě tedy podle názoru prvoinstančního soudu předmětné pozemky přešly na stát.

Rozhodnutí pozemkového úřadu v Prachaticích o obnově vlastnických práv ke sporným pozemkům, na základě kterých nakonec došlo k vydání předmětných nemovitostí oprávněným osobám, tj. J.K., J.K., L.M. a H.V., kteří následně úplatně převedli dané nemovitosti na právního předchůdce žalobce, pak byla Okresním soudem v Prachaticích posouzena jako rozhodnutí vydaná v souladu a v mezích zákona, když právní předchůdce J.K., J.K., L.M. a H.V. pozbyl vlastnictví k žalobě označeným nemovitostem dříve než právní předchůdci žalované.²⁵⁰

V daném případě se tak aplikovalo pravidlo stanovené v ust. § 12 zákona o půdě, jež stanoví, že *„dojde-li k souběhu nároků oprávněných osob podle § 6 odst. 1, náleží právo na vydání původních nemovitostí té z nich, která svého vlastnictví pozbyla v důsledku jednostranného aktu státu. Pokud tímto způsobem pozbylo svého vlastnictví*

²⁵⁰ Spisovna Státního pozemkového úřadu, Krajského pozemkového úřadu pro Jihočeský kraj, Pobočka Prachatice, spisový materiál vedený pod sp. zn. PÚ-205/642/92/Kř.

*postupně více oprávněných osob, náleží toto právo té z nich, která vlastnictví pozbyla dříve, pokud se nedohodnou jinak. Ostatní oprávněné osoby mají v takovém případě právo na převod pozemků podle § 11 odst. 2 nebo podle § 11a, popřípadě na finanční náhradu*²⁵¹.

Okresní soud v Prachaticích tedy dne 2. května 2005 v intencích shora uvedeného rozhodl rozsudkem, č.j. 2 C 72/2003-242, že žalobce je výlučným vlastníkem sporných nemovitostí, přičemž i přes úspěch žalobce ve věci tomuto nepřiznal vůči žalované právo na náhradu nákladů řízení, jelikož dospěl k závěru, že by přiznání nákladů řízení žalobci bylo v konkrétním případě vůči žalované, která v té době byla v důchodovém věku, nepřiměřeně tvrdé a uložení náhrady nákladů řízení by výrazně zasáhlo do jejích majetkových poměrů, na rozdíl od majetkových poměrů žalobce, které takovým postupem vážnou majetkovou újmu neutrpí.²⁵²

Shora označené rozhodnutí Okresního soudu v Prachaticích bylo následně potvrzeno rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. srpna 2005, č.j. 6 Co 1563/2005-261.²⁵³

4.2.2. První pozemková reforma a její revize v rozhodovací praxi soudů ČR

V této části mé rigorózní práce bych se dále ráda zabývala vybranou judikaturou Nejvyššího soudu České republiky (a s ní související judikaturou soudů nižší instance) týkající se tzv. první pozemkové reformy a její revize, a to zejména ve vztahu:

- 1) k otázce právních účinků přechodu vlastnického práva podle přidělového zákona a k otázce nezbytnosti intabulace přidělu;
- 2) k otázce přechodu vlastnického práva na stát podle zákona č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, a dále

²⁵¹ Česká a Slovenská Federativní republika. Zákon č. 229 ze dne 21. května 1991 o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. In *Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní republiky*. 1991, částka 45, s. 1062.

²⁵² Spisovna Státního pozemkového úřadu, Krajského pozemkového úřadu pro Jihočeský kraj, Pobočka Prachatice, spisový materiál vedený pod sp. zn. PÚ-205/642/92/Kř.

²⁵³ Tamtéž.

3) k otázce duplicitního zápisu vlastnického práva v evidenci katastru nemovitostí a nezbytnosti provedení posouzení průběhu celého procesu přidělového řízení, tedy nejen samotných přidělových listin (jakožto nabývacích titulů).

Prvým mnou vybraným případem se týká právních účinků přechodu vlastnického práva podle přidělového zákona. Jedná se o rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. března 2010, sp. zn. 28 Cdo 5078/2009, jímž byl zrušen rozsudek Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci, ze dne 19. 5. 2009, č. j. 69 Co 62/2009-562, a rozsudek Okresního soudu v Olomouci ze dne 26. 7. 2006, č. j. 22 C 101/2003-500, ve znění opravných usnesení Okresního soudu v Olomouci ze dne 25. 1. 2008, č. j. 22 C 101/2003-530, a ze dne 13. 11. 2006, č. j. 22 C 101/2003-54, a věc byla vrácena soudu I. stupně k dalšímu řízení.

Obce Bouzov, Hvozď, Ludmírov, Luká, Bílá Lhota, Mladeč, Měrotín, Hačky a Litovel se domáhaly určení svého spoluvlastnického práva k nemovitostem, které, dle jejich názoru, měly nabýt na základě ust. § 2b odst. 1 zákona č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí, ve znění zákona č. 277/2002 Sb. Podle tohoto zákonného ustanovení přešly ke dni 28. června 2002 (tj. ke dni vyhlášení zákona č. 277/2002 Sb.) do vlastnictví obcí nemovitosti uvedené v ust. § 2 odst. 1 písm. a) až d) zákona č. 172/1991 Sb., jež byly ve vlastnictví České republiky, a které ke dni 31. prosince 1949 byly ve vlastnictví lesních družstev, jejichž podílníky byly ke dni jejich likvidace výlučně obce.²⁵⁴

Spornou otázkou mezi účastníky řízení přitom zůstalo, zda Severomoravské lesní družstvo v Bouzově bylo ke shora označenému rozhodnému datu vlastníkem předmětných nemovitostí tak, aby byly naplněny podmínky stanovené v ust. § 2b odst. 1 zákona č. 172/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, či nikoliv.²⁵⁵

Předmětné nemovitosti byly původně ve vlastnictví Řádu německých rytířů a v roce 1919 podléhaly záboru podle záborového zákona. Na základě ust. § 15 odst. 1 přidělového zákona bylo následně možné tyto nemovitosti přidělit do vlastnictví, do

²⁵⁴ Česká republika. Zákon č. 277 ze dne 29. května 2002, kterým se mění zákon č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů*. 2002, částka 102, s. 6021.

²⁵⁵ Česká republika. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. března 2010, sp. zn. 28 Cdo 5078/2009, dostupné na <<http://www.nsoud.cz>>.

nájmu či do pachtu, a mohlo k nim být zřízeno právo stavební podle zákona ze dne 26. dubna 1912, č. 86 ř. z., o právu stavby. Ust. § 27 přidělového zákona současně stanovilo, že konečná rozhodnutí pozemkového úřadu a dohody opatřené jeho schvalovací doložkou se rovnala tzv. vkladným listinám.²⁵⁶

V řešeném případě měly předmětné nemovitosti přejít na stát výnosem Státního pozemkového úřadu, č.j. 117080/33-II/3, ze dne 13. října 1933, a v roce 1938 měly následně přejít do držby Severomoravského lesního družstva na základě Protokolu o odevzdání zbytku lesního velkostatku Bouzov ministerstva zemědělství, č.j. 198.182/38-IX/5, ze dne 11. dubna 1938. V průběhu prvoinstančního řízení bylo ovšem zjištěno, že nedošlo ke vkladu vlastnického práva k zabraným nemovitostem ve prospěch přidělce, Severomoravského lesního družstva v Bouzově, ačkoliv provedení intabulace mělo být, podle závěru odvolacího soudu, obligatorní podmínkou pro nabytí vlastnického práva k přiděleným nemovitostem. Právě proti tomuto právnímu názoru Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci, se rozhodla ve svém dovolání brojit obec Bouzov, Hvozď, Ludmírov a obec Luká, přičemž dané dovolání shledal Nejvyšší soud České republiky přípustné, jelikož dospěl k závěru o zásadním právním významu napadeného rozhodnutí, a to vzhledem k tomu, že napadeným rozhodnutím byla právní otázka nezbytnosti provedení intabulace vlastnictví k přidělené zabrané nemovitosti ve smyslu přidělového zákona řešena v rozporu s dosavadní judikaturou Nejvyššího soudu České republiky. Dovolací soud v odůvodnění svého rozhodnutí zároveň poukázal na svá dřívější rozhodnutí, ve kterých již v minulosti konstatoval, že k nabytí vlastnického práva k přiděleným nemovitostem docházelo za účinnosti tzv. Obecného zákoníku občanského, ze dne 1. června 1811, již na základě samotného rozhodnutí o přidělu, nestanovil-li ovšem zvláštní zákon jinak.²⁵⁷

V souvislosti s předmětnou problematikou vyslovil například prof. JUDr. Jaromír Sedláček již v roce 1935 ve svém komentáři k Obecnému zákoníku

²⁵⁶ Československá republika. Zákon č. 81 ze dne 30. ledna 1920, kterým se vydávají po rozumu §u 10 zákona ze dne 16. dubna 1919, č. 215 Sb. zák. a nař., ustanovení o přidělu zabrané půdy a upravuje se právní poměr ku přidělené půdě (zákon přidělový). In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka 16, s. 135.

²⁵⁷ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. listopadu 1997, sp. zn. 2 Cdon 178/97, uveřejněný pod číslem 35/98 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, dostupné na <<http://www.nsoud.cz>>.

občanskému právní názor, že „*správní akt je exekucním titulem, jde-li o výrok pozemkového úřadu, jímž se přiděluje zabraná nemovitost do přídělu (§ 28 zák. příd.)*; na druhé straně nelze zapomínati, že právní povaha přídělu je velmi sporná“²⁵⁸, přičemž prof. JUDr. Jan Krčmář ve své publikaci *Právo občanské*, z roku 1946, zároveň uvedl, že „*ohledně přídělu podle § 27 zákona č. 81 z roku 1920 zastává se mínění, že vlastnictví přechází rozhodnutím Pozemkového úřadu.*“²⁵⁹

Nejvyšší soud České republiky současně ve svém rozhodnutí mimo jiné poukázal i na rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 10. 3. 1928, sp. zn. Rv I 783/27, Vážný č. 7862, ve kterém se soud zabýval problematikou přídělu (vč. ust. § 27 přídělového zákona) a dospěl k závěru, že „*právo československé spočívá tedy na theorii adsignační, přídělové, že totiž nabytí půdy se uskutečňuje přiznáním jí ze strany povinného k tomu úřadu správního, tedy úředním aktem správním.*“²⁶⁰

Na základě shora uvedených skutečností Nejvyšší soud České republiky nakonec konstatoval, že rozsudek odvolacího soudu spočívá na nesprávném posouzení věci, když odvolací soud dospěl v otázce nabytí vlastnictví k předmětným nemovitostem k právnímu závěru, že k nabytí vlastnického práva dle přídělového zákona byla nezbytná intabulace, když k přechodu vlastnického práva podle přídělového zákona docházelo již rozhodnutím pozemkového úřadu, a napadená rozhodnutí zrušil a věc vrátil prvoinstančnímu soudu k dalšímu řízení.

Na výše popsané rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky pak věcně navazuje další řízení vedené u Nejvyššího soudu, a to pod sp. zn. 28 Cdo 1539/2012, o dovolání žalovaného č. 1) Lesy České republiky, s.p., proti rozsudku Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 24. 11. 2011, č. j. 69 Co 247/2011-836, jímž byl ve výroku I. potvrzen výrok II. rozsudku soudu prvního stupně, konkrétně pak rozsudku Okresního soudu v Olomouci, ze dne 16. 11. 2010, č. j. 22 C 101/2003-742, resp. odvoláním napadená část tohoto výroku, kterou bylo určeno podílové spoluvlastnictví

²⁵⁸ SEDLÁČEK, Jaromír, ed. *Vlastnické právo: komentář k §§ 353-446 všeob. obč. zák. se zřetelem ku právu na Slovensku a Podkarpatské Rusi platnému*. V Praze: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935. s. 342 -343.

²⁵⁹ KRČMÁŘ, Jan a ANDRES, Bedřich. *Právo občanské. II, Práva věcná*. 3., dopl. vyd. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1946. s. 166.

²⁶⁰ Česká republika. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. března 2010, sp. zn. 28 Cdo 5078/2009, dostupné na <<http://www.nsoud.cz>>.

žalobců: obce Bouzov, Hvozd, Ludmírov, Luká, Bílá Lhota, Mladeč, Měrotín, Hačky a obce Litovel, k předmětným nemovitostem.

Žalovaný č. 1) prostřednictvím svého právního zástupce označil ve svém dovolání za právní otázky zásadního významu jednak nezbytnost intabulace přídělů, jednak nezaplacení přídělové ceny lesním družstvem, a dále nezbytnost uplatnění restitučního nároku lesním družstvem podle zákona č. 128/1946 Sb., nikoliv však podle ust. § 24 dekretu č. 5/1945 Sb.

Nejvyšší soud v odůvodnění svého rozhodnutí sice konstatoval, že otázku nezbytnosti intabulace přídělů ve svém předchozím rozsudku již závazně vyřešil (viz shora označený rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. března 2010, sp. zn. 28 Cdo 5078/2009), ovšem další dvě nastolené právní otázky hodlá meritorně přezkoumat, a to mimo jiné s ohledem na skutečnost, že otázku splnění podmínek obecní restituce podle právních předpisů upravených předpisy tzv. první pozemkové reformy a následně dotčených a transformovaných zásahy státu po roce 1945 nepokládá doposud za zcela vyčerpávajícím způsobem judikovanou.

Podle právního závěru odvolací soudu byly splněny zákonné podmínky přídělů, a to i za předpokladu, že součástí rozhodnutí o přídělů předmětných nemovitostí nebylo určení přídělové ceny s tím, že tato byla stanovena ex post, resp. až po fyzickém předání přídělů, k čemuž se dovolací soud současně vyjádřil v tom smyslu, že není možné se domnívat, že by v důsledku nezaplacení této přídělové ceny nenastaly právní následky přídělů. Zároveň dovolací soud konstatoval, že předmětné správní rozhodnutí o přídělů bylo dostatečně určité, přičemž doplacení přídělové ceny se stalo s ohledem na započítání okupace Československa a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava plněním nemožným (navíc lesní družstvo bylo v roce 1942 protiprávně zbaveno práva disponovat se svým majetkem). Přestože bylo po roce 1945 vlastnictví k předmětným nemovitostem lesnímu družstvu ze strany Zemského národního výboru v Brně nakonec přiznáno, k poválečné restituci těchto nemovitostí ve prospěch lesního družstva nedošlo (probíhající restituční proces měl být přerušen nejen zánikem obecního vlastnictví, ale i zánikem lesních družstev). Dle názoru dovolacího soudu tuto skutečnost ovšem nelze přičíst k tíži lesnímu družstvu, jakožto právnímu předchůdci nynějších žalobců. Dovolací soud se nakonec rozhodl v daném případě per analogiam aplikovat příslušná ustanovení

zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění zákona č. 116/1994 Sb.²⁶¹

Na základě ust. § 3 odst. 1 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění zákona č. 116/1994 Sb., (dále také jen jako „zákon o mimosoudních rehabilitacích“), byla oprávněnou osobou fyzická osoba, jejíž věc přešla do vlastnictví státu v případech uvedených v ust. § 6 zákona o mimosoudních rehabilitacích, pokud byla tato fyzická osoba zároveň státním občanem České a Slovenské Federativní Republiky a měla trvalý pobyt na jejím území. Ust. § 3 odst. 2 zákona o mimo soudních rehabilitacích dále stanovilo, že oprávněnou osobou dle tohoto zákona je rovněž fyzická osoba, která splňuje podmínky uvedené ve shora označeném ust. § 3 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích, která v den přechodu věci na stát měla podle ust. § 6 zákona o mimosoudních rehabilitacích na ni nárok, a to podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., nebo podle zákona č. 128/1946 Sb., v případě, že k převodu nebo přechodu vlastnického práva prohlášeným za neplatné podle těchto zvláštních předpisů došlo z důvodu rasové perzekuce a tento nárok nebyl po 25. únoru 1948 uspokojen z důvodů uvedených v ust. § 2 odst. 1 písm. c) zákona o mimosoudních rehabilitacích.²⁶²

V intencích výše uvedeného pak s přihlédnutím k ust. § 24 dekretu č. 5/1945 Sb. ve spojení s ust. § 9 zákona č. 128/1946 Sb. přiznala recentní judikatura tomu, kdo byl nositelem restitučního nároku již podle výše uvedených právních předpisů z roku 1945 a 1946, postavení oprávněné osoby.²⁶³

Navzdory skutečnosti, že restituční předpisy přiznávaly status oprávněné osoby převážně osobám fyzickým, se podle názoru Nejvyššího soudu lesní družstvo (jež

²⁶¹ Česká republika. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. srpna 2012, sp. zn. 28 Cdo 1539/2012, dostupné na <<http://www.nsoud.cz>>.

²⁶² Česká a Slovenská Federativní Republika. Zákon č. 87 ze dne 21. února 1991, o mimosoudních rehabilitacích. In *Sbírka zákonů*. 1991, částka 19, s. 433.

²⁶³ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. února 2004, sp. zn. 28 Cdo 2080/2003, dostupný na <<http://www.nsoud.cz>>, v němž Nejvyšší soud vyslovil následující právní názor: „Dovolací soud zde nemůže souhlasit s odvolacím soudem, který se ve prospěch nabyvatelů z kupní smlouvy opřel o tezi, že vzhledem k založení nároku původní žalobkyně až zákonem č. 116/1994 Sb. je přijatelnější chránit dobrou víru nabyvatelů při koupi a nezaložit novou křivdu, než napravit křivdu dřívější. Zmírnění následků alespoň některých majetkových křivd, které bylo restitučními předpisy sledováno, však v širším dosahu chrání i vlastnické právo osob, jimž byl majetek neoprávněně odňat (jejich právních nástupců); v ústavní rovině pak ochranu vlastnictví zakotvuje především čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Celospolečensky aprobovaným oprávněním restitucentů, jejichž nároky mají svůj původ již v minulosti, je nutno dát přednost před úvahami o vedlejších následcích naplnění restitučního předpisu.“

uplatnilo restituční nárok, který ovšem nemohl být v důsledku změny politického režimu v únoru 1948 uspokojen) ocitlo v daném případě v analogickém postavení a z tohoto důvodu je prostřednictvím svých právních nástupců nositelem současného restitučního nároku.

S ohledem na výše uvedené tedy nakonec Nejvyšší soud dospěl k následujícímu právnímu závěru: „Zákon č. 172/1991 Sb. je předpisem restituční povahy, jenž byl vícekrát novelizován; vždy se tak dělo s cílem a účelem umožnit žádoucí rozsah vydání nemovitostí obcím i tehdy, jestliže právní normy a zejména individuální správní akty z poválečné doby vykazovaly určité nedostatky (k tomu z novelizací viz zákon č. 114/2000 Sb., zákon č. 277/2002 Sb.). Navrácení někdejšího historického majetku obcím má legální oporu, nepostrádá legitimitu spočívající v pozitivním postoji demokratické společnosti k existenci obecního majetku a je podporováno veřejným zájmem na rozvoji hospodaření subjektů územní samosprávy. Byl to jen stát v totalitní podobě po roce 1948, kdo zamezil konsolidaci obecního majetku a poté jej zrušil; nyní lze uvedený postup napravit. Při současné nápravě bezpráví minulosti se cítí soud vázán především účelem předpisů o první pozemkové reformě z let 1919, 1920 a předpisů restitučních vydaných v letech 1945, 1946. Případné nedostatky jejich textu (platí to zejména o poválečné restituční úpravě) nelze interpretovat v neprospěch lesního družstva, potažmo obcí jako jeho podílníků, přičemž je nutné vzít též v úvahu, že lesní družstvo prokazatelně přinejmenším v období let 1938 až 1949 (s válečnou přetržkou let 1942 až 1945) s předmětnými nemovitostmi hospodařilo. Dostupný účel právní úpravy (příděl majetku k žádoucímu hospodaření při pozemkové reformě, zahájení restitučního procesu v řízení před soudem) byl naplněn. Jestliže by nyní soud posuzoval problematiku tak, jak žádá dovolatel, a přiznal právní relevanci i právním aktům z dob nesvobody (odvolání přídělu z roku 1939, zastavení restituce lesního družstva soudem v roce 1951), pak by zajisté mohl dospět i k závěru v neprospěch vlastnictví žalobců. V takovém případě by však vážla též argumentace žalovaných. Postup při přidělování pozemkového majetku v rámci tzv. první pozemkové reformy se totiž po roce 1920 realizoval za pomoci právní konstrukce „záboru“ majetku, při níž vlastnictví nepřecházelo na stát, ale až do přídělu nově hospodařícímu subjektu se věci formálně

*ponechávaly dosavadnímu vlastníku*²⁶⁴ (k tomu podrobněji např. Kuklík, J. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2012, str. 35, 36). Zpochybnění přidělu a tedy vlastnické kontinuity vycházející z provedené pozemkové reformy by nyní nevedlo k přijatelným právním závěrům.²⁶⁵ Ve smyslu výše uvedeného tedy dle názoru Nejvyššího soudu nebyl dovolací důvod, který spočíval v tvrzeném nesprávném posouzení věci odvolacím soudem, naplněn. Z tohoto důvodu dovolací soud dovolání prvního žalovaného zamítl.

V návaznosti na výše uvedené dále poukazují na rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. září 2002, sp. zn. 20 Cdo 1060/2001, v němž se soud zabýval otázkou, zda bylo k přechodu vlastnického práva na stát podle zákona č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, nutné, aby stát kvalifikovaně vyjádřil svou vůli znovu zabraný majetek převzít.

Dovoláním vedlejšího účastníka byl v daném případě napaden rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 24. ledna 2001, č.j. 26 Co 358/99-278, jenž potvrdil rozsudek Okresního soudu Praha – západ ze dne 2. února 1999, č.j. 6 C 1537/98-113, jímž prvoinstanční soud určil, že žalobkyně je vlastníkem ve výroku označených nemovitostí. Odvolací soud se ztotožnil s právním názorem soudu I. stupně, že vzhledem k dosavadní absenci právní úpravy řešící problematiku restituce církevního majetku je potřeba aplikovat v daném případě příslušná ustanovení občanskoprávních předpisů. Odvolací soud zároveň přisvědčil právnímu závěru, že k nabytí vlastnického práva na základě zákona č. 142/1947 Sb. bylo nezbytné, aby stát řádným správním rozhodnutím kvalifikovaně vyjádřil svou vůli znovu zabraný majetek převzít. K nabytí vlastnického práva tedy v takovém případě nepostačila poznámka zamýšleného převzetí v pozemkových knihách s tím, že tato měla pouze jen informativní význam. Pokud

²⁶⁴ Srov. KUKLÍK, Jan. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, s. 36. ISBN 978-80-87284-25-4. (Tamtéž: „Zábor neznamená vyvlastnění. Vlastníkem nadále zůstával dosavadní vlastník zabraného majetku. Na základě záboru nedošlo k přechodu vlastnictví, vlastník byl pouze ve svém právu omezen, o čemž svědčí i skutečnost, že vlastník nadále zůstával aktivním i pasivním subjektem všech žalob týkajících se vlastnictví. Zábořem bylo pouze řečeno, že se zabraná půda podrobuje vyvlastnění, a pro tyto účely byla stanovena výše uvedená omezení a ukládány nové povinnosti, aby půda zůstala zachována v současném právním i faktickém stavu. Tyto závěry potvrdila i judikatura Nejvyššího správního soudu.“)

²⁶⁵ Česká republika. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. srpna 2012, sp. zn. 28 Cdo 1539/2012, dostupné na <<http://www.nsoud.cz>>.

podmínka vydání správního rozhodnutí splněna nebyla, nemohlo dojít dle názoru prvoinstančního i odvolacího soudu k přechodu vlastnického práva na stát, a to ani po nabytí účinnosti zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku, jenž opustil intabulační princip. Z těchto důvodů pokládal odvolací soud žalobkyni za nesporného původního vlastníka předmětných nemovitostí, jelikož podle jeho právního závěru nemohlo vlastnictví na stát na základě příslušných právních předpisů o pozemkových reformách nikdy přejít, tudíž nemohlo být státem ani následně platně převedeno na vedlejšího účastníka. Vedlejší účastník se se shora označenými právními názory neztotožnil a ve svém dovolání vytkl odvolacímu soudu, že jeho rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení otázky přechodu vlastnického práva na stát na základě zákona č. 142/1947 Sb.²⁶⁶

Dovolací soud se předně zabýval otázkou, zda se na jím posuzované právní poměry neaplikuje zákon č. 298/1990 Sb., který byl přijat za účelem nápravy křivd způsobených řeholním řádům a kongregacím v 50. letech, a to zejména protiprávním odnětím jejich nemovitého majetku, přičemž dospěl k závěru, že v daném případě nelze dovodit příslušnou restituční skutkovou podstatu, jelikož předmětné nemovitosti přešly na stát již na základě zákona č. 142/1947 Sb., tzn. v rámci revize první pozemkové reformy. Následně byla Nejvyšším soudem posuzována otázka předpokladů nutných k přechodu vlastnického práva na stát na základě zákona č. 142/1947 Sb.

V intencích ust. § 2 odst. 1 zákona č. 142/1947 Sb. podléhala revizi rozhodnutí a opatření vydaná Státním pozemkovým úřadem nebo ministerstvem zemědělství, včetně rozhodnutí o přidělu a přidělových listin, v případě, že se tato týkala nemovitostí, resp. pozemkového majetku, ve smyslu ust. § 1 zákona č. 142/1947 Sb., přičemž provedením revize první pozemkové reformy a k vydání rozhodnutí o jejím výsledku bylo pověřeno ministerstvo zemědělství (na Slovensku pak zásadně prostřednictvím pověřenectva zemědělství a pozemkové reformy), které se rozhodovalo podle usnesení revizních komisí.²⁶⁷

²⁶⁶ Česká republika. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. září 2002, sp. zn. 20 Cdo 1060/2001, dostupné na <<http://www.nsoud.cz>>.

²⁶⁷ Československá republika. Zákon č. 142 ze dne 11. července 1947, o revisi první pozemkové reformy. In *Sbírka zákonů*. 1947, částka 65, s. 689.

Na základě ust. § 4 zákona č. 142/1947 Sb. mělo ministerstvo zemědělství zrušit rozhodnutí vydaná podle ust. § 3 písm. a) záborového zákona, pokud shledalo při provádění revize, že u vyloučeného objektu nebyly v den nabytí účinnosti záborového zákona splněny veškeré zákonné předpoklady pro vyloučení ze záboru. Dále mělo ministerstvo zemědělství zrušit rozhodnutí vydaná podle ust. § 11 věty druhé záborového zákona, dle kterých byla propuštěna půda ze záboru, a rozhodnutí podle ust. § 20 přídělového zákona o ponechání zabrané půdy, jestliže byl ze záboru propuštěný či ponechaný pozemkový majetek doposud v držení dosavadních vlastníků (in eventum byl ve vlastnictví jejich dědiců), a to za předpokladu, že ministerstvo zemědělství při revizi shledalo, že nebyly in concreto splněny zákonné podmínky pro propuštění nebo ponechání tohoto pozemkového majetku původním majitelům. V případě zrušení shora označených rozhodnutí se pak na základě ust. § 4 odst. 3 zákona č. 142/1947 Sb. staly nemovitosti vyloučené ze záboru, propuštěné či ponechané opět zabranými a zároveň předmětem rozhodování dle zákona č. 142/1947 Sb., „*ačli v případech uvedených v odstavci 2 (rozumí se ust. § 4 odst. 2 zákona č. 142/1947 Sb.) nebude vydáno nové rozhodnutí o propuštění podle § 11, věty druhé záborového zákona nebo o ponechání podle § 20 přídělového zákona. Vlastník zabraného majetku nemá právní nárok, aby mu byl ponechán pozemkový majetek chráněný podle § 20 přídělového zákona*“²⁶⁸.

Zákon č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, ovšem nestanovil lhůtu pro provedení revize předválečné pozemkové reformy. Z tohoto důvodu se tedy obecně vycházelo z premisy, že prováděnou revizi lze považovat vždy za dokončenou v okamžiku doručení rozhodnutí o revizi příslušnému vlastníkově nemovitosti, tak, jak již v minulosti dovodil ve svých rozhodnutích Nejvyšší soud České republiky.²⁶⁹ Zákon o revizi první pozemkové reformy přitom explicitně neupravil způsob, jakým dojde v důsledku provedení revize pozemkové reformy k přechodu vlastnického práva k dotčené nemovitosti na stát. Příčinou absence této právní úpravy v předmětném právním předpise byl jeho samotný účel. Vzhledem k tomu, že zrušením shora označených rozhodnutí se staly dané nemovitosti znovu zabranými, dostaly se tak

²⁶⁸ Československá republika. Zákon č. 142 ze dne 11. července 1947, o revizi první pozemkové reformy. In *Sbírka zákonů*. 1947, částka 65, s. 689.

²⁶⁹ K čemuž blíže viz níže uvedené rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 3. února 2000, sp. zn. 24 Cdo 1232/98.

z právního hlediska opětovně do režimu záborového zákona a s ním souvisejících právních předpisů. Při hodnocení přechodu vlastnického práva k dotčené nemovitosti na stát provedením revize první pozemkové reformy tak mohl soud vycházet z podmínek stanovených záborovým a náhradovým zákonem.

Soud I. stupně i soud odvolací následně v průběhu řízení dovodily, že shodně jako u záborového zákona docházelo až do nabytí účinnosti zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku, k přechodu vlastnictví k zabrané nemovitosti až v okamžiku zápisu vlastnického práva do veřejných knih (tzn. až provedením intabulace).

Jelikož účinností zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku, tj. ode dne 1. 1. 1951, bylo však od intabulačního principu upuštěno, dovodila již dříve soudní judikatura²⁷⁰, že po nabytí účinnosti občanského zákoníku zůstal už pouze jeden předpoklad pro nabytí vlastnictví, a to přidělové řízení ukončené vydáním přidělové listiny. V případě přidělů podle zákona č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, u kterých nebyl do 31. prosince 1950 proveden vklad vlastnického práva do veřejných knih, tedy mohlo dle názoru soudů nižších instancí dojít k nabytí vlastnického práva již ke dni nabytí účinnosti občanského zákoníku.

Nejvyšší soud České republiky pak v intencích výše uvedeného dovodil, že obdobně tomu bylo i v případě přechodu vlastnictví k opětovně zabranému majetku na stát dle zákona o revisi první pozemkové reformy, ačkoliv jak prvoinstanční, tak i odvolací soud měly za to, že k přechodu vlastnického práva na stát bylo v daném případě nezbytné, aby stát kvalifikovaně vyjádřil svou vůli majetek převzít, a to formou správního rozhodnutí. S tímto právním závěrem se však Nejvyšší soud České republiky, jakožto soud dovolací, neztotožnil, a to především vzhledem k tomu, že pro takový právní názor nelze v příslušných právních předpisech dohledat oporu, resp. není vůbec zřejmé, o jaký konkrétní typ správního aktu, jímž by stát vyjádřil svou vůli znovu zabraný majetek převzít, by se v daném případě mělo jednat. Dovolací soud zároveň konstatoval, že *„odvolací soud nerozlišoval, co se stalo - z hlediska nedokončených postupů záboru nemovitostí - již dnem 1.1.1951, kdy nabytí účinnosti zákon č. 141/1950 Sb., a co se mohlo stát po tomto dni. Zcela stranou jeho pozornosti tím zůstala otázka,*

²⁷⁰ Viz například shora uvedený nálezn Ústavního soudu České republiky č. 166/1995 Sb., ze dne 14. 6. 1995.

jak – z hlediska jím zaujatého názoru - by mohl stát vlastnictví k „opět zabraným“ nemovitostem nabyt nikoli ku dni 1.1.1951, ale poté, jestliže postupy podle zákona č. 142/1947 Sb. by probíhaly (a není důvod je vyloučit) i po 1.1.1951 (protože dotud nebyly dokončeny vkladem do pozemkových knih). Jinými slovy, jaké správní rozhodnutí (aniž by bylo zapotřebí vkladu) měl podle odvolacího soudu stát vydat, aby jím „vyjádřil vůli převzít majetek“, a čemu by - podle poté účinných právních předpisů (a kterých) - mělo takové rozhodnutí sloužit. Opomenut tak zůstal výklad § 562 zákona č. 141/1950 Sb., podle kterého ustanoveními tohoto zákona se (zásadně) řídily i právní poměry vzniklé před 1.1.1951, zatímco do tohoto dne právem dřívějším. Právní názor, že k přechodu vlastnictví na stát bylo v dané věci zapotřebí, aby stát „vyjádřil vůli převzít majetek řádným správním rozhodnutím“, tedy za správný (není vyloučeno, že jen dosud) považovat nelze.“²⁷¹

Podle závěru Nejvyššího soudu tedy dovoláním napadené rozhodnutí spočívalo na nesprávném právním posouzení, protože k tomu, aby došlo k přechodu vlastnického práva na stát v souladu se zákonem č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, k 1. lednu 1951 či k datu pozdějšímu nebylo potřeba výroku správního úřadu. Z tohoto důvodu dovolací soud rozhodnutí odvolacího i prvoinstančního soudu zrušil a věc vrátil k dalšímu řízení.

Pro úplnost uvádím, že obdobná problematika byla následně řešena například i v dovolacím řízení vedeném pod sp. zn. 20 Cdo 1099/2003. V daném případě se Nejvyšší soud České republiky ztotožnil s postupem odvolacího soudu, který změnil odvoláním napadený rozsudek a žalobu o určení vlastnictví nemovitosti zamítl. Odvolací soud v řešené právní věci analogicky aplikoval právní posouzení shora označeného rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 20 Cdo 1060/2001, ze dne 26. září 2002, přičemž současně konstatoval, že „*poté, co došlo k zápisu poznámky zamýšleného převzetí nemovitostí ohledně nemovitostí, jež byly předmětem revize dle zákona č. 142/1947 Sb., „nebylo k přechodu vlastnictví k předmětné nemovitosti po 1.1.1951 třeba návrhu na zápis ani zápisu v pozemkové knize, ale ani žádného jiného rozhodnutí správního úřadu“*. Odvolací soud pak dovodil, že k „*právnímu převzetí, tj. nabytí*

²⁷¹ Česká republika. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. září 2002, sp. zn. 20 Cdo 1060/2001, dostupné na <<http://www.nsoud.cz>>.

zabranému majetku státem“, mělo dojít postupem dle § 26 zák. č. 329/1920 Sb., dle kterého tam, kde bylo podle zákona poznamenáno zamýšlené převzetí zabraného majetku státem, provedl soud na návrh pozemkového úřadu vklad práva vlastnického pro stát s odvoláním právě na toto ustanovení a ustanovení § 1 zákona č. 215/1919 Sb. Za účinnosti obecného zákoníku občanského z roku 1811 uvedený návrh podán nebyl, nicméně intabulační princip byl s účinností od 1.1.1951 opuštěn a zápis v pozemkové knize pozbyl konstitutivní povahu. Jestliže tedy poznámka zamýšleného převzetí dotčené nemovitosti nebyla vymazána, je podle názoru odvolacího soudu „nutno mít za to“, že k přechodu vlastnictví na stát došlo účinností občanského zákoníku č. 141/1950 Sb.; stát dotčené nemovitosti též nesporně převzal, o čemž svědčí výměr zemědělské správy a administrativní dohoda z roku 1956, na které odvolací soud odkázel.²⁷² V intencích shora uvedeného tedy dovolací soud podané dovolání žalobce zamítl.

V souvislosti s přidělovým řízením ve smyslu zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, si dále dovoluji zmínit jako další rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky, podle kterého pro posouzení vlastnictví či držby přidělce je nezbytné hodnotit celkový proces přidělového řízení, přičemž nelze vycházet výlučně z listin o přidělu. Jmenovitě se pak jedná o rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 22 Cdo 548/2003, ze dne 20. 1. 2004, jehož předmětem bylo dovolání žalovaného proti rozsudku Krajského soudu v Praze, č.j. 24 Co 288/2002-131, ze dne 22. 10. 2002.

V rámci prvoinstančního řízení se žalobci, jakožto podíloví spoluvlastníci, domáhali určení vlastnického práva k nemovitosti (konkrétně pak k pozemkové parcele č. 644/20, o výměře 29.993m²), ke které byl duplicitně zapsán i žalovaný, a to z titulu darovací smlouvy, ze dne 3. 8. 1993, na základě které převedli na žalovaného předmětný pozemek jeho rodiče, kteří předmětnou nemovitost nabyli přidělem. Žalovaný zároveň podal vzájemný návrh o určení vlastnického práva k dané nemovitosti.

²⁷² Česká republika. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2004, sp. zn. 20 Cdo 1099/2003, dostupné na <<http://www.nsoud.cz>>.

Okresní soud v Mladé Boleslavi jako soud I. stupně předmětnou žalobu zamítl a rozhodl, že výlučným vlastníkem pozemku, jenž byl předmětem sporu, je žalovaný, a to na základě následujících skutečností:

Ačkoliv daná nemovitost původně přešla z vlastnictví právních předchůdců žalobce do vlastnictví státu, a to na základě výměru o výkupu dle zákona o revizi první pozemkové reformy, stát ji následně přidělil prarodičům a poté rodičům žalovaného, kteří ji posléze vnesli do družstva a v roce 1993 ji darovací smlouvou převedli na žalovaného. Přestože nebylo prokázáno, že by právním předchůdcům žalovaného bylo vydáno řádné rozhodnutí o přidělu pozemku, tito vlastnické právo vydrželi a následně příslušnou nemovitost platně darovali žalovanému.

Odvolací soud rozhodnutí prvoinstančního soudu změnil tak, že výlučnými podílovými spoluvlastníky sporné nemovitosti byli žalobci, a to s odůvodněním, že řádný nabývací titul k předmětnému pozemku svědčí žalobcům (kdy tito byli v katastru nemovitostí zapsáni jako spoluvlastníci sporného pozemku na základě rozhodnutí příslušného pozemkového úřadu vydaného podle zákona o půdě v roce 1994). Právní předchůdci žalovaného nemohli být dle názoru odvolacího soudu v dobré víře, jelikož žalovaný v průběhu řízení neprokázal, že by těmto byla vydána přidělová listina, jež byla dle názoru Krajského soudu v Praze předpokladem nabytí vlastnického práva.

Žalovaný napadl rozhodnutí Krajského soudu v Praze dovoláním, přičemž uplatněným dovolacím důvodem bylo, že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci.²⁷³

Nejvyšší soud České republiky ve svém odůvodnění k předmětné právní věci zmínil jiné své rozhodnutí, konkrétně pak rozsudek ze dne 4. 12. 2001, sp. zn. 28 Cdo 1580/2000, které ačkoliv se týkalo řízení o restitučním nároku, lze přiměřeně aplikovat i na právní posouzení vlastnictví či držby přidělce, cit. *„Dovolací soud si je vědom toho, že odvolací soud řešil situaci, která byla poněkud odlišná v tom, že konečné rozhodnutí o přidělu nebylo soudu v nalézacím ani v odvolacím řízení předloženo. V tom však právě spočívá smysl ustanovení § 4a odst. 2 až 5 zákona o půdě, které zohlednilo situaci, kdy po řadě let spojených s bouřlivými a často nelegálními zásahy státu při*

²⁷³ Česká republika. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. ledna 2004, sp. zn. 22 Cdo 548/2003, dostupné na <<http://www.nsoud.cz>>.

*kolektivizaci zemědělství nutně muselo docházet i ke ztrátě dokladů, včetně těch, jež měly být státem evidovány. Proto je třeba, aby v případech návrhů podle tohoto ustanovení soudy vycházely nejen z listin o přidělu (v takovém případě by mohl pozemkový úřad rozhodnout o nároku oprávněné osoby přímo), ale hodnotily celkový proces přidělového řízení. Z tohoto hlediska odvolací soud věc neposoudil, když zastával právní názor, že žalobě nemůže vyhovět jen proto, že listina o přidělu nebyla předložena.*²⁷⁴ Rodiče žalovaného přitom v řešeném případě opírali nabytí svého vlastnického práva k přidělené nemovitosti o rozhodnutí Krajského národního výboru o změně přidělu, nikoliv však o právní důvod, o který opírali své vlastnictví prarodiče žalovaného, tj. o rozhodnutí Krajského národního výboru o přidělu, zřejmě ze dne 9. května 1949. S ohledem na skutečnost, že se tedy odvolací soud, stejně tak jako prvoinstanční soud, výše uvedenými skutečnostmi nezabýval, resp. nehodnotil celkový proces přidělového řízení, pominul právně významnou skutečnost, v důsledku čehož rozhodnutí napadené předmětným dovoláním spočívalo na nesprávném právním hodnocení věci. Z tohoto důvodu Nejvyšší soud rozhodnutí odvolacího soudu zrušil a věc vrátil Krajskému soudu v Praze k dalšímu řízení.²⁷⁵

Závěrem této podkapitoly lze pak shrnout, že ačkoliv soudní rozhodnutí nejsou v České republice (s výjimkou nálezů Ústavního soudu, jimiž Ústavní soud ruší zákony a jiné právní předpisy České republiky) závazným pramenem práva, představuje judikatura i rozhodovací praxe správních úřadů, obzvláště za situace, kdy každý, kdo se domáhá právní ochrany, může v souladu s ust. § 13 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, v platném znění, důvodně očekávat, že jeho právní případ bude rozhodnut obdobně jako jiný právní případ, který již byl rozhodnut a který se s jeho právním případem shoduje v podstatných znacích, významné vodítko pro interpretaci příslušné právní úpravy (příčemž v důsledku návratu k právním institutům Všeobecného zákoníku občanského nelze navíc v daném kontextu opomenout ani rostoucí význam dobové odborné literatury a soudních rozhodnutí).

²⁷⁴ Česká republika. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. prosince 2001, sp. zn. 28 Cdo 1580/2000, publikovaném v Souboru rozhodnutí Nejvyššího soudu, sv. 12, pod č. C 888, dostupné na <<http://www.nsoud.cz>>.

²⁷⁵ Česká republika. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. ledna 2004, sp. zn. 22 Cdo 548/2003, dostupné na <<http://www.nsoud.cz>>.

4.3. Snaha o opětovné nastolení právní jistoty

Přestože by bylo zcela nasnadě zaujmout s ohledem na shora uvedené stanovisko, že právě opuštění intabulačního principu (na základě občanského zákoníku č. 141/1950 Sb.) rozhodujícím způsobem iniciovalo diskontinuitu zápisu v pozemkové evidenci a mělo zásadní význam pro posouzení okamžiku nabytí vlastnického práva státu k nemovitostem zabraným a následně přiděleným v průběhu tzv. první pozemkové reformy (a její revize), nedostatky a neúplnosti pozemkové evidence byly ve skutečnosti pouze výsledkem dlouhodobého legislativního i společenského vývoje, kdy přijetí občanského zákoníku č. 141/1951 Sb. představovalo toliko završení již několikaletého poklesu spolehlivosti zápisů v pozemkové evidenci.

V daném směru lze přitom konstatovat, že ještě do roku 1938 byla pozemková evidence přesná a odpovídala skutečnému stavu. Spolehlivost pozemkových knih však začala upadat zejména po skončení druhé světové války. Rozsáhlé změny v pozemkovém vlastnictví, které přinesly poválečné konfiskace a navazující přidělová řízení, jakož i provedení revize tzv. pozemkové reformy a zahájení tzv. druhé pozemkové reformy podle zákona č. 46/1948 Sb., již nebyly v pozemkových knihách důsledně zaznamenávány²⁷⁶ a nový právní stav se tak postupně dostával do rozporu s pozemkovou evidencí. Občanský zákoník č. 141/1950 Sb., jenž explicitně stanovil, že stavba není součástí pozemku, a opustil tak římskoprávní zásadu superficies solo cedit, stejně tak jako intabulační princip zápisů do pozemkových knih, pouze dovršil postupný úpadek spolehlivosti pozemkové evidence.²⁷⁷

V tomto ohledu pak získává na významu posouzení otázky přechodu vlastnictví; viz například ust. § 32 odst. 2 zákona o půdě, jež výslovně stanoví, že za okamžik přechodu na stát nebo jinou právnickou osobu postupem podle zákona o revizi první pozemkové reformy se považuje den faktického převzetí nemovitostí státem nebo jinou právnickou osobou.

²⁷⁶ viz např. zákon č. 90/1947 Sb. z. a n., o provedení knihovního pořádku stran konfiskovaného nepřátelského majetku a o úpravě některých právních poměrů vztahujících se na přidělený majetek, který ve vztahu ke konfiskovanému a přidělenému majetku oproti dosavadní právní úpravě značně zjednodušil způsob knihovní evidence

²⁷⁷ Český úřad zeměměřický a katastrální [online]. ČÚZK: ©2020 [cit. 15.2.2020]. Dostupné z <<https://www.cuzk.cz/Katastr-nemovitosti/O-katastru-nemovitosti/Historie-pozemkovych-evidenci.aspx>>.

K otázce okamžiku nabytí vlastnického práva státem v důsledku provedení revize tzv. první pozemkové reformy se ostatně v minulosti vyjádřil i Ústavní soud,²⁷⁸ jenž zaujal stanovisko, že před nabytím účinnosti občanského zákoníku č. 141/1950 Sb. přecházelo na stát vlastnické právo k zabraným a převzatým nemovitostem až na základě zápisu do veřejné evidence, (cit. „Zákon č. 142 ze dne 11. 7. 1947, o revizi první pozemkové reformy, jenž, jak plyne z jeho názvu, podrobil revizi úpravu pozemkového vlastnictví provedenou podle záborového zákona č. 215 ze dne 16. 4. 1919, a to pokud jde o majetek uvedený v ustanovení § 1 zákona, postrádá podrobnější úpravu postupů při zabrání nemovitostí podrobených revizi, a proto v tomto směru odkazuje v ustanovení § 17 pro řízení podle tohoto zákona na přiměřené použití záborového zákona, jakož i zákonů jej doplňujících. To znamená, že tam, kde zákon č. 142/1947 Sb. nestanoví něco odlišného nebo nestanoví vůbec nic, použije se výše uvedených zákonů upravujících první pozemkovou reformu, stanoví-li však výslovně jinak, použije se tohoto zákona. Pokud jde o přiděly a přidělové řízení, postrádá zákon č. 142/1947 Sb. ustanovení, jež by se dotýkalo principu intabulace, neboť v ustanovení § 8 odst. 8 pouze stanoví, že pro úpravu právních poměrů vztahujících se na přidělenou půdu platí přiměřeně ustanovení části čtvrté zákona ze dne 8. května 1947, č. 90 Sb., o provedení knihovního pořádku stran konfiskovaného nepřátelského majetku a o úpravě některých právních poměrů vztahujících se na přidělený majetek. Vzhledem k ustanovení § 17 zákona č. 142/1947 Sb., podle kterého pro řízení podle tohoto zákona, včetně vyvlastnění půdy podle § 1 odst. 3, platily - s výhradou ustanovení § 8 - přiměřeně příslušné předpisy záborového zákona a zákonů jej doplňujících, to tedy dále znamená, že požadavek intabulace jako podmínky nabytí vlastnictví k přiděleným

²⁷⁸ , a to v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 1/95, ze dne 14. 6. 1995, č. 166/1995 Sb., v souvislosti se zrušením ust. § 32 odst. 3 zákona o půdě, který byl do zákona o půdě vložen novelou č. 183/1993 Sb., a dle kterého k přechodu vlastnického práva na přidělce podle zákonů o pozemkových reformách došlo u přidělů podle zákona č. 142/1947 Sb. vkladem vlastnického práva do pozemkové knihy a u přidělů podle zákona č. 46/1948 Sb. převzetím držby přidělcem na základě právoplatné přidělové listiny, přičemž přidělené nemovitosti nelze vydat původnímu vlastníkov, jemuž byly zabráný podle zákonů o pozemkových reformách, nebo osobám oprávněným na jeho místě pouze v případě, že přidělec - fyzická osoba - nebo jeho právní nástupci takto nabyté vlastnické právo nepochybně doloží, (viz Česká republika. Zákon č. 183 ze dne 1. června 1993, kterým se mění a doplňuje zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 42/1992 Sb., zákona č. 93/1992 Sb. a zákona České národní rady č. 39/1993 Sb. In *Sbírka zákonů*. 1993, částka 46, s. 933).

nemovitostem, zakotvený v ustanovení § 28 náhradového zákona, platil i po nabytí účinnosti citovaného zákona č. 142/1947 Sb. Tomuto závěru nasvědčuje ostatně i dikce ustanovení § 1 odst. 9 zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě, výslovně podmiňujícího dovršení převodu vlastnictví knihovním zápisem. Potud tedy názor navrhovatele, že vlastnictví k nemovitostem přiděleným podle zákona č. 142/1947 Sb. přecházelo v době platnosti obecného zákoníku občanského již uvedeným rozhodnutím příslušného orgánu o přidělu, neobstojí. V této souvislosti třeba dodat, že pod pojem "rozhodnutí" třeba subsumovat nejen správní akty v jejich vlastním slova smyslu, ale i opatření jakéhokoli druhu učiněné pozemkovým úřadem při provádění pozemkové reformy, tedy i vydání přidělové listiny. Odlišná situace nastala teprve účinností občanského zákoníku č. 141/1950 Sb., umožňujícího v ustanovení § 111 odst. 1 nabytí vlastnictví k věcem jednotlivě určeným, tedy i k nemovitostem, již samou smlouvou. Obdobně zde ustanovením § 114 pozbyl zápis v pozemkové knize konstitutivní povahu i v případech přechodu vlastnictví výrokem soudu, úřadu nebo orgánu veřejné správy. Ústavní soud má proto za to, že vzhledem k těmto ustanovením byl v našem právním řádu dnem účinnosti občanského zákoníku z roku 1950, tj. dnem 1. 1. 1951, výslovně opuštěn intabulační princip. Po účinnosti uvedeného občanského zákoníku zůstalo tedy jedinou podmínkou nabytí vlastnictví k přiděleným nemovitostem přidělové řízení završené vydáním přidělové listiny, takže přidělci podle zákona č. 142/1947 Sb., u nichž vklad vlastnického práva do pozemkových knih nebyl do 31. 12. 1950 proveden, nabyli vlastnického práva k nim dnem 1. 1. 1951, tj. dnem účinnosti občanského zákoníku č. 141/1950 Sb. Vzhledem k ustanovením § 111 odst. 1, § 114 cit. obč. zák. nebylo již podmínkou nabytí vlastnictví k nemovitostem, ať již převodem či přechodem, převzetí držby - podmínka odevzdání nezbytná k převodu vlastnictví byla stanovena pouze u věcí určených podle druhu -, což znamená, že i u přidělů podle zákona č. 46/1948 Sb. přešlo vlastnictví k přidělené nemovitosti na přidělce již na základě právoplatné přidělové listiny.²⁷⁹). Ústavním soudem zaujatý, shora citovaný, právní názor však plně neodpovídá dobové rozhodovací a aplikační praxi, podle které nabýval stát vlastnické

²⁷⁹ Česká republika. Nález Ústavního soudu ze dne 14. června 1995 sp. zn. Pl. ÚS 1/95 ve věci návrhu Krajského soudu v Praze na zrušení § 32 odst. 3 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 183/1993 Sb. In *Sbírka zákonů*. 1995, částka 43, s. 2060.

právo k zabranému majetku již v okamžiku jeho převzetí od původního vlastníka, přičemž vklad vlastnického práva ve prospěch Československého státu do veřejných knih zajistil „toliko“ knihovní ochranu a založil právo státu se svým vlastnictvím knihovně disponovat. Tato interpretace právních předpisů přitom plně korespondovala s doktrínou o tzv. bipartici tabulárního a naturálního vlastnictví, kterou u nás zastával například Dr. Antonín Randa, řádný profesor práv na vysokém učení Pražském.²⁸⁰

V návaznosti na výše uvedené pro úplnost dodávám, že ani záborový zákon, ani zákon o revizi první pozemkové reformy okamžik přechodu vlastnického práva k převzatým nemovitostem na stát explicitně neupravily (kdy daná zákonná úprava hovoří toliko obecně o převzetí). Z tohoto důvodu je tedy třeba přiměřeně vycházet z právní úpravy zakotvené v ust. § 26 a násl. náhradového zákona, podle které v případě nemovitostí, u nichž bylo poznamenáno zamýšlené převzetí zabraného majetku státem, provedou soudy na návrh pozemkového úřadu vklad vlastnického práva ve prospěch státu Československé republiky, přičemž soud zároveň z moci úřední vymaže všechna knihovní břemena a dluhy (nenavrhne-li pozemkový úřad jinak, zejména se zřetelem na pozemkové služebnosti apod.). Podle ust. § 28 náhradového zákona mohl ovšem pozemkový úřad přidělit, směnit anebo zcizit převzatou nemovitost, aniž by bylo zapotřebí provést předtím příslušný vklad vlastnického práva ve prospěch státu do knihovní evidence; soudy tak převedly na návrh pozemkového úřadu vlastnické právo přímo na nového nabyvatele převzatých nemovitostí.²⁸¹

Dobová právní literatura přitom chápala příslušnou zákonnou úpravu převážně tak, že Československý stát nabývá vlastnické právo až jeho vkladem do pozemkové knihy. V této souvislosti lze odkázat například na právní stanovisko prof. JUDr. Jana Krčmáře, který v souvislosti s právním výkladem převzetí zabrané půdy podle ust. § 26

²⁸⁰ „Jediné vlastníky naturální může vykonávati o b s a h práva vlastnického v §§. 354. a 362. zák. vyměřený; může totiž věci dle libosti užiti, jí zužiti ano ji zmařiti. Avšak, není-li v knihách za vlastníka zapsán, nemůže jednak se statkem knihovně disponovati, jednak není právo jeho právem absolutním, tj. na ka ž d é h o t ř e t í h o p ů s o b í c í m.“, viz RANDA, Antonín. *Systemu rakouského obecného práva soukromého díl zvláštní. II, Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. 2., opr. vyd. V Praze: Tiskem a nákladem dra. Edvarda Grégra, 1874. xvi, s. 124-129, dostupné na <<https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/12896>>.

²⁸¹ Československá republika. Zákon č. 329 ze dne 8. dubna 1920, o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (zákon náhradový). In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka 63, s. 777.

a násl. náhradového zákona vyslovil v publikaci Právo občanské, díl II, Práva věcná, vydané v roce 1946, následující cit. „ze souvislosti citovaných ustanovení jest vysouditi, že při převzetí zabrané půdy přejde vlastnictví na stát teprve tehdy, když se vlastnictví pro Československou republiku zapíše do knih, § 29 cit., srov. i § 28 cit.“²⁸²

Odlišně ovšem začaly na danou problematiku nazírat v průběhu času zejména soudy, které v rámci své rozhodovací praxe (a to nikoliv ojediněle) judikovaly, že Československý stát nabývá vlastnictví k převzatým pozemkům jejich samotným převzetím, nikoliv až na základě knihovního vkladu, viz v tomto směru přelomové rozhodnutí Nejvyššího soudu RV I 1098/26 ze dne 30. 12. 1926 (Váž. 6653), dle kterého cit. „Stát nabývá vlastnictví ku zabrané nemovitosti převzetím od vlastníka, nikoliv teprve knihovním vkladem... Doložiti dlužno, že stát v duchu zákona náhradového nabývá vlastnického práva převzetím pozemku od vlastníka a že netřeba teprv vkladu právu toho do knih, jenž slouží spíše jen evidenci, jako již sama poznámka záboru. Ovšem že to není vlastnictví knihovní, ale je to vlastnictví naturální, jež má stejný obsah věcný a zakládá totiž i nárok na vydání pozemku proti každému zadržovateli.“²⁸³

S ohledem na výše uvedené lze tedy konstatovat, že pro posouzení otázky přechodu vlastnického práva k převzatým nemovitostem na Československý stát nemělo samotné přijetí občanského zákoníku č. 141/1951 Sb., a s tím související opuštění intabulačního principu, natolik zásadní význam, jak by se zprvu mohlo jevit. Stejně tak přitom nemělo přijetí občanského zákoníku z roku 1950 zásadní význam ani pro diskontinuitu zápisu v pozemkové evidenci, kdy tato událost byla pouze dovršením postupného úpadku spolehlivosti těchto zápisů, přičemž v důsledku nových politických a hospodářských poměrů panoval napříště veřejný zájem především ohledně povědomí o tom, kdo danou půdu reálně obhospodařuje, a otázka samotného vlastnictví půdy zůstala upozaděna.²⁸⁴

²⁸² KRČMÁŘ, Jan a ANDRES, Bedřich. *Právo občanské. II, Práva věcná*. 3., dopl. vyd. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1946. s. 166.

²⁸³ ELIÁŠ, Karel. Dvě pozemkové reformy a státní nabytí vlastnického práva k nemovitostem. In *Právník*. 2016, 155(3), s. 209-232. ISSN 0231-6625, dostupné na <<http://hdl.handle.net/11104/0258805>>

²⁸⁴ Srov. vládní usnesení č. 192/1956 ze dne 25. 1. 1956, na základě kterého se vedla jednotná evidence půdy (JEP), jež obsahovala soupis a popis pozemků, včetně jejich zobrazení v mapách, s vyjádřením užívacích vztahů k těmto pozemkům, (viz PEKÁREK, Milan a kol. *Pozemkové právo*. 1. vyd. Brno:

Zásadní kvalitativní změnu v postavení vlastnického práva, a tedy i ve způsobu jeho evidence ve veřejných knihách, u nás přinesly počátkem 90. let minulého století až nové společenské a politické poměry, což se v první řadě projevilo přijetím zákona č. 509/1991 Sb., ze dne 5. listopadu 1991, jenž novelizoval občanský zákoník č. 40/1964 Sb., a napříště stanovil, že všichni vlastníci mají stejná práva a povinnosti a poskytuje se jim stejná právní ochrana, přičemž zároveň obnovil princip nedotknutelnosti vlastnického práva, viz ust. § 1 a § 124 občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., ve znění zákona č. 509/1991 Sb.²⁸⁵

Shora uvedené nové občanskoprávní pojetí vlastnického práva bylo zároveň promítnuto i do ústavního pořádku České republiky, konkrétně pak do článku 11 Listiny základních práv a svobod, dle kterého má každý právo vlastnit majetek, přičemž vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Navíc vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva je možné pouze ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu.²⁸⁶

Vedle obnovení principu nedotknutelnosti vlastnického práva přitom došlo i k rozsáhlé obnově klasické právní úpravy závazkových vztahů,²⁸⁷ a to včetně koncepce dvoufázového nabývání vlastnického práva k nemovitostem.²⁸⁸ V této souvislosti nebylo již nadále možné vycházet z dosavadní neúplné evidence nemovitostí,²⁸⁹ a tak byla v tomto směru přijata zcela nová zákonná úprava, zejména pak zákon č. 265/1992

Masarykova univerzita, 2015. Učebnice Právnické fakulty MU; sv. č. 516. ISBN 978-80-210-7750-8. s. 272-281.)

²⁸⁵ ČSFR. Zákon č. 509 ze dne 5. listopadu 1991, kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník. In *Sbírka zákonů*. 1991, částka 97, s. 2410.

²⁸⁶ Česká republika. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2 ze dne 16. prosince 1992, o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky. In *Sbírka zákonů*. 1993, částka 1, s. 17.

²⁸⁷ DVORÁK, Jan, MALÝ, Karel a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-753-7. s. 512-516.

²⁸⁸ viz zákon č. 264/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník, zrušuje zákon o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád) a mění a doplňují některé další zákony

²⁸⁹ Pro úplnost uvádím, že provádění zápisů do pozemkových a železničních knih bylo definitivně zastaveno až v souvislosti s nabytím účinnosti zákona č. 22/1964 Sb., o evidenci nemovitostí. S účinností od 1. dubna 1964 pak bylo možné nabýt nemovitost do jiného než socialistického vlastnictví prostřednictvím zcela nového právního institutu, a to registrací smlouvy o převodu nemovitosti státním notářstvím (viz ust. § 134 odst. 2 občanského zákoníku č. 40/1964 Sb.), kdy ke zrušení státních notářství a také dosavadního registračního principu došlo až na základě zákona č. 264/1992 Sb.

Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, zákon č. 359/1992 Sb., o zeměměřických a katastrálních orgánech, a zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), na základě kterého byl zřízen současný katastr nemovitostí České republiky, jenž převzal operát předchozí evidence nemovitostí (viz ust. § 29 zákona č. 344/1992 Sb.) a vytvořil zcela nový evidenční nástroj, který v sobě zahrnoval jak funkci bývalého pozemkového katastru, tak i pozemkových knih (vč. obnovení tří typů zápisů do katastru nemovitostí, a to ve formě poznámky, záznamu a vkladu, byť v modifikované podobě).²⁹⁰ Hlavní obsahové neúplnosti převzaté evidence nemovitostí týkající se pozemků, které byly v minulosti užívány socialistickými organizacemi, pak byly překlenuty vytvořením tzv. zjednodušené evidence pozemků.²⁹¹

Stále se však často objevovaly dříve neznámé listiny (např. listiny přidělové, registrované smlouvy apod.), na základě kterých svědčilo v minulosti nabyté vlastnické právo jiným osobám, než těm, jež byly zapsány jako vlastníci v katastru nemovitostí. Po předložení takových listin katastrálnímu úřadu přitom v praxi obvykle docházelo k tzv. duplicitnímu zápisu vlastnického práva²⁹² (viz v podkapitole 4.2.1 této práce popsany případ z aplikační praxe – *Zbytkový statek Žitná; duplicitní zápis vlastnického práva*), jenž de facto bránil nakládání s předmětnou nemovitostí, kdy bylo nezbytné vyčkat až pravomocného soudního rozhodnutí o určení vlastnictví, uznání duplicitně zapsaného vlastníka dotčené nemovitosti, anebo provedení pozemkových úprav v daném katastrálním území, v rámci kterých je řešení duplicitního vlastnictví předběžnou otázkou.

²⁹⁰ Podle ust. § 29 odst. 4 katastrálního zákona č. 344/1992 Sb. zároveň přešel operát bývalého pozemkového katastru, jakož i pozemkové a železniční knihy do úschovy katastrálních úřadů.

²⁹¹ Český úřad zeměměřický a katastrální [online]. ČÚZK: ©2020 [cit. 15.2.2020]. Dostupné z <<https://www.cuzk.cz/Katastr-nemovitosti/O-katastru-nemovitosti/Historie-pozemkovych-evidenci.aspx>>

²⁹² V této souvislosti si dovoluji pro úplnost uvést, že ke zjištění duplicitního vlastnictví a jeho následného zápisu docházelo i při digitalizaci mapových podkladů katastru nemovitostí, jelikož vlastnické právo k pozemkům, které bylo zapsáno k pozemkům evidovaných zjednodušeným způsobem (v rámci pozemkového katastru) se v některých případech na částech pozemků překrývalo s vlastnickým právem k pozemkům rovněž evidovaným zjednodušeným způsobem avšak na základě tzv. přidělového plánu. Tyto dva podklady byly evidovány samostatně a mnohdy i v odlišných měřítkách. Na překryv vlastnictví k částem pozemků se přitom přišlo v devadesátých letech dvacátého století zcela náhodně, a to na základě provedeného srovnávacího sestavení parcel; a od roku 1993 při postupné digitalizaci katastrálních map.

Z důvodu zamezení tohoto nežádoucího právního stavu pro futuro byla tedy na podnět veřejného ochránce práv dne 26. října 2011 přijata novela zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, jmenovitě pak zákon č. 349/2011 Sb., jenž s účinností od 1. ledna 2012 stanovil, že katastrální úřad zjistí, zda předložená listina navazuje na dosavadní zápisy v katastru.²⁹³ Inspiraci pro tento právní princip lze přitom dohledat v zákonné úpravě Rakousko-Uherska, a to konkrétně v ust. § 21 zákona č. 95/1871 ř. z., o zavedení obecného zákona o pozemkových knihách (Obecný knihovní zákon), dle kterého „*Zapisovati se může jen proti tomu, kdo jest toho času, kdy se žádá, zapsán v pozemkové knize za vlastníka nemovitosti nebo práva, ve příčině kterých se má zápis státi, nebo se alespoň zároveň za vlastníka vloží nebo zaznamená (§ 432 ob. z. obč.)*“²⁹⁴. Předmětná právní úprava ust. § 8 zákona č. 265/1992 Sb., ve znění shora označeného zákona č. 349/2011 Sb., byla ostatně převzata i do nového katastrálního zákona č. 256/2013 Sb.²⁹⁵

Výše popsaná novelizace zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ovšem odstranila pouze jeden z nedostatků evidence katastru nemovitostí České republiky. Ačkoliv se katastr nemovitostí snažil co nejvíce přiblížit způsobu evidence v pozemkových knihách (ať už obnovením tří typů zápisů do katastru nemovitostí, zápisem do katastru podle pořadí došlých návrhů na vklad apod.), to klíčové, pro co byly pozemkové knihy původně vedeny, nebylo v příslušné zákonné úpravě dostatečně upraveno - a to zásada materiální publicity.²⁹⁶

Tento legislativní nedostatek²⁹⁷ začal být stále více terčem kritiky, a to jak ze strany odborné veřejnosti, tak i ze strany soudů České republiky. V tomto ohledu lze

²⁹³ Česká republika. Parlament České republiky. *Tisk č. 318: Vládní návrh na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů*. Dostupný z <<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=318&ct1=0>>

²⁹⁴ Rakousko-Uhersko. Zákon č. 95/1871 ř.z., v příčině zavedení obecného zákona o knihách pozemkových. In *Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené*. 1871, částka 37, s. 241.

²⁹⁵ viz ust. § 17 odst. 1 písm. g) a odst. 2 písm. c) katastrálního zákona; a ve vztahu k provedení záznamu viz ust. § 21 katastrálního zákona.

²⁹⁶ BAUDYŠ, Petr. *Katastrální zákon: komentář*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2014. xxviii. Beckovy komentáře. ISBN 978-80-7400-525-1. s. 8-19.

²⁹⁷ Pro úplnost konstatuji, že ust. § 11 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, sice stanovilo, že ten, kdo vychází ze zápisu v katastru učiněného po dni nabytí účinnosti daného zákona, je v dobré víře, že stav katastru odpovídá skutečnému stavu věci (ledaže musel

odkázat např. na nález Ústavního soudu ze dne 13. srpna 2012, sp. zn. I. ÚS 3061/2011, ve kterém Ústavní soud uvedl, že „Dále je nutno poukázat i na velmi kritický přístup Ústavního soudu k neuspokojivému provedení zásady materiální publicity v zákoně o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem v nálezu sp. zn. II. ÚS 349/03 ze dne 1. 8. 2006 (N 148/42 SbNU 199), na který Ústavní soud v citovaném nálezu odkázal, stejně tak jako na kritický přístup odborné literatury k této problematice. Na základě citované kritiky Ústavní soud dovodil, že "Rizika z nedostatečné důvěryhodnosti údajů v katastru nemovitostí proto nesou nabyvatelé nemovitostí, kteří v případě úspěchu žaloby na určení vlastnického práva původního vlastníka již nikdy nemusí dostat zpět peníze, které vydali za nemovitost, která jim na základě rozhodnutí soudu nepatří (srov. Baudyš, P. Katastr nemovitostí. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 32). Podle názorů odborné veřejnosti je tento právní stav v rozporu s principem právní jistoty, resp. s principem ochrany dobré víry osob jednajících v důvěře v katastr nemovitostí. Tyto osoby by přitom takto nepřiměřená rizika neměly nést, ale naopak by měla být zaručena ochrana dobré víry v pravdivost a úplnost zápisů ve veřejné knize, a to každého, kdo nabyl práva od osoby zapsané jako vlastník ve veřejné knize, i kdyby se později ukázalo, že tato osoba vlastníkem nebyla. Nabyvatel by se neměl obávat toho, že jej jeho dobrá víra neochrání, tzn. že pokud jednal s osobou zapsanou jako vlastník v pozemkové knize, že by mohlo být jeho vlastnické právo později zpochybněno.".²⁹⁸

Výše popsany právní stav, jenž způsoboval nespolehlivost údajů katastru nemovitostí, u nás přitom trval až do dne 1. ledna 2014, kdy nabyl v České republice účinnosti nový občanský zákoník, tj. zákon č. 89/2012 Sb., a s tím i řada dalších právních předpisů (včetně nového katastrálního zákona č. 256/2013 Sb.), jež byly součástí tzv. rekodifikace soukromého práva.

vědět, že stav zápisů v katastru neodpovídá skutečnosti), avšak se zakotvenou domněnkou dobré víry nebyly zákonem, vyjma možnosti vydržení, spojeny žádné jiné právní důsledky.

²⁹⁸ nález sp. zn. I. ÚS 3061/11 ze dne 13. 8. 2012 (N 138/66 SbNU 123). Dostupný také na <https://nalus.usoud.cz:443/Search/GetText.aspx?sz=1-3061-11_1>

Část právní úpravy, jež by bylo sice vhodnější promítnout přímo do katastrálního zákona, pak převzal právě občanský zákoník, a to včetně zásady materiální publicity, jež se inspirovala platnou polskou právní úpravou.²⁹⁹

Jednalo se přitom o způsob řešení kolize základních ústavních principů, a to principu ochrany vlastnického práva zakotveného v článku 11 Listiny základních práv a svobod a principu ochrany dobré víry a právní jistoty implicitně vyplývající z článku 1 odst. 1 Ústavy České republiky, jejichž uplatnění se mohlo v praxi za určitých okolností vylučovat, a bylo tedy nezbytné určit, zda bude dána přednost ochraně skutečného vlastníka, anebo ochraně právní jistoty dobrověrného nabyvatele vycházejícího ze stavu zapsaném ve veřejném seznamu, tedy např. v katastru nemovitostí České republiky. Úprava občanského zákoníku v tomto směru nakonec upřednostnila princip právní jistoty, a to ve prospěch osob, které nabyly věcné právo v dobré víře a za úplat³⁰⁰, v důsledku čehož byla prolomena občanskoprávní zásada *Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* a napříště tak bylo zákonodárcem explicitně umožněno nabýt nemovitost zapsanou v katastru nemovitostí i od nevlastníka.³⁰¹ Zároveň tím také byla posílena římskoprávní zásada *vigilantibus iura scripta sunt*, tedy že „Právo patří bdělým, necht' každý stráží svá práva“, neboť v důsledku přijetí dané právní úpravy byla naopak snížena ochrana skutečných vlastníků.³⁰²

²⁹⁹ BAUDYŠ, Petr. *Katastrální zákon: komentář*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2014. xxviii. Beckovy komentáře. ISBN 978-80-7400-525-1. s. 8-19.

³⁰⁰ viz ust. § 984 občanského zákoníku, které stanoví, že není-li stav zapsaný ve veřejném seznamu v souladu se skutečným právním stavem, svědčí zapsaný stav ve prospěch osoby, která nabyla věcné právo za úplatu v dobré víře od osoby k tomu oprávněné podle zapsaného stavu, přičemž dobrá víra se posuzuje k době, kdy k právnímu jednání došlo; vzniká-li však věcné právo až zápisem do veřejného seznamu, pak k době podání návrhu na zápis.

³⁰¹ V této souvislosti pro úplnost podotýkám, že velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ve shodě s konstantní judikaturou Ústavního soudu rozsudkem velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky dne 9. března 2016, sp. zn. 31 Cdo 353/2016, rozhodl, že bylo ovšem možné nabýt vlastnické právo k nemovitosti evidované v katastru nemovitostí od nevlastníka i podle dosavadní právní úpravy účinné do 31. prosince 2013, resp. (s ohledem na ust. § 3064 občanského zákoníku) do 31. prosince 2014, a to na základě dobré víry nabyvatele v zápis do katastru nemovitostí. (Více zde: <https://vrcha.webnode.cz/news/rozhodnuti-velkeho-senatu-ook-ns-v-otazce-nabyti-nemovitosti-od-nevlastnika-na-zaklade-dobre-viry-nabyvatele-v-zapis-v-katastru-nemovitosti/>)

³⁰² SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III: věcná práva (§ 976-1474): komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-499-5. s. 9-48.

V souvislosti s důsledným zavedením zásady materiální publicity bylo přitom současně nezbytné ponechat dotčeným osobám dostatek času na zajištění souladu mezi skutečným a zapsaným právním stavem, a v ust. § 3064 občanského zákoníku tedy bylo výslovně stanoveno, že ohledně práv zapsaných do katastru nemovitostí přede dnem nabytí účinnosti občanského zákoníku a ohledně práv zapsaných do katastru nemovitostí v době jednoho roku ode dne nabytí účinnosti občanského zákoníku nastanou účinky podle § 980 až 986 občanského zákoníku až uplynutím jednoho roku ode dne nabytí účinnosti občanského zákoníku.³⁰³

Do občanského zákoníku pak byla rovněž zakotvena zásada formální publicity, dle které od okamžiku zápisu věcného práva do katastru nemovitostí nikoho neomlouvá neznalost takového zápisu (viz ust. § 980 občanského zákoníku), zásada publicity (veřejnosti) katastru nemovitostí, jakož i zásada přednosti zapsaných práv (viz ust. § 981 občanského zákoníku), či tzv. zásada intabulační, spočívající v podmíněnosti převodu vlastnictví zápisem do katastru nemovitostí, (viz ust. § 1105 občanského zákoníku), anebo obnovená římskoprávní zásada *Superficies solo cedit* (viz ust. § 506 odst. 1 občanského zákoníku).³⁰⁴

Nová soukromoprávní úprava však současně vyvolala potřebu přijetí i nové právní úpravy katastru nemovitostí. Došlo tudíž k přijetí zcela nové zákonné úpravy, konkrétně pak zákona 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí, (dále jen „katastrální zákon“), jenž sloučil a nahradil dosavadní zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, a zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon).³⁰⁵ Zároveň byly na základě zákonného zmocnění zakotveného v ust. § 66 katastrálního zákona přijaty nové prováděcí předpisy, a to vyhláška č. 357/2013 Sb., o katastru nemovitostí (tzv. katastrální vyhláška), vyhláška č. 358/2013 Sb., o poskytování údajů z katastru nemovitostí, a vyhláška č.

³⁰³ Česká republika. Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012, občanský zákoník. In *Sbírka zákonů*. 2012, částka 33, s. 1026.

³⁰⁴ Tamtéž.

³⁰⁵ kdy v souvislosti s provedenou rekodifikací soukromého práva zůstal na úseku katastru nemovitostí beze změny toliko zákon č. 359/1992 Sb., o zeměměřických a katastrálních orgánech.

359/2013 Sb., o stanovení vzoru formuláře pro podání návrhu na zahájení řízení o povolení vkladu.³⁰⁶

Nový katastrální zákon se ovšem musel v první řadě vypořádat s nadále přetrvávajícím nežádoucím právním stavem, kdy řada osob zapsaných v katastru nemovitostí, a to zejména v případě práv převzatých z bývalé pozemkové knihy, není v katastru nemovitostí identifikována dostatečně určitě, což znemožňuje tyto osoby (popř. jejich právní nástupce) zjistit a případně kontaktovat (především pak v případech, kdy je třeba získat jako listinu pro zápis do katastru nemovitostí rozhodnutí či osvědčení orgánu veřejné moci).

Stran shora uvedeného zároveň pro úplnost konstatuji, že podle vládního návrhu zákona o katastru nemovitostí (katastrálního zákona) bylo pouze jméno a přímení fyzické osoby anebo název právnické osoby bez dalších údajů uvedeno celkem u 146.974 osob, jež jsou v katastru nemovitostí zapsané jako vlastníci (anebo jako jiné oprávněné osoby), přičemž dalších těchto 31.752 osob zapsaných v katastru nemovitostí se narodilo před rokem 1910.³⁰⁷ Problematika tzv. nedostatečně identifikovaných vlastníků³⁰⁸ se přitom dotýkala podle údajů Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových (platných ke dni 1. srpna 2018) až 190.855 pozemků (které jsou tvořeny více než ze třetiny ornou půdou a z necelé pětiny ostatní plochou, jež je užívána například jako cesty) a také 6.077 staveb (včetně bytových domů, rodinných domů, chat apod.), kdy největší počet těchto případů lze podle dat k roku 2017 dohledat na území Hodonínska, Břeclavska, Zlínska a Uherského Hradiště.³⁰⁹

V intencích výše uvedeného bylo tedy nezbytné zapracovat do katastrálního zákona právní úpravu, která identifikovaný nežádoucí právní stav pro futuro odstraní. S účinností od 1. ledna 2014 tak bylo na základě ust. § 64 odst. 2 katastrálního zákona

³⁰⁶ PEKÁREK, Milan a kol. *Pozemkové právo*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Učebnice Právnické fakulty MU; sv. č. 516. ISBN 978-80-210-7750-8. s. 272-281.

³⁰⁷ Česká republika. Parlament České republiky. *Tisk č. 778/0: Vládní návrh zákona o katastru nemovitostí (katastrální zákon)*. Dostupný z <<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=778&CT1=0>>

³⁰⁸ tzv. nedostatečně identifikované vlastníky lze pak rozdělit na neznámé vlastníky, u kterých chybí v katastru nemovitostí jakékoliv informace, a na vlastníky, u kterých chybí informace potřebné k jejich jednoznačné identifikaci, např. datum narození či adresa bydliště.

³⁰⁹ Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových. *Informační materiál Nedostatečně identifikovaní vlastníci* [online]. ÚZSVM: ©2011 [cit. 30.3.2020]. Dostupné z <<https://www.uzsvm.cz/informacni-material-nedostatecne-identifikovani-vlastnici-2528-0-85/>>

uloženo Českému úřadu zeměměřickému a katastrálnímu, aby Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových předal údaje o nemovitostech a jejich vlastnících v případech, kdy zápis dotčených osob neumožňuje jejich dostatečnou identifikaci. Na základě ust. § 65 katastrálního zákona pak bylo současně uloženo Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových vést evidenci tzv. nedostatečně identifikovaných vlastníků a provést v součinnosti s obecním úřadem, na jehož území se příslušné nemovitosti nacházejí, šetření k dohledání těchto vlastníků, a to zejména prostřednictvím matriky, evidence obyvatel a základních registrů.³¹⁰

Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových se přitom v tomto směru zaměřuje především na ty nedostatečně identifikované vlastníky, jež jsou zapsáni na pozemcích, přes které je potřeba vést kanalizaci, vodovody, cyklostezky apod., a kteří tak de facto brání dalšímu rozvoji příslušné obce. Ve zhruba 60% případů jsou pak výsledkem daného šetření podněty podané k zahájení řízení o pozůstalosti, popř. k obnovení dědického řízení.³¹¹ Pokud se však nejpozději do konce roku 2023 nepodaří vlastníka zjistit, má se za to, že nemovitost je opuštěná a připadne do vlastnictví státu.³¹²

Ze seznamu nedostatečně identifikovaných vlastníků zveřejněného na internetových stránkách Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových lze přitom stále ještě dohledat mj. i případy, kdy v katastru nemovitostí zapsaní vlastníci nabyli své vlastnické právo v průběhu provádění tzv. první pozemkové reformy, anebo v průběhu provádění její revize podle zákona č. 142/1947 Sb.

Pro ilustraci si dovoluji v této souvislosti odkázat na seznam nedostatečně identifikovaných vlastníků zveřejněný na internetových stránkách Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových pro ÚP České Budějovice, okres Prachatice, ve kterém lze mj. dohledat pana Jana Eichnera a paní Rosálii Eichnerovou, Konopiště 14, 384 22 Lipovice, okres Prachatice, paní Marii Paterovou, Konopiště 12, 384 22 Lipovice, okres Prachatice, anebo pana Jana Fürbacha a Rosálii Fürbachovou,

³¹⁰ Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových. *Informace pro veřejnost* [online]. ÚZSVM: ©2011 [cit. 30.3.2020]. Dostupné z <<https://www.uzsvm.cz/informace-pro-verejnost-2517-0-85/>>

³¹¹ Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových. *Informační materiál Nedostatečně identifikovaní vlastníci* [online]. ÚZSVM: ©2011 [cit. 30.3.2020]. Dostupné z <<https://www.uzsvm.cz/informacni-material-nedostatecne-identifikovani-vlastnici-2528-0-85/>>

³¹² Česká republika. Zákon č. 256 ze dne 8. srpna 2013, o katastru nemovitostí (katastrální zákon). In *Sbírka zákonů*. 2013, částka 99, s. 2674.

Konopiště 17, 38 422 Lipovice, okres Prachatice,³¹³ kteří mají na listu vlastnictví č. 68 vedeném pro katastrální území Lipovice u Katastrálního úřadu pro Jihočeský kraj, Katastrální pracoviště Prachatice, zapsanou v části E (Nabývací tituly a jiné podklady k zápisu) vložku č. 288 pozemkové knihy pro k.ú. Lipovice,³¹⁴ přičemž z předmětné vložky č. 288 pozemkové knihy vyplývá, že dne 21. prosince roku 1930 došlo ve prospěch těchto osob ke vkladu vlastnického práva (u všech vlastníků ve výši jedné sedmnáctiny), a to podle rozhodnutí o přidělu ze dne 3. dubna 1929, čj. 22.544/29, přičemž bylo současně v pozemkové knize poznamenáno omezení vlastnického práva nabyvatelů i jejich právních nástupců dle odst. 6, 8, 9, 10, 11, 14 a 16 tohoto rozhodnutí, jakož i zákaz zcizení, zavazení a propachtování bez souhlasu Státního pozemkového úřadu, a zároveň bylo vloženo právo výkupu dle odst. 17 daného rozhodnutí, a to ve prospěch Státního pozemkového úřadu.³¹⁵

Z údajů zapsaných na knihovní vložce č. 288 pozemkové knihy je dále patrné, že dva pozemky, které jsou v současné době zapsány na listu vlastnictví číslo 68 pro katastrální území Lipovice, tj. katastrální parcela č. 70/37 a katastrální parcela č. 70/45, vznikly v průběhu tvorby digitalizované katastrální mapy z původního pozemku evidovaného ve zjednodušené evidenci (původ pozemkový katastr) parcela číslo 41, který byl, spolu s dalšími pozemky, odepsán dne 21. prosince 1930 z vložky 1492 desek zemských.³¹⁶ Následně byl tento pozemek (tj. parcela číslo 41) prohlášen za stálou cestu, která umožňovala přístup vlastníkům na sousední pozemky, jež vznikly rozparcelováním původního velkého pozemku a spolu s parcelou číslo 41 byly odepsány z vložky 1492 desek zemských a přiděleny jednotlivým vlastníkům.³¹⁷ Parcela

³¹³ Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových. *Nedostatečně určité identifikování vlastníci - ÚP České Budějovice* [online]. ÚZSVM: ©2011 [cit. 30.3.2020]. Dostupné z <<https://www.uzsvm.cz/up-ceske-budejovice-2147-0-85/>>

³¹⁴ Katastr nemovitostí České republiky. *List vlastnictví č. 68*, vedený u Katastrálního úřadu pro Jihočeský kraj, Katastrálního pracoviště Prachatice, Datum a čas vyhotovení výpisu: 14.02.2020 12:29:23.

³¹⁵ Katastr nemovitostí České republiky. *Knihovní vložka č. 288*. Katastrální území Lipovice. Soudní okres Prachatice. Archiv pozemkové knihy vedený u Katastrálního úřadu pro Jihočeský kraj, Katastrálního pracoviště Prachatice, Datum vyhotovení kopie z pozemkové knihy: 2. 4. 2020.

³¹⁶ viz část A shora označené knihovní vložky č. 288 pozemkové knihy, Katastrální území Lipovice, Soudní okres Prachatice, jež tvoří přílohu č. 4 této práce.

³¹⁷ viz např. parcela číslo 47/10 zapsaná v knihovní vložce č. 239 pozemkové knihy, Katastrální území Lipovice, Soudní okres Prachatice, jež tvoří přílohu č. 5 této práce

číslo 41 byla přitom vlastníkům přidělena jako tzv. podílová cesta. Každý z vlastníků dotčených sousedních pozemků se tak stal vlastníkem jedné ideální sedmnáctiny na tzv. podílové cestě (viz výše). V průběhu následujících let pak docházelo k prodejům a jiným převodům s podílovou cestou sousedících zemědělských pozemků, ale na vlastnický podíl na tzv. podílové cestě se mnohdy zapomnělo; obdobně jako v případě výše uvedených vlastníků, kdy podíl na cestě je na tyto osoby zapsán v katastru nemovitostí až do současné doby.

Pro úplnost dodávám, že v současné době a při současném způsobu obdělávání již tyto podílové cesty v zásadě ztratily svůj význam jak z důvodu jejich nevyhovujících parametrů (např. z důvodu nezpevnění povrchu), tak s ohledem na skutečnost, že vlastníci sousedních pozemků nejsou již mnohdy totožní s vlastníky podílů na cestě, která je v současnosti často součástí tzv. půdních bloků (tzn. v terénu nejsou znatelné hranice jednotlivých pozemků). Vypořádání vlastnických podílů na těchto cestách je přitom velmi komplikované, kdy vlastnické převody bude možné činit až po projednání dědických řízení anebo uplynutí lhůty 10 let ve smyslu ust. § 65 katastrálního zákona ve spojení s § 1050 odst. 2 občanského zákoníku, a to například formou vykoupení podílů některým ze spoluvlastníků, nebo dohodou zúčastněných stran na rozdělení podílového spoluvlastnictví. Jednou z dalších možností vypořádání spoluvlastnictví na těchto cestách je pak rovněž vypořádání spoluvlastnictví v rámci pozemkových úprav.

Co se týče možných dopadů tzv. první pozemkové reformy a její revize na současně vlastnické vztahy, lze pak shrnout, že aktuálně se věnuje pozornost ze strany veřejnosti, až na výjimky (viz např. shora předestřená problematika nedostatečně identifikovaných vlastníků), v zásadě již jen soudním řízením, která souvisejí s doprojednáním restitučních otázek anebo s majetkovým vyrovnáním podle zákona č. 428/2012 Sb. přijatého v návaznosti na ust. § 29 zákona o půdě (tzv. blokační ustanovení), za jehož účinnosti byl převod historického majetku církví, náboženských řádů a kongregací zpravidla (nikoliv však bezvýjimečně) absolutně neplatný.³¹⁸ V této souvislosti je zároveň potřeba pro úplnost uvést, že dlouhodobá nečinnost Parlamentu České republiky předcházející schválení zákona č. 428/2012 Sb., jenž umožňuje

³¹⁸ srov. např. nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. III. ÚS 2532/17 ze dne 5. 3. 2019. Dostupné také na <<https://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=106212&pos=1&cnt=1&typ=result>>

vypořádání historického majetku církví a náboženských společností, musela být řešena soudy České republiky, které individuálně uplatňované majetkové nároky ze strany církevních právnických osob sice zprvu odmítaly projednávat, (viz např. nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 2. 2005, sp. zn. II. ÚS 528/02, na základě kterého byla zamítnuta ústavní stížnost Královské kanonie Premonstrátů na Strahově a zároveň vysloven právní závěr Ústavního soudu, že *„Zákon o půdě tedy předpokládá, že zemědělský majetek, který byl dříve ve vlastnictví církevních právnických osob, bude řešen samostatným zákonem a do doby vydání tohoto zákona je chráněn. Na tento majetek je proto nutno vztahovat režim restitučních zákonů, a tudíž zde není prostor pro podávání žalob o určení vlastnictví pro absenci naléhavého právního zájmu. Ten nelze odvodit ani ze skutečnosti, že stát nebyl schopen vydat speciální restituční zákon, přestože zákon č. 229/1991 Sb., který nabyl účinnosti již 24. června 1991, vydání takového zákona předpokládá. Stát ovšem musí svůj závazek vydat restituční zákon, vyplývající z citovaného ustanovení zákona o půdě, ohledně církevního majetku splnit, neboť musí splnit legitimní očekávání na straně církevních právnických osob, které se opírá o zákonné ustanovení.*³¹⁹⁾, avšak postupem času byla absence příslušné právní úpravy shledána již za natolik nepřiměřenou a ve svém důsledku protiústavní, že podávání občanskoprávních žalob na určení vlastnictví k majetku začalo být i ze strany Ústavního soudu České republiky v zásadě připouštěno, (viz např. nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 6. 2009 sp. zn. I. ÚS 663/06, ve kterém Ústavní soud ČR judikoval mj. následující: *„Za tohoto zcela specifického, atypického a v judikatuře dosud neřešeného stavu (s výjimkou citovaného, před více než čtyřmi lety vydaného nálezu sp. zn. II. ÚS 528/02, v němž však plynutí času a legitimní očekávání ještě zásadní roli nesehrálo) přistoupil Ústavní soud k následujícímu řešení. Žaloba stěžovatele v tomto konkrétním případě vyloučena není. Bylo by však třeba ji pojmout jako žalobu svého druhu (bližící se žalobě restituční), mající za cíl dosáhnout zaplnění mezery vzniklé dlouhodobou nečinností zákonodárce v rozporu se závazkem plynoucím z § 29 zákona o půdě, a to postupem odpovídajícím smyslu nápravy křivd po roce 1989, se zřetelem na relevantní konkrétní okolnosti této souzené věci. Na tom nic nemění to, že sám*

³¹⁹ nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. II. ÚS 528/02 ze dne 2. 2. 2005 (N 23/36 SbNU 287). Dostupné také na <<https://nalus.usoud.cz:443/Search/GetText.aspx?sz=2-528-02>>

stěžovatel v minulosti uplatnil svůj tvrzený nárok ve formě žaloby určovací, neboť obecným soudům nelze upřít právo, aby celý případ - vzhledem k již uvedeným naprosto atypickým okolnostem - posoudily po právní stránce jinak, než v minulosti učinil sám stěžovatel. Jiné spravedlivé řešení této ústavní stížnosti Ústavní soud nenalezl. Tato žaloba (svého druhu) se opírá o legitimní očekávání stěžovatele, jež je dovoditelné právě teprve z uplynutí adekvátního času, což - jak již bylo uvedeno - vyplývá ze závazku státu vydat nový restituční zákon, který je založen na ustanovení § 29 zákona o půdě (bod 5 výše).“³²⁰, a vyhověl tak ústavní stížnosti církevní právnické osoby).

Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi přitom neupravuje pouze možnost naturální restituce původního církevního majetku, ale stanoví i paušální výši finanční kompenzace za nevydávaný majetek (viz ust. § 15 tohoto zákona). Výzvy k vydání majetku pak mohla činit tzv. oprávněná osoba ve smyslu ust. § 3 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi za podmínky, že v rozhodném období utrpěla tato osoba nebo její právní předchůdce majetkovou křivdu v důsledku některé ze skutečností uvedených v ust. § 5 předmětného zákona,³²¹ a to u povinných osob označených v ust. § 4 zákona č. 428/2012 Sb., mezi které patří především Pozemkový fond České republiky, jenž byl s účinností ode dne 1. 1. 2013 sloučen se strukturou pozemkových úřadů do Státního pozemkového úřadu, dále státní podnik Lesy České republiky, stát, za který jedná příslušná organizační složka státu, Vojenské lesy a statky ČR, s. p., Národní památkový ústav, Národní galerie a další státní organizace, státní příspěvkové organizace, státní fondy a státní podniky za podmínky, že takové povinné osoby jsou oprávněny hospodařit s majetkem státu nebo vykonávat jeho správu.³²²

Na základě posouzení oprávněnou osobou předložených podkladů, dokládající oprávněnost z její strany tvrzeného nároku, pak buď došlo k uzavření dohody s touto

³²⁰ nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 663/06 ze dne 24. 6. 2009 (N 149/53 SbNU 811). Dostupné také na < https://nalus.usoud.cz:443/Search/GetText.aspx?sz=1-663-06_1 >

³²¹ Česká republika. Zákon č. 428 ze dne 8. listopadu 2012, o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi). In *Sbírka zákonů*. 2012, částka 155, s. 5474.

³²² Ministerstvo zemědělství ČR. *Majetkové vyrovnání s církvemi* [online]. Ministerstvo zemědělství: ©2009-2020 [cit. 6. 4. 2020]. Dostupné z <<http://eagri.cz/public/web/mze/ministerstvo-zemedelstvi/cirkevni-restituce/>>

oprávněnou osobou, anebo bylo (v případě, že povinná osoba odmítla dohodu uzavřít) na návrh oprávněné osoby zahájeno ve věci vydání příslušné nemovitosti správní řízení, a to u Státního pozemkového úřadu, proti jehož rozhodnutí bylo případně možné se následně bránit u věcně a místně příslušného soudu.³²³

Výčet věcí, které nebylo přitom možné vydat, obsahuje ust. § 8 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Předmětný zákon zároveň explicitně vyňal ze své věcné působnosti Katedrálu sv. Víta, Václava a Vojtěcha nacházející se na pozemku parc. č. 4 o výměře 5.005 m² a pozemku parc. č. 5 o výměře 502 m² v obci Praha, katastrálním území Hradčany, a to včetně těchto pozemků, a dále budovu č.p. 37 nacházející se na pozemku parc. č. 85 o výměře 776 m² a budovu č.p. 48 nacházející se na pozemku parc. č. 6 o výměře 982 m² v obci Praha, katastrálním území Hradčany, včetně těchto pozemků.³²⁴

Mezi církevní majetek, který se naopak stal předmětem vyrovnání ve smyslu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, se pak řadí mj. majetek, jenž byl dotčen provedením revize podle zákona č. 142/1947 Sb., který řešil nedostatečné provedení tzv. první pozemkové reformy, v rámci které byl sice odejímán za první republiky i majetek církví, avšak na církev se nenahlíželo jako na jeden právní subjekt (a tedy jako na jediného vlastníka), nýbrž se z hlediska vlastnictví posuzovaly jednotlivé církevní funkční celky jako jsou farnosti apod., v jejichž případě se hraniční výměry 150 ha orné půdy anebo 250 ha veškeré půdy mnohdy nedosahovalo. Následným snížením hranice zabírané půdy bylo však na základě zákona č. 142/1947 Sb. dosaženo většího dopadu pozemkové reformy i ve vztahu k církevnímu majetku.³²⁵

Ust. § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi tedy v tomto ohledu zařadilo mezi skutečnosti, v jejichž důsledku došlo v rozhodném období k majetkovým křivdám, a na základě kterých bylo možné vydat

³²³ Ministerstvo zemědělství ČR. Majetkové vyrovnání s církvemi [online]. Ministerstvo zemědělství: ©2009-2020 [cit. 6. 4. 2020]. Dostupné z <<http://eagri.cz/public/web/mze/ministerstvo-zemedelstvi/cirkevni-restituce/>>

³²⁴ viz ust. § 18 odst. 10 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi

³²⁵ ZEMAN, Karel. Vývoj vlastnictví k půdě a souvisejících procesů na území ČR od roku 1918 do současné doby. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2013. Odborná kniha s vědeckou redakcí. ISBN 978-80-245-1915-9. s. 235-240.

nemovitosti ve vlastnictví státu, jež náležely do původního majetku registrovaných církví a náboženských společností, i odnětí věci bez náhrady postupem podle zákona o revizi první pozemkové reformy.

Co se týče samotné aplikace ust. § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, dovoluji si odkázat například na v celkem nedávné době vydané usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 1. 10. 2019, sp. zn. 28 Cdo 182/2019, jež se týkalo řešení případu, kdy byly předmětné pozemky odňaty žalobci bez náhrady právě postupem podle zákona o revizi první pozemkové reformy, a to na základě rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 7. 4. 1948, č. j. 6351/48-IX/B-12, a na něj navazujícího rozhodnutí ze dne 5. 8. 1948, č. j. 67010/48-IX/R-31, o převzetí majetku státem, tj. v době po 25. únoru 1948, čímž byl nastolen důvod pro aplikaci zákona č. 428/2012 Sb., jelikož v daném případě došlo ke skutečnosti vedoucí k majetkové křivdě ve smyslu ust. § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi.³²⁶

Ještě v březnu roku 2017 bylo přitom v souvislosti s prováděním zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi evidováno celkem 2.304 aktivních soudních sporů, z nichž nejvíce je vedeno s Českou republikou - Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových či Českou republikou - Státním pozemkovým úřadem.³²⁷

Seznamy věcí vydaných tzv. oprávněným osobám ve smyslu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi lze pak pro každý kalendářní rok dohledat (spolu s další související dokumentací) na internetových stránkách Ministerstva kultury České republiky, a to v sekci zabývající se majetkovým vyrovnáním s církvemi a náboženskými společnostmi.³²⁸

³²⁶ usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 1. 10. 2019, sp. zn. 28 Cdo 182/2019

³²⁷ Úřad vlády České republiky. *Zpráva o průběhu vydávání majetku podle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. 3. čtvrtletí roku 2017* [online]. Vláda ČR:©2009-2020 [cit. 7. 4. 2020]. Dostupné z <<https://www.vlada.cz/assets/ppov/vyrovnani-s-cirkvemi/informace-o-vydavani-majetku/Ctvrtletni-zprava---3---ctvrtleti-roku-2017.pdf>>

³²⁸ viz Ministerstvo kultury České republiky. *Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi* [online]. MKCR: ©2020-2022 [cit. 7. 4. 2020]. Dostupné z <<https://www.mkcr.cz/majetkove-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi-35.html>>

S ohledem na výše uvedené lze tedy otázku provedení první pozemkové reformy v Československu, včetně její revize, a její možné dopady na současné vlastnické vztahy k nemovitostem v České republice, dle mého názoru, uzavřít s tím, že ačkoliv se i v současné době můžeme u nás setkat s případy, kdy v katastru nemovitostí zapsaný vlastník anebo tzv. oprávněná osoba ve smyslu zákona o půdě či ve smyslu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi dovozují své vlastnické právo k příslušné nemovitosti v důsledku provedení tzv. první pozemkové reformy, anebo její revize, jsou tyto případy v praxi již jen ojedinělé a je jen otázkou několika let, než se stanou pouhou další kapitolou v historickém vývoji pozemkového vlastnictví na našem území.

Závěr

Jako téma mé rigorózní práce jsem si zvolila „*Provedení první pozemkové reformy v Československu (včetně její revize) a její možné dopady na současné vlastnické vztahy k nemovitostem v České republice*“. V rámci své práce jsem se přitom snažila v první řadě předesítnout vývoj právní úpravy vlastnictví na historickém území českých zemí před rokem 1918 a ve zkratce popsat společenské a hospodářské poměry, jež předcházely iniciování pozemkové transformace po roce 1918.

Dále jsem se zaměřila na okolnosti přijetí tzv. první pozemkové reformy, její právní úpravu, výsledky i způsob jejího provádění. Obdobně jsem pak postupovala ve vztahu k revizi první pozemkové reformy podle zákona č. 142/1947 Sb.

V poslední kapitole této rigorózní práce bylo mým cílem analyzovat možné dopady tzv. první pozemkové reformy a její revize na současně vlastnické vztahy k nemovitostem v České republice, přičemž pro tyto účely jsem se nejprve zabývala právní úpravou přijatou v 90. letech minulého století, jež měla za cíl napravit alespoň část majetkových křivd z minulé doby, konkrétně pak zákonem o půdě, který sice řešil otázku křivd vázících se k nemovitostem, jež byly v rozhodném období odňaty tzv. oprávněným osobám z důvodů definovaných v ust. § 6 zákona o půdě, ale stranou pozornosti nadále zůstávala v průběhu času vzniklá diskontinuita evidence pozemkového katastru. V této souvislosti nutno dále uvést, že ačkoliv byly nedostatky a neúplnosti pozemkové evidence výsledkem dlouhodobého legislativního, politického a společenského vývoje, z pohledu laické veřejnosti bylo hlavním důvodem nespolehlivosti katastru nemovitostí opuštění intabulačního principu na základě občanského zákoníku č. 141/1951 Sb. Soudy vyšší i nižší instance se tak následně musely zabývat spory týkajícími se určení právoplatných vlastníků a s tím související otázkou přechodu vlastnictví pozemkového majetku na stát či na nové nabyvatele v rámci přidělu. Nejvyšší soud České republiky v tomto kontextu například stran přechodu vlastnického práva podle přidělového zákona konstatoval, že k přechodu vlastnictví v daném případě docházelo již rozhodnutím pozemkového úřadu a nebyla tudíž nezbytná intabulace, viz rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. března 2010, sp. zn. 28 Cdo 5078/2009. Vycházel přitom mj. i z dobové judikatury, dle které spočívalo československé právo na teorii přidělové (tzn. nabytí pozemkového majetku se uskutečnilo samotným přidělem, a tedy na základě příslušného správního

aktu, viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 10. 3. 1928, sp. zn. Rv I 783/27, Vážný č. 7862). Tento právní výklad ostatně odpovídá i skutečnosti, že jednotlivé přídělky se v rámci tzv. první pozemkové reformy realizovaly v návaznosti na provedené zábory pozemkového majetku, při nichž se vlastnictví formálně ponechávalo dosavadním vlastníkům až do okamžiku kvalifikovaného projevení vůle o učinění přídělu dané nemovitosti (či souboru nemovitostí) nově hospodařícímu subjektu.

Obdobně tomu pak bylo i v případě přechodu vlastnického práva na stát podle zákona o revisi první pozemkové reformy, kdy Nejvyšší soud České republiky v rámci své rozhodovací praxe dovodil, že k prokázání přechodu vlastnictví na stát podle zákona č. 142/1947 Sb. není třeba ani zápisu v pozemkové knize, ani žádného jiného písemného rozhodnutí správního úřadu, viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. září 2002, sp. zn. 20 Cdo 1060/2001.

Soudy přitom v rámci své rozhodovací praxe vycházejí mj. i ze skutečnosti, že zejména po roce 1948 muselo nutně docházet k případům ztráty dokladů a nabývacích titulů, které by jinak měly být státem uchovány a evidovány. Při soudním přezkumu tak musejí být vždy posouzeny všechny okolnosti daného případu a hodnocen celkový proces přídělového řízení in concreto. V případě souběhu nároků se pak postupuje podle ust. § 12 zákona o půdě a vlastnické právo se určí ve prospěch toho účastníka řízení, který své vlastnictví pozbyl v důsledku jednostranného aktu státu; popř. toho účastníka řízení, který své vlastnictví pozbyl dříve, a to za předpokladu, že v mezidobí nedojde k mimosoudnímu řešení sporu.

V návaznosti na výše uvedené je ovšem třeba pro úplnost zdůraznit, že vedle samotné diskontinuity pozemkové evidence představují v praxi problém také:

- a) duplicitní zápisy vlastnického práva, které bylo možné provádět až do roku 2011, kdy byl novelizován zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, a to na základě zákona č. 349/2011 Sb., podle kterého byl katastrální úřad povinen napříště nejprve zkoumat, zda návrhovatelem předložená listina navazuje na dosavadní zápisy v katastru nemovitostí, nebo
- b) v katastru nemovitostí zapsaní tzv. nedostatečně identifikovaní vlastníci, u nichž chybí v katastru nemovitostí informace potřebné k jejich jednoznačné identifikaci, např. datum narození, adresa bydliště apod.

S ohledem na shora uvedené je tak zcela zjevné, že dosavadní právní stav byl v přímém rozporu s principem právní jistoty, potažmo s principem ochrany dobré víry osob jednajících v důvěře v katastr nemovitostí, a bylo nezbytné obnovit důvěryhodnost údajů v katastru nemovitostí a zajistit, aby se budoucí nabyvatelé nemovitostí v České republice již napříště nemuseli obávat toho, že pokud jednají v dobré víře s osobou, která je v katastru nemovitostí zapsaná jako vlastník příslušných nemovitostí, nemělo by být jejich vlastnické právo později zpochybněno. Právě i z tohoto důvodu byla tedy u nás v roce 2012 přijata nová soukromoprávní kodifikace, a to včetně nového katastrálního zákona, jejímž cílem bylo mj. znovunastolení právní jistoty a spolehlivosti pozemkové evidence, což u nás pro futuro eliminuje možné dopady tzv. první pozemkové reformy a její revize na pozemkové vlastnictví.

Závěrem mé práci si tedy po prostudování a analyzování pramenů a literatury, jež uvádím v Seznamu použitých zdrojů, dovoluji v intencích výše uvedeného shrnout, že dopady tzv. první pozemkové reformy a její revize na současné vlastnické vztahy k nemovitostem v České republice jsou aktuálně spíše marginální a ačkoliv se s některými můžeme v praxi stále setkat, viz např. odkazy na nabývací tituly některých spoluvlastníků společných cest zapsaných v katastru nemovitostí anebo doposud neukončená soudní řízení týkající se některých nedorešených restitučních otázek podle zákona o půdě či majetkového vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi podle zákona č. 428/2012 Sb., tato rezidua tzv. první pozemkové reformy a její revize budou během několika následujících let postupně vyřešena (potažmo odstraněna) a zcela nahrazena novými právními tituly.

Seznam zkratek

ABGB	Obecný zákoník občanský
JZD	jednotné zemědělské družstvo
katastrální zákon	zákon č. 256/2013 Sb.
KSČ	Komunistická strana Československa
náhradový zákon	zákon č. 329/1920 Sb.
občanský zákoník	zákon č. 89/2012 Sb.
pozemkový úřad	Státní pozemkový úřad v Praze
pozemkový úřad v Prachaticích	Okresní pozemkový úřad Okresního úřadu v Prachaticích
rozhodné období	období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990
SNR	Slovenská národní rada
Ústava	Ústava ČSR č. 121/1920 Sb.
Všeobecný občanský zákoník	Obecný zákoník občanský
záborový zákon	zákon č. 215/1919 Sb.
zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi	zákona č. 428/2012 Sb.
zákon o mimosoudních rehabilitacích	zákon č. 87/1991 Sb.
zákon o pozemkovém úřadu	zákon č. 330/1919 Sb.
zákon o půdě	zákon č. 229/1991 Sb.
zákon o revizi první pozemkové reformy	zákon č. 142/1947 Sb.
zákon přidělový	zákon č. 81/1920 Sb.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

BAUDYŠ, Petr. *Katastr nemovitostí*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2010. xiv, s. 291. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 978-80-7400-304-2.

BAUDYŠ, Petr. *Katastrální zákon: komentář*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2014. xxviii, s. 393. Beckovy komentáře. ISBN 978-80-7400-525-1.

BEDNAŘÍKOVÁ, Barbora. *Svěřenské fondy: institut pro uchování a převody rodinného majetku*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 184. Právní monografie. ISBN 978-80-7478-585-6.

BENDA, Josef. *Restituce majetku bývalých šlechtických rodů po roce 1989*. Praha: Tuláček, 2013. s. 816. ISBN 978-80-904762-2-6.

BEŇA, Jozef. *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2001. s. 391. ISBN 80-8055-477-3.

BERANOVÁ, Magdalena; KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1. vydání. Praha: Libri, 2010. s. 430. ISBN 978-80-7277-113-4.

BUMBA, Jan. *České katastry od 11. do 21. století*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. s. 190. ISBN 978-80-247-2318-1.

BUREŠOVÁ, Jana. Návrat k první československé pozemkové reformě po druhé světové válce v mezinárodních souvislostech. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slováké muzeum*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994. s. 131-133.

Československá pozemková reforma v číslicích a diagramech. V Praze: Státní pozemkový úřad, 1925. 48 s.

ČERESŇÁK, Bedřich. Ke klíčovým aspektům hodnocení První pozemkové reformy v Československé republice. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slováké muzeum*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994. s. 39-42.

DROBNÍK J. *Základy pozemkového práva*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Eva Rozkotová, 2010. ISBN 978-80-904209-8-4.

DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel a kol. 200 let Všeobecného občanského zákoníku. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. s. 687. ISBN 978-80-7357-753-7.

GUTMANN, V. *Pozemková reforma - jak se prováděti nemá*. Praha: V Generální komisi Fr. Řivnáče. 1922. s. 61.

JUŘÍK, Pavel. *Jihočeské dominium. Rožmberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové v jižních Čechách*. Praha: nakladatelství Libri, 2008. s. 443. ISBN 80-7277-359-3.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938): Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. s. 571. ISBN 80-7277-195-7.

KAZIMOUR, Josef. *K dějinám dělení velkostatků v 18. století*. Praha: Český odbor Rady zemědělské v Praze, 1921. s. 47.

KOŤÁTKO, Jiří. *Pozemková reforma v Československu*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty (knihtiskárna Orbis n.p.). 1949.

KOŤÁTKO, Jiří. *Pozemková reforma v Československu*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1949. 35 s. Malá knihovna informací; sv. 26.

KOVÁČ, Andrej. *Košický vládný program*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977. s. 139.

KRČMÁŘ, Jan a ANDRES, Bedřich. *Právo občanské. II, Práva věcná*. 3., dopl. vyd. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1946. s. 403.

KRČMÁŘ, Jan a SPÁČIL, Jiří, ed. *Právo občanské. Práva věcná*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 403. Klasická právnická díla. ISBN 978-80-7478-411-8.

KUBAČÁK, Antonín a JACKO, Karel. *Restituce zemědělského a lesního majetku*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 2011. ISBN 978-80-7084-994-1.

KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. s. 426. ISBN 978-80-87284-17-9.

KUKLÍK, Jan. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, s. 114. ISBN 978-80-87284-25-4.

KUKLÍK, Jan. *Profesor Jan Krčmář: pozapomenutá osobnost pražské civilistiky*. 1. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2008. s. 112. Memorabilia iuridica; sv. 5. ISBN 978-80-87146-06-4.

KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920. I, Příprava a přijetí ústavní listiny*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. s. 334. ISBN 978-80-246-4541-4.

KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010. s. 444. ISBN 978-80-87284-12-4.

LACINA, Vlastislav. Představy o pozemkové reformě v ČSR před jejím uzákoněním. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slováké muzeum*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994. s. 35-38.

MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. přepracované vydání (V nakl. Leges vyd. 1.), Praha: Leges, 2010, s. 640. ISBN 978-80-87212-39-4.

MARUŠÁK, Karel. *Šlechta, velkostatek a pozemková reforma*. Brno: A.Píša, 1919. s. 49.

MICHL, Jaroslav, ed., PETRŮV, František, ed. a NOVÝ, Josef, ed. *Revise první pozemkové reformy*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1948. Československé právo. Ř. I; Sv. 19.

NĚMEC, Bohumil, ed. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Díl 4, sv. 2. Praha: Novina, 1937.

OTÁHAL, Milan. *Zápas o pozemkovou reformu v ČSR*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1963. s. 263.

PEKÁREK, Milan a kol. *Pozemkové právo*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015. s. 486. Učebnice Právnické fakulty MU; sv. č. 516. ISBN 978-80-210-7750-8.

PEKAŘ, Josef. *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*. 3. vydání. Praha: Nakladatelská a vydavatelská společnost s r.o. (Vesmír), 1923. s. 79.

PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2003. 2 sv. ISBN 80-200-1121-8.

PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu: Československá politika v letech popřevratových. Díl 2, část druhá*. Praha: František Borový, 1934.

PRŮCHOVÁ, Ivana. *Restituce majetku podle zákona o půdě*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. s. 279. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-110-5.

PŠENÍČKOVÁ, Jana, ed. *Sborník právních a ostatních předpisů k provádění pozemkových reforem po roce 1945*. Vyd. 1. V Praze: Státní ústřední archiv, 1998. s. 203. ISBN 80-85475-45-6.

PŠENÍČKOVÁ, Jana. *Zbytkové statky v Čechách: 1918-1948*. Vyd. 1. V Praze: Státní ústřední archiv, 1998. s. 139. ISBN 80-85475-43-X.

RAŠÍN, Alois a BEČKA, Josef, ed. *Řeči v Národním shromáždění*. Praha: Politický klub československé národní demokracie, 1934. s. 342. In s. Bílé knihy; sv. 8.

RYCHLÍK, Jan. Sociální a národnostní dimenze československé pozemkové reformy v mezinárodním kontextu. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Slováké muzeum*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994. s. 43-50.

SEDLÁČEK, Jaromír. *Pozemková reforma: pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí*. V Brně: Barvič & Novotný, 1922. s. 294. Sběrka spisů právnických a národohospodářských; sv. 12.

SEDLÁČEK, Jaromír, ed. *Vlastnické právo: komentář k §§ 353-446 všeob. obč. zák. se zřetelem ku právu na Slovensku a Podkarpatské Rusi platnému*. V Praze: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935. s. 428.

SLEZÁK, Lubomír. Pozemková reforma v Československu 1919-1935. In FROLEC, Ivo, ed. *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna*

1994 v *Uherském Hradišti, Slovácké muzeum*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1994. s. 3-11.

SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III: věcná práva (§ 976-1474) : komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2013. s. 1260. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-499-5.

VOŽENÍLEK, Jan. *O naší pozemkové reformě*. V Praze: Česká národohospodářská společnost, 1931. Sbírká přednášek pořádaných Českou národohospodářskou společností v období 1930-31. s. 22.

VOŽENÍLEK, Jan. *O rozdělení velkostatků k účelu vnitřní kolonisace v Československé republice*. Praha: Česká agrární společnost, 1919. Knihovna České agrární společnosti; č. 1. s. 80.

ZEMAN, Karel. *Vývoj vlastnictví k půdě a souvisejících procesů na území ČR od roku 1918 do současné doby*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2013. Odborná kniha s vědeckou redakcí. s. 315. ISBN 978-80-245-1915-9.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

Česká republika. Parlament České republiky. Tisk č. 318: *Vládní návrh na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů*. Dostupný z <<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=318&ct1=0>>

Česká republika. Parlament České republiky. Tisk č. 778/0: *Vládní návrh zákona o katastru nemovitostí (katastrální zákon)*. Dostupný z <<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=778&CT1=0>>

Československá republika. Národní shromáždění republiky československé. Tisk č. 561: *Návrh. Finanční zákon republiky československé pro rok 1921*. V Praze, 1920. Dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0561_01.htm>

Československá republika. Národní shromáždění republiky československé. Tisk č. 656: *Vládní návrh zákona, kterým se zrušují zákon o obstarání velkostatků, § 4 zákon o mimořádných přechodných ustanoveních na Slovensku a § 5 zákona o pozemkovém úřadě*. Dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0656_00.htm>

Československá republika. Národní shromáždění republiky československé. *Tisk č. 1224: vládní návrh zákona, kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1928*. Dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1224_01.htm>

Československá republika. Rozhodnutí (SJS) Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 6. 1923 sp. zn. 11299/23. In *Sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních*. Uveřejněno pod pořadovým číslem: 2570/1923. Bohuslav, Josef Václav, ed. V Praze: Právnícké vydavatelství (V. Tomsa), 1923-1924. č. 12-26. s. 1476. Dostupné také z <<https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:8bd2c690-f862-11e8-a0d0-005056822549>>

Československá republika. Rozhodnutí (SJS) Nejvyššího správního soudu ze dne 15. 11. 1938 sp. zn. 3438/35. In *Bohuslavova sbírka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech finančních*. Uveřejněno pod pořadovým číslem: 9307/1938. Dostupný z <<http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--1-Rozsudek-NejvyccVho-spr-vnVho-soudu.doc>>

Československá republika. Ústavodárné Národní shromáždění republiky československé. *Tisk č. 691: vládní návrh zákona o revisi první pozemkové reformy*. Dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0691_01.htm>

Český úřad zeměměřický a katastrální [online]. ČÚZK: ©2020 [cit. 15.2.2020]. Dostupné z <<https://www.cuzk.cz/Katastr-nemovitosti/O-katastru-nemovitosti/Historie-pozemkovych-evidenci.aspx>>

ČSFR. Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky. *Tisk č. 928: Návrh poslanců Federálního shromáždění ČSFR Miroslava Ročka, Jaroslava Selnera a Miroslava Tyla na vydání zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku*. Dostupný z <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0928_00.htm>

ČSR. Národní shromáždění republiky československé. *Tisk č. 869: Zpráva výboru pro reformu pozemkovou*. Dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0869_00.htm>

ČSR. Národní shromáždění republiky československé 1918-1920: *Stenoprotokol 46. schůze (ze dne 16. dubna 1919)*. Dostupný z <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/046schuz/s046001.htm>>

ČSR. Národní shromáždění republiky československé 1918-1920: *Stenoprotokol 140. schůze (ze dne 8. dubna 1920)*. Dostupný z <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/140schuz/s140001.htm>>

ČSR. Národní výbor československý: *Stenografický protokol (z 9.11.1918)*. Dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1918nvc/stenprot/19181109/19181109_06.htm#_d>

ČSR. Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1946-1948: *Stenoprotokol 67. schůze (z 11. 7. 1947)*. Dostupný z <<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/067schuz/s067001.htm>>

ELIÁŠ, Karel. Dvě pozemkové reformy a státní nabytí vlastnického práva k nemovitostem. In *Právník*. 2016, 155(3), s. 209-232. ISSN 0231-6625, dostupné na <<http://hdl.handle.net/11104/0258805>>

ENGELOVÁ, Tereza. *Žádám jen spravedlnost* [online]. *reportermagazin.cz*: 5. 4. 2020 [cit. 10.9.2020]. Dostupné z <<https://www.reportermagazin.cz/a/pRECf/zadam-jenspravedlnost>>.

HORÁK, Ondřej. Tzv. dělení vlastnictví v 19. a 20. století (k proměnám chápání tradičního pojmu v domácí právní vědě). In *Sborník příspěvků z konference Dny práva 2010, 4. ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity*, 2010. Dostupné také z <https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/08_promeny/Horak_Ondrej.pdf>

HRÁDELA, Karol. „*Co bylo ukradeno, musí být vráceno*“ aneb právní rozbor k problematice restitucí církevního majetku [online]. Praha: JUDr. Karol Hrádela, 9. května 2012 [cit. 2014 – 01 - 04]. Dostupný z <<http://www.akhradela.cz/clanky.html>>

Ministerstvo kultury České republiky. *Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi* [online]. MKCR: ©2020-2022 [cit. 7. 4. 2020]. Dostupné z <<https://www.mkcr.cz/majetkove-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi-35.html>>

Ministerstvo zemědělství České republiky. *Majetkové vyrovnání s církvemi* [online]. Ministerstvo zemědělství: © 2009 - 2020 [cit. 6. 4. 2020]. Dostupné z <<http://eagri.cz/public/web/mze/ministerstvo-zemedelstvi/cirkevni-restituce/>>

RANDA, Antonín. *Systemu rakouského obecného práva soukromého díl zvláštní. II, Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém. 2., opr. vyd.* V Praze: Tiskem a nákladem dra. Edvarda Grégra, 1874. xvi, s. 193, dostupné na <<https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/12896>>

SKOUPÝ, Arnošt. *Texty k obecným dějinám kapitalismu I: určeno pro posl. učit. studia dějepisu filozof. fak. [Prohlášení práv člověka a občana (ze dne 26. 8. 1789)]* 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989. Dostupné z <<http://www.historie.upol.cz/19/prameny/prava.htm>>

Státní archiv Opava, pobočka v Janovicích u Rýmařova. *Velkostatek Tovačov 1304-1948. Inventář.* Zpracovali: Květoslava Haubertová, odborná archivářka, Dr. Jan Haubert, vedoucí archivář. Číslo listu JAF: 1595. Číslo pomůcky: 652. Janovice u Rýmařova 1968. Dostupný také z <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=f8a7789469abd6b18dd0d4f800e0d937>>

Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových. *Informace pro veřejnost* [online]. ÚZSVM: ©2011 [cit. 30.3.2020]. Dostupné z <<https://www.uzsvm.cz/informace-pro-verejnost-2517-0-85/>>

Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových. *Informační materiál Nedostatečně identifikovaní vlastníci* [online]. ÚZSVM: ©2011 [cit. 30.3.2020]. Dostupné z <<https://www.uzsvm.cz/informacni-material-nedostatecne-identifikovani-vlastnici-2528-0-85/>>

Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových. *Nedostatečně určité identifikovaní vlastníci - ÚP České Budějovice* [online]. ÚZSVM: ©2011 [cit. 30.3.2020]. Dostupné z <<https://www.uzsvm.cz/up-ceske-budejovice-2147-0-85/>>

Úřad vlády České republiky. Zpráva o průběhu vydávání majetku podle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. 3. čtvrtletí roku 2017 [online]. Vláda ČR: © 2009-2020 [cit. 7. 4. 2020]. Dostupné z <<https://www.vlada.cz/assets/ppov/vyrovnani-s-cirkvemi/informace-o-vydavani-majetku/Ctvrtletni-zprava---3--ctvrtleti-roku-2017.pdf>>

Veřejná nabídka nemovitých věcí určených k vydání oprávněným osobám podle zákona č. 229/1991 Sb., v úplném znění (zákon o půdě), uveřejněná Státním pozemkovým

úřadem dne 19. 3. 2019, uveřejněná Státním pozemkovým úřadem. Dostupné z
<<https://www.spucr.cz/frontend/webroot/uploads/files/nabidky/budovy19-03-2019.csv.htm>>

Virtual Archive of Central European History: Documents on the Founding of
Czechoslovakia, 1918-1919. *Czechoslovak Declaration of Independence communicated
of Washington.* 1918. Dostupný z
<[http://ecommons.cornell.edu/bitstream/1813/2139/1/Founding_of_Czechoslovakia_19
18-1924.pdf](http://ecommons.cornell.edu/bitstream/1813/2139/1/Founding_of_Czechoslovakia_1918-1924.pdf)>

VRCHA, Pavel. *Rozhodnutí velkého senátu OOK NS v otázce nabytí nemovitosti od
nevlastníka na základě dobré víry nabyvatele v zápis v katastru nemovitostí*[online].
Brno: JUDr. Pavel Vrcha, MBA, 23. března 2016 [cit. 2020-03-29]. Dostupný z
<[https://vrcha.webnode.cz/news/rozhodnuti-velkeho-senatu-ook-ns-v-otazce-nabyti-
nemovitosti-od-nevlastnika-na-zaklade-dobre-viry-nabyvatele-v-zapis-v-katastru-
nemovitosti/](https://vrcha.webnode.cz/news/rozhodnuti-velkeho-senatu-ook-ns-v-otazce-nabyti-nemovitosti-od-nevlastnika-na-zaklade-dobre-viry-nabyvatele-v-zapis-v-katastru-nemovitosti/)>

3. Seznam použitých právních předpisů

císařský patent č. 946 ze dne 1. června 1811, Obecný zákoník občanský

Listina základních práv a svobod vyhlášená usnesením předsednictva České národní
rady dne 16. prosince 1992 č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV
A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky

nařízení vlády Československé republiky č. 61 ze dne 9. ledna 1920, o vyšetření a
uvedení v patrnost zabraného majetku pozemkového

ústavní zákon č. 100 ze dne 11. července 1960, Ústava Československé socialistické
republiky

ústavní zákon č. 100 ze dne 18. dubna 1990, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č.
100/1960 Sb., Ústava Československé federativní republiky, a ústavní zákon č.
143/1968 Sb., o československé federaci

vyhláška Českého úřadu zeměměřického a katastrálního č. 190 ze dne 19. června 1996,
kterou se provádí zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv
k nemovitostem, ve znění zákona č. 210/1993 Sb. a zákona č. 90/1996 Sb., a zákon
České národní rady č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální
zákon), ve znění zákona č. 89/1996 Sb.

vyhláška ministerstva vnitra č. 30 ze dne 27. července 1945, o platnosti ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 3. srpna 1944, č. 11 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku

zákon č. 95/1871 ř.z., v příčině zavedení obecného zákona o knihách pozemkových

zákon č. 32/1918 Sb. z. a n., o obstavení velkostatků, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 61/1918 Sb. z. a n., jímž se zrušují šlechtictví, řády a tituly, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům

zákon č. 330/1919 Sb. z. a n., o pozemkovém úřadu, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 387/1919 Sb. z. a n., jímž se doplňují některá ustanovení zákona ze dne 16. dubna 1919, čís. 215 Sb. zák. a nař., o zabrání velkého majetku pozemkového

zákon č. 81/1920 Sb. z. a n., kterým se vydávají po rozumu §u 10 zákona ze dne 16. dubna 1919, č. 215 Sb. zák. a nař., ustanovení o přidělu zabrané půdy a upravuje se právní poměr ku přidělené půdě (zákon přidělový), ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

zákon č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (zákon náhradový) , ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 354/1921 Sb. z. a n., o převzetí statků a majetku, případných podle mírových smluv československému státu

zákon č. 93/1931 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují předpisy o právním poměru k přidělené půdě (Malý zákon přidělový), ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 31/1947 Sb., o některých zásadách při rozdělování nepřátelského majetku, konfiskovaného podle dekretu prezidenta republiky ze dne 25. října 1945, č. 108 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 142/1947 Sb. z. a n., o revisi první pozemkové reformy, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 143/1947 Sb. z. a n., o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou

zákon č. 44/1948 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon o revisi první pozemkové reformy

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 114/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 123/1975 Sb., o užívání půdy a jiného zemědělského majetku k zajištění výroby

zákon č. 162/1990 Sb., o zemědělském družstevnictví, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník

zákon č. 264/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník, zrušuje zákon o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád) a mění a doplňují některé další zákony

zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 359/1992 Sb., o zeměměřických a katastrálních orgánech, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 183/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 42/1992 Sb., zákona č. 93/1992 Sb. a zákona České národní rady č. 39/1993 Sb.

zákon č. 277/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí

zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů

4. Seznam použité judikatury

nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. června 1995, sp. zn. Pl. ÚS 1/95, ve věci návrhu na zrušení § 32 odst. 3 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 183/1993 Sb., č. 166/1995 Sb.

nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. února 2005 sp. zn. II. ÚS 528/02

nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. června 2009 sp. zn. I. ÚS 663/06

nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. srpna 2012 sp. zn. I. ÚS 3061/11

nález Ústavního soudu ČR ze dne 29. května 2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/13

nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. června 2018, sp. zn. Pl. ÚS 35/17

nález Ústavního soudu ČR ze dne 5. března 2019 sp. zn. III. ÚS 2532/17

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. listopadu 1997, sp. zn. 2 Cdon 178/97

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. února 2000, sp. zn. 24 Cdo 1232/98

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. prosince 2001, sp. zn. 28 Cdo 1580/2000

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. září 2002, sp. zn. 20 Cdo 1060/2001

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. dubna 2003, sp. zn. 22 Cdo 1875/2002

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. ledna 2004, sp. zn. 22 Cdo 548/2003

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. února 2004, sp. zn. 28 Cdo 2080/2003

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. září 2004, sp. zn. 20 Cdo 1099/2003

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. března 2010, sp. zn. 28 Cdo 5078/2009

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. srpna 2012, sp. zn. 28 Cdo 1539/2012

rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 19. října 2011, č.j. 1 As 107/2011 – 70

stanovisko pléna Ústavního soudu ČR ze dne 1. 11. 2005, sp. zn. Pl.ÚS-st. 21/05

usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 1. 10. 2019, sp. zn. 28 Cdo 182/2019

5. Seznam ostatních zdrojů

Katastr nemovitostí České republiky. *Knihovní vložka č. 239*. Katastrální území Lipovice. Soudní okres Prachatice. Archiv pozemkové knihy vedený u Katastrálního úřadu pro Jihočeský kraj, Katastrální pracoviště Prachatice, Datum vyhotovení kopie z pozemkové knihy: 2. 4. 2020.

Katastr nemovitostí České republiky. *Knihovní vložka č. 288*. Katastrální území Lipovice. Soudní okres Prachatice. Archiv pozemkové knihy vedený u Katastrálního úřadu pro Jihočeský kraj, Katastrální pracoviště Prachatice, Datum vyhotovení kopie z pozemkové knihy: 2. 4. 2020.

Katastr nemovitostí České republiky. *List vlastnictví č. 68*, vedený u Katastrálního úřadu pro Jihočeský kraj, Katastrálního pracoviště Prachatice, Datum a čas vyhotovení výpisu: 14.02.2020 12:29:23.

Spisovna Státního pozemkového úřadu, Krajského pozemkového úřadu pro Jihočeský kraj, Pobočka Prachatice, spisový materiál vedený pod sp. zn. PÚ-205/642/92/Kř.

Státní okresní archiv Prachatice, fond ONV Prachatice – nezpracovaný, materiál období 1945-1990.

ŠEBESTOVÁ, Dana. Pozemkové reformy v českých zemích ve 20. století. Praha, 2011. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Protokol sepsaný komisí přidělového komisariátu (obvodové úřadovny) Státního pozemkového úřadu v Písku dne 14. listopadu 1931 v Hájí³²⁹

Příloha č. 2 – Revize zbytkového statku podle zák. č. 142/1947 Sb.³³⁰

Příloha č. 3 – Přídělová listina ze dne 14. ledna 1949³³¹

Příloha č. 4 - knihovní vložka č. 288 pozemkové knihy, Katastrální území Lipovice, Soudní okres Prachatice³³²

Příloha č. 5 - knihovní vložka č. 239 pozemkové knihy, Katastrální území Lipovice, Soudní okres Prachatice³³³

³²⁹ Státní okresní archiv Prachatice, fond ONV Prachatice – nezpracovaný, materiál období 1945-1990.

³³⁰ Tamtéž.

³³¹ Tamtéž.

³³² Katastr nemovitostí České republiky. *Knihovní vložka č. 288*. Katastrální území Lipovice. Soudní okres Prachatice. Archiv pozemkové knihy vedený u Katastrálního úřadu pro Jihočeský kraj, Katastrální pracoviště Prachatice, Datum vyhotovení kopie z pozemkové knihy: 2. 4. 2020.

³³³ Katastr nemovitostí České republiky. *Knihovní vložka č. 239*. Katastrální území Lipovice. Soudní okres Prachatice. Archiv pozemkové knihy vedený u Katastrálního úřadu pro Jihočeský kraj, Katastrální pracoviště Prachatice, Datum vyhotovení kopie z pozemkové knihy: 2. 4. 2020.

Provedení první pozemkové reformy v Československu (včetně její revize) a její možné dopady na současné vlastnické vztahy k nemovitostem v České republice

Abstrakt

Tématem mé práce je „*Provedení první pozemkové reformy v Československu (včetně její revize) a její možné dopady na současné vlastnické vztahy k nemovitostem v České republice*“. Hlavním cílem mé práce bylo analyzovat možné důsledky předválečné pozemkové reformy, která probíhala v Československu od roku 1919 až do roku 1935, a její revize, provedené podle ustanovení zákona č. 142/1947 Sb., a to ve vztahu k soudobému vlastnictví na území České republiky.

Tato práce se skládá ze čtyř hlavních kapitol. První kapitola je úvodní a definuje pozemkové reformy obecně. Ve druhé kapitole jsem se zaměřila na předpoklady a důvody provedení první pozemkové reformy, právní úpravu první pozemkové reformy, její výsledky a způsob provádění této reformy. Třetí kapitola se týká revize první pozemkové reformy, především pak její právní úpravy a provádění revize první pozemkové reformy v praxi. V poslední kapitole analyzuji možné dopady tzv. první pozemkové reformy (včetně její revize) na současné vlastnické vztahy k nemovitostem v České republice, přičemž pro tyto účely jsem vybrala některá rozhodnutí soudů České republiky. Zároveň ve čtvrté kapitole popisuji snahu státu o nápravu některých křivd (přijetím zákona o půdě) a nastolení právní jistoty (přijetím zákona č. 89/2012 Sb., ze dne 3. února 2012, občanského zákoníku, a jeho prováděcích předpisů).

Při vypracování mé práce jsem vycházela z pramenů a literatury, které uvádím v Seznamu použitých zdrojů. Závěry jsou popsány v jednotlivých kapitolách a mé konečné stanovisko je na konci mé práce. Ačkoliv dopady první pozemkové reformy (a její revize) na současné vlastnické vztahy v České republice jsou minimální, stále se s některými můžeme v praxi setkat, viz např. odkazy na nabývací tituly některých spoluvlastníků společných cest zapsaných v katastru nemovitostí.

Klíčová slova: POZEMKOVÁ REFORMA, ČESKOSLOVENSKO, VLASTNICTVÍ

Implementation of the first land reform in Czechoslovakia (including its revision) and its possible impacts on the current ownership relations to property in the Czech Republic

Abstract

The topic of my thesis is *“Implementation of the first land reform in Czechoslovakia (including its revision) and its possible impacts on the current ownership relations to property in the Czech Republic“*. The main aim of my thesis was to analyse the possible impacts of the pre-war land reform, which took place in Czechoslovakia from the year 1919 until the year 1935, and its revision, executed according to the provisions of Act No. 142/1947 Coll., in relation to contemporary ownership in the Czech Republic.

The thesis is composed of four main chapters. Chapter One is introductory and defines land reforms in general. In Chapter Two I focused on the preconditions and the reasons for the first land reform, legislation of the first land reform, its results and the way of implementing this reform. Chapter Three concerns the revision of the first land reform, especially its legislation and implementation of the revision of the first land reform in practice. In the last chapter, I analyse the possible impacts of the first land reform (including its revision) on the current ownership relations to real estate in the Czech Republic, and for these purposes I have selected some decisions of the courts of the Czech Republic. Additionally, In Chapter Four I describe the effort of the state to remedy some injustices (by adopting the Land Act) and to restore legal certainty (by adopting Act No. 89/2012 Coll., of 3 February 2012, the Civil Code, and its implementing regulations).

I based my thesis on sources and literature that I described in the List of used sources. Conclusions are drawn in individual chapters and my final opinion is at the end of the thesis. Although the impacts of the first land reform (and its revision) on current ownership relationships in the Czech Republic are minimal, we can still encounter some of them in practice, e.g. references to tittles of property of some common roads co-owners registered in the Cadastre of Real Estate.

Keywords: LAND REFORM, CZECHOSLOVAKIA, OWNERSHIP